

האגודה הישראלית למדע המדינה

הכנס השנתי 2008

בנושא:

הדמוקרטיה הישראלית בת 60: מציאות וחזון

יום שני ה-26.5.08, המכללה האקדמית בית ברל

תקצירי הכנס

ריכז: ד"ר הני זובידה

(בסיועם של טל פלד וניסים כהן)

1. שולחן עגול: מחקר והוראה במדע המדינה

יו"ר ד"ר סיגל בן-רפאל גלנטי

ראש החוג למדעי החברה ואזרחות, המכללה האקדמית בית ברל

ראשי החוגים המשתתפים:

פרופ' ערן ויגודה גדות - ראש החוג למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת חיפה.
פרופ' נעמי חזן - ראש בית הספר לממשל וחברה במכללה האקדמית תל אביב יפו.
פרופ' פרד לזין - ראש המחלקה לפוליטיקה וממשלה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
ד"ר שלמה מזרחי - ראש המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

ד"ר משה עמירב - ראש המגמה למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית בית ברל.

ד"ר שמואל צאבג - ראש החוג למדעי המדינה, המכללה האקדמית אשקלון.
פרופ' אריה קצוביץ - ראש החוג ליחסים בינלאומיים, האוניברסיטה העברית בירושלים.
פרופ' ג'ראלד שטיינברג - ראש החוג למדעי מדינה, אוניברסיטת בר-אילן.

הפנל הנוכחי עוסק במצב המחקר וההוראה בתחומי מדעי המדינה בישראל. ביחד נרצה לברר איזה מחקרים נעשים היום בארץ, על ידי ישראלים בעולם, באיזו מידה ישראל היא מוקד המחקר, לעומת מערכות פוליטיות אחרות. הפנל דן גם בקשר בין אידיאולוגיה למחקר פוליטי בישראל, על הקשר בין מכללות לאוניברסיטאות ועל פתרונות לבעיות אקוטיות שקשורים להתפתחות המחקר הפוליטי בארץ.

פאנל 2: הצגת פרויקט שקיפות ברשויות מקומיות של עמותת

שבי"ל (שקיפות בינ"ל) ישראל

יו"ר ד"ר יותם לוריא

בית הספר לניהול, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

משתתפים:

1. ד"ר יותם לוריא, בית הספר לניהול, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, "שקיפות מוניציפאלית: מה מגלים? למי מגלים? מתי מגלים? איך מגלים?"
2. עו"ד גליה שגיא, מנכ"לית שבי"ל (שקיפות בינ"ל) ישראל, "הצגת פרויקט שקיפות ברשויות מקומיות של עמותת שבי"ל (שקיפות בינ"ל) ישראל".
3. פרופ' רן לחמן, המכללה למינהל, "עד כמה שקוף זה שקוף? לשאלת מידת השקיפות בארגונים".
4. גב אילת רותם, מנכ"לית רותם פיתוח עסקי, "מידת השיתופיות באתרי ממשל מקוון ברשויות המקומיות בישראל".
5. מר טל כספי, בית הספר לניהול, אוניברסיטת בן-גוריון, שלטון מקומי - בין מנהיגות ציבורית לקבלנות משנית?

מגיב: מר יוסי נשרי, ראש עיריית קרית אונו, יו"ר ועדת הקוד האתי של מרכז השלטון המקומי

1. שקיפות מוניציפאלית: מה מגלים? למי מגלים? מתי מגלים? איך מגלים?

יותם לוריא

בית הספר לניהול, אוניברסיטת בן-גוריון

yotam@bgu.ac.il

רמת הממשל שמשפיעה בצורה המשמעותית ביותר על חיי האזרח בחיי היום יום זוהי רמת הממשל המוניציפאלי. מהרגע שהאזרח מתעורר בבוקר והמים הנקיים זורמים לשמחתו בברז, ויורדים בהצלחה בביוב, מהרגע שהוא יוצא מביתו ומוצא מדרכה נקייה ללכת עליה או כבישים מוסדרים לנהיגה הוא נהנה משרותי הרשות המקומית. בהמשך היום האזרח נוסע בתחבורה עירונית ולוקח את ילדיו למוסד חינוכי, הוא הולך לבקר בגנים הציבוריים, לסור לספרייה, לבקר בקופ"ח או לבקש אישור להגדלת המרפסת ובכך ממשיך את הקשר עם הרשות המקומית.

כשבאים לדון באתיקה ושקיפות ברשות המקומית מתברר שיש קרבת יתר וחפיפה בין הרשות המבצעת והרשות המחוקקת, בין הדרג המבצע ובין הדרג המחליט, בין מקבל השרות ובין נותן השרות. קרבה זאת, והעדר היכולת לשמור על הפרדות ברורות, הופך את החיים הפוליטיים ברשות המקומית למרתקים במיוחד.

ההשלכה של האמור לעיל באה לידי ביטוי באתיקה של הרשות המקומית. למרות **שקיפות** היא כעקרון אתי חשוב, ואין ספק שרשות מקומית כגוף שלטוני מחוייב בשקיפות ובחופש מידע למול הציבור, בחיים הפוליטיים האמיתיים לא הכול יכול או צריך להיות שקוף. כשמדובר בשקיפות, מה שחשוב זה מה מגלים? למי מגלים? מתי מגלים? איך מגלים? ההרצאה בוחנת את סוגיית השקיפות דרך מודל בעלי העניין כשהיא מתמקדת בעיקר בתפקודו של ראש רשות וביחסיו המורכבים עם חברי מועצת הרשות (שחלקם עשויים להיות בקואליציה וחלקם באופוזיציה), ביחסיו עם עובדי הרשות המקומית, ביחסיו עם הפקידות הממשלתית, וביחסיו עם ראשי רשויות שכנות ובעלי עסקים ותושבים בקהילה.

2. עד כמה שקוף זה שקוף? לשאלת מידת השקיפות בארגונים

רן לחמן

המכללה למנהל

rlachman@colman.ac.il

3. הצגת פרויקט שקיפות ברשויות מקומיות של עמותת שבי"ל (שקיפות בינ"ל) ישראל

גליה שגיא

שבי"ל, www.ti-israel.org, 03-6409176

shvil@ti-israel.org

השלטון המוניציפאלי בישראל הוא הקרוב ביותר לאזרח וקשור לכל תחומי חיו: החינוך, הרווחה, התברואה, החניה ועוד. יחד עם זאת, השלטון המקומי הוא אחד המגזרים הציבוריים אשר נתפסים על ידי הציבור כמושחת ביותר. אחד הכלים היעילים להילחם בשחיתות, לעורר אמון, שיתוף ומנהל תקין היא השקיפות. לשקיפות יש מספר רבדים, בין השאר נמדדת השקיפות במידע המוצג ובנגישות אליו. על מנת לנסות ולבחון את רמת נגישות ושקיפות המידע לאזרח ברשויות המוניציפאליות בחרנו למקד את מבטנו על אתרי הרשויות המקומיות. האינטרנט הוא כלי בסיסי אשר מצוי היום כמעט בכל חלקי האוכלוסיה והינו כלי זמין אשר אינו מצריך השקעה כספית מכבידה מצד הרשות. הפרויקט בחן את שקיפות ונגישות המידע באתרי האינטרנט של 15 הערים הגדולות בארץ (פורום ה-15) ודירג אותן על פי הפרמטרים שנבחנו בהתאם לנקבע בחוק חופש המידע בנוסף עם קריטריונים חשובים כגון: עד כמה מאפשר מנוע החיפוש באתר האינטרנט למצוא חומרים, קיומה של תכנית אתיקה אפקטיבית ועוד. מטרתנו לעודד את הרשויות המקומיות לשקיפות וזמינות מידע ואת האזרח לזכותו לדרוש מידע מהרשות וחובתה לספקו.

עמותת שבי"ל (שקיפות בי"ל) ישראל, הינה הסניף הישראלי של ארגון Transparency International (TI) העולמי הפועל לקידום השקיפות כחלק מהמלחמה בשחיתות. העמותה נוסדה ע"י פרופ' דוב יזרעאלי (ז"ל) וממומנת ברובה ע"י קרן משפחת יזרעאלי. שבי"ל פועלת לקידום האתיקה והשקיפות בציבוריות הישראלית ובמסגרת זו מעבירה קורסים בנושא אתיקה בארגונים וכן הרצאות וימי עיון בנושא אתיקה יישומית. כמו כן פועלת העמותה לקידום אשרור אמנת האו"ם כנגד שחיתות על-ידי מדינת ישראל ולקידום הצעת החוק אתיקה בארגונים.

שבי"ל מעניקה מדי שנה את פרס "מגן השקיפות" ליחיד או ארגון אשר עשו מעל ומעבר לקידום השקיפות ומחלקת מלגות לסטודנטים לתארים מתקדמים אשר מחקרם מקדם את מטרות העמותה. בעמותה ספרייה בנושא אתיקה ושקיפות הפתוחה לקהל הרחב.

4. מידת השיתופיות באתרי ממשל מקוון ברשויות המקומיות בישראל

אילת רותם

avelet@rotembd.co.il

מדינת ישראל הינה אחת המדינות המובילות בייצוא טכנולוגיית ICT. ענף זה מהווה חמישית מהתל"ג של המדינה ומחצית מכלל הייצוא שלה.

החל משנת 2003 ישראל מדורגת בין 30 המדינות המובילות במידת המוכנות לממשל מקוון על פי מדד ה- e-readiness של האו"ם. נתון זה לכאורה, מעיד על עוצמה אך כשבוחנים את תתי המרכיבים של המדד וכן את מדד השיתופיות המקוונת מוצאים כי החוזקה המהותית של ישראל הינה בתשתיות (IT) ואילו בכל הנוגע למימונת ומוכנות ההון אנשי ושיתופיות מקוונת אנו נמצאים ברגרסיה מתמשכת ביחס ל- 30 המדינות המובילות בעולם.

בנוסף, אתר האינטרנט הממשלתי נחשב לאחד מאתרי הממשל המובילים בעולם ומאופיין בהיקף כניסות גבוהה מאוד. עם זאת, יש לזכור כי רוב השירותים הציבוריים בח"י היום יום של התושבים ניתנים על ידי הרשויות המקומיות וכאן עולה השאלה האם יש התאמה בין התרחבות השירותים המקוונים הניתנים על ידי השלטון המרכזי לבין אלו הניתנים בשלטון המקומי? ועד כמה ערוכות הרשויות המקומיות להטמעת דמוקרטיה מקוונת ככלי נוסף לביסוס הדמוקרטיה הישראלית?

הממצאים שיוצגו בכנס מבוססים על מחקר שנעשה במסגרת עבודת תיזה: "ממשל מקוון ברשויות המקומיות בישראל: מחקר השוואתי"¹. המחקר התבצע בשני שלבים: מיפוי אתרי האינטרנט של כלל

¹ עבודת התיזה נעשתה במסגרת בחוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל אביב ובתמיכת קרן פורד/ ישראל. ההנחיה נעשתה על ידי ד"ר גילה מנחם, פרופ' דוד נחמיאס וד"ר דני בן דוד.

הרשויות המקומיות והשוואת הממצאים בחתך פריפריאלי. בשלב השני מיפוי עומק לאתרי שבע רשויות מדגם והשוואת הממצאים לתפיסות העולם של מקבלי החלטות בהן על מנת לבחון פערים יישומיים.

עיקרי הממצאים העלו שאחוז גבוה מאוד של אזרחי ישראל אינם יכולים לקבל שירותים מוניציפאליים באמצעות האינטרנט מכיוון שלרשות המקומית אין כלל אתר אינטרנט. יתרה מכך, ככל שיחלוף הזמן ו- e-participation ו- e-democracy יוטמעו יותר ויותר באמצעות שירותי ממשל מקוון שונים, הפערים בחברה הישראלית יגדלו, פערים שישפיעו על התהליך הדמוקרטי עצמו.

מניתוח 7 רשויות המדגם עלה שמידת היישום של ממשל מקוון ברשויות המקומיות נמצא בשלב הטכני בלבד. אמנם מקבלי החלטות תומכים בהגברת השקיפות וחשיפת מידע במטרה לשפר את האחריותיות אבל אינם מיישמים מתודולוגיה מסודרת כדי להשיג את המטרה ולמעשה אין קווים מנחים אחידים ליישום ממשל מקוון, שיתופיות ודמוקרטיה מקוונת ברשויות המקומיות.

ההמלצות המרכזיות במחקר נחלקות לארבעה תחומים:

הגדרה – יש לאמץ הגדרה חדשה למונח ממשל אלקטרוני - e-government -

"השימוש בממשקי עבודה מבוססי טכנולוגיה לניהול רשת קשרים בין מוסדות הממשל, התושבים והסקטור העסקי לצרכי שיפור הממשל והמנהל, ע"י שיפור היעילות, האיכות והזמינות והגברת השקיפות, האחריותיות וחשיפת המידע של רשויות השלטון."

במקביל יש להיערך ברמת התכנון ועבודת המטה ע"י יצירת תהליך תכנון בשיתוף התושבים. ברמה האופרטיבית יש להקים ועדת היגוי שבה יהיו נציגים מהשלטון המרכזי והמקומי, שתכין קווים מנחים ותוכנית מסודרת לתהליך מיסוד והטמעת ממשל מקוון ברשות מקומית בדגש על שילוב מנגוני e-participation ו- e-democracy. לבסוף יש לבצע הכשרה והטמעה באמצעות תוכניות הכשרה הן לעובדי הרשות והן לתושבים

5. שלטון מקומי - בין מנהיגות ציבורית לקבלנות משנית?

טל כספי

בית הספר לניהול, אוניברסיטת בן-גוריון

kaspit@bgu.ac.il

מערכת השלטון המקומי בישראל נמצאת למעשה במרכז של צומת בה מתרחשות התנגשויות אינסופיות בין אינטרסים שונים. תפקידה של הרשות מקומית הוא לתת שירותים לתושבים שבתחומה, ובמקרים מסוימים היא משמשת כ"קבלן משנה" של המדינה ורשויותיה. מדובר בעיקר בהפעלת מוסדות חינוך, ומתן שרותי רווחה – המימון לאלו מועבר לרשות המקומית המדינה. בתחומים רבים אחרים, פועלת הרשות המקומית כגורם הדואג בעצמו למימון הפעולות מדובר בפעילות כגון פינוי אשפה, מתן שרותי תרבות, תמיכה בקבוצות ספורט מקומיות וכד'.

התושבים החיים בתחום שיפוטה של הרשות המקומית רואים בה את האחראית למתן השירותים השונים, בד"כ מבלי לערוך את ההבחנה בין כובעיה השונים. כמו כן, גם בתחומים שלכאורה נראה כי יש לרשות המקומית עצמאות כלשהי, אין היא אוטונומית לקבל החלטות כרצונה. מצד אחד היא מוגבלת לטווח מסוים של תעריפי ארנונה, מצד שני היא מחויבת במתן השירותים ואו בהשתתפות במימונם. במצב "בלתי אפשרי" זה על לרשות המקומית והעוד בראשה אחריות כלפי התושבים, החוק ומהמדינה, אולם החופש לפעול כמעט ואיננו קיים. העניין מסתבך עוד יותר כאשר, מחד המדינה לא מעבירה את הכספים המגיעים לראשות, ומאידך היא עדיין אחראית לסל שירותים מסוים. דוגמא לכך היא האחריות המוטלת על הראשות המקומית לבטיחות מוסדות החינוך הממלכתיים שבתחומה. עיקר המימון לאחזקת המבנים ובטיחותם אמור להגיע מתקציב הממשלה. אולם, גם כאשר הכסף מתמהמה, עדיין מחויב השלטון המקומי לבטיחות התלמידים במוסדות שבתחומו – זוהי גם אחריותם האישית של ראשי הרשות מבחינת החוק הפלילי.

גם במצבים בהם המימון מגיע באופן סדיר, עדיין מוטלת על ראש הראשות לאזן בין אינטרסים שונים. לעיתים תביעות התושבים – שהם למעשה בוחריו, לא מתיישבות עם המטרות אליהן יועד הכסף הממשלתי. הבה נניח שמרבית תושבי הראשות המקומית רואים

בהקמת פארק צורך חשוב, אולם הממשלה העבירה לראשות המקומית מימון עבור הקמת מקווה טוהרה. האם על ראש הראשות להשתמש בכסף על מנת לרצות את האינטרסים של בוחריו? האם עליו להשתמש בכסף בהתאם ליעדי הממשלה? כל ניסיון לתת מענה על שאלה זו, מחייב אותו להחליט, האם עליו ברצונו להיות מנהיג ציבור או להסתפק בתפקיד של קבלן משנה.

פאנל 3: דת ומדינה במדינות דמוקרטיות

יו"ר פרופ' בנימין נויברגר

המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה

bennyn@openu.ac.il

משתתפים:

1. ד"ר אילת הראל-שלו, המחלקה לפוליטיקה וממשל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, "אוטונומיה דתית ל'מיעוטים מקוריים' בחברות שסועות – המוסלמים בהודו כמקרה בוחן".
2. פרופ' אורן יפתחאל וד"ר בתיה רודד, המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, "עקבותיו של אברהם אבינו – קיצוניות דתית במרחב העירוני".
3. מר עמרי שמיר וד"ר גיא בן-פורת, המחלקה למינהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, "החרם למען השבת: צרכנות דתית כאסטרטגיה פוליטית".
4. ד"ר בתיה זיבצנר, ביה"ס לחינוך וביה"ס ללימודים רב-תחומיים המכללה האקדמית בית ברל, "השתתפות תוך הדרה בדמוקרטיה: המקרה של תנועת ש"ס".

1. אוטונומיה דתית ל'מיעוטים מקוריים' בחברות שסועות – המוסלמים בהודו כמקרה

בוחן

ד"ר אילת הראל-שלו

המחלקה לפוליטיקה וממשל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ayelet@bgu.ac.il

ככלל, דת היא מרכיב מרכזי בזהותו של אדם. לעיתים היא גם חלק מזהותו הלאומית. לכן, מדיניות הממשל בתחום זה, בחברה שסועה, המורכבת מקבוצות אתניות ודתיות שונות, צריכה להיות רגישה לצרכי הקהילות השונות. באופן גורף, ניתן לטעון כי הודו מאפשרת אוטונומיה דתית לקהילות המיעוטים. עם זאת, ניתן לאתר בין שאיפותיהם של האבות המייסדים שאיפה להאחדה אזרחית בתחום הדת. האסיפה המכוננת ההודית המליצה עוד בתחילת ימיה לחוקק 'חוק אישות אחיד' לכל אזרחי הודו. המלצה זו הפכה לימים לסעיף בחוקה. הלוגיקה שעמדה מאחורי סעיף זה היא הרצון ליצור אחידות בחוק המדינה, בהתאם לעיקרון השוויון, שמעוגן בחוקה. מוסלמים החברים במועצה המכוננת התנגדו בכל תוקף לחקיקת חוק אישות אחיד, שנתפס בעיניהם כפגיעה בחוק האישות המוסלמי. לאור זאת, סעיף זה נותר בגדר המלצה עד היום.

הנושא מהווה מוקד למחלוקת מרכזית ביותר בספרה הפוליטית ההודית. ניתוח תחום מדיניות זה מראה כי למרות שהקהילה המוסלמית מקופחת במידה רבה בכל הנוגע לייצוג בפוליטיקה ובמשרות ציבוריות, וכן במעמד השפה המזוהה עימה – האורדו, הרי שהשפעתה רבה מאוד בתחום דיני האישות המוסלמים. הממשל ההודי, לאורך השנים, אינו מוכן לעשות צעדים מרחיקי לכת של כפייה כלפי האורתודוקסיה המוסלמית בתחום זה. זאת גם כאשר אי-ההתערבות היא במחיר של קיפוח זכויות של חלק מחברי הקהילה – הנשים. במתכוון או שלא במתכוון, מדיניות השלטון בתחום זה, מסייעת ביצירת סטריאוטיפים שליליים לגבי קהילת המיעוט, הנתפסת בעיני הינדואים רבים כמפגרת, פונדמנטליסטית ושמרנית.

"התן וקח" הפוליטי המשפיע על גיבושן של זכויות קיבוציות למיעוט אינו רק פנימי לשדה מסוים, אלא מהווה מעין משוואת איזון המתפרסת אל מכלול החיים הקהילתיים. ניתוח המדיניות בתחום הדת וחוק האישות המוסלמי בהודו מראה שאכן ישנם תחומים בהם

הממסד הפוליטי העניק למיעוטים הדתיים ובכללם המיעוט המוסלמי אוטונומיה משמעותית לנהל את ענייניהם הפנימיים. הממשל בחר לעשות כן בכדי לשמור על יציבות בין-קהילתית ולמנוע קונפליקטים מרים. עם זאת, מתן זכויות אלו מאפשר לממסד הפוליטי למנוע מהמיעוט זכויות קולקטיביות אחרות, כגון זכות קולקטיבית לשריונים ומכסת ייצוג בשירות הציבורי ובמוסדות השלטון הכלל-חברתיים.

2. עקבותיו של אברהם אבינו – קיצוניות דתית במרחב העירוני

פרופ' אורן יפתחאל

yiftach@bgu.ac.il

וד"ר בתיה רודד

roded@bgu.ac.il

החוג לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הרצאתנו תנתח את הגיאוגרפיה של קנאות דתית (פונדמנטליזם). נטען שקנאות זו קשורה הדוקות בעימותים לאומיים-אתניים בכלל, ובהתפתחות העכשווית של 'קולוניאליזם עירוני' בפרט. הדיון בהיבט זה נדיר בספרות המחקרית המדגישה את 'מלחמת התרבויות', פרה/פוסט-מודרניזם וניאו-ליברליזם. המסגרת הניתוחית שאימצנו מבחינה בין קנאות דתית 'מלמעלה' ו'מלמטה' תוך התמקדות במימד של זמן-מרחב בתהליך הקולוניאליזם העירוני. מסגרת זו מאירה שתי תופעות קשורות: (א) יחסים משתנים בין מטרות אתנוקרטיות ותיאוקרטיות, הנעים מביצור הדדי לקראת עימותים מחריפים; ו-(ב) נטיית הקולוניאליזם העירוני לגרום לעליית הגיוס הדתי בשם ההתנגדות לדיכוי. תהליכים אלה מחריפים את המתחים המבניים הנטועים 'בייצור' מרחבים עירוניים בעידן הגלובליזציה המקוטב. הדיון מאיר את הצורך להפיח חיים חומריים ופוליטיים במושגים המופשטים של דת 'פונדמנטליסטית', ולהשיב את המדינה, הפיתוח והמרחב כגורמי מפתח בעיצוב פוליטיקה של זהויות.

נדגים את הטיעון על-ידי ניתוח התפתחות היחסים הדתיים-האתניים בשלוש ערים קדושות הפזורות בדרכיו של אברהם – אביהם המיתי של יהודים ומוסלמים כאחת – חברון, ירושלים ובאר-שבע. הניתוח מצביע על מדיניות קולוניאלית כסיבה עיקרית (אם כי לא בלעדית) לעליית הקנאות הדתית. כך בחברון, בה הקולוניאליזם היהודי ברוטאלי במיוחד, הקנאות הדתית בשיאה. בירושלים, היכן שהפלסטינים נהנים מסטאטוס אזרחי וכלכלי עמום תחת הקולוניאליזם הישראלי, הקנאות הדתית שרירה וקיימת, אך אינה נרחבת. באזור באר-שבע, שם הערבים הבדווים הנם אזרחים, אף כי הם סובלים מקולוניאליזם פנימי, התנועות הדתיות משמעותיות, אך אינן קנאיות.

3. החרם למען השבת: צרכנות דתית כאסטרטגיה פוליטית

מר עמרי שמיר

shamiro1@zahav.net.il

וד"ר גיא בן-פורת

Gbp@Som.Bgu.ac.il

המחלקה למינהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הופעתה של הכלכלה הגלובלית ותרבות הצריכה מחזקים את תהליך החילון של המרחב הציבורי ונראה כי הם שוחקים את השליטה הדתית בפן הכלכלי של חיי היום יום. אולם, הגלובליזציה מייצרת גם דפוסים חדשים של פעולה פוליטית שבהם יכולות להשתמש קבוצות דתיות על מנת לרכוש מחדש את שליטתן בספירה הפוליטית, החברתית והכלכלית. קבוצות דתיות, יכולות לנסות להשתמש בכוחן הצרכני על מנת לעצב מחדש את המרחב הציבורי ה"מתחלן" ולכפות מחדש ערכים מסורתיים. ישראל מהווה דוגמה מעניינת למגמה זו כאשר הדתיים שאיבדו חלק גדול מהשפעתם על הספירה הפוליטית והציבורי מחפשים

ערוצים חדשים להשפעה על מנת לרסן מגמות חילון הזכות לבולטות על ידי הגלובליזציה, כלכלת השוק, והתרבות הצרכנית.

קמפיינים של חרמות צרכנים, שבהם אזרחים פועלים יחדיו, ומשתמשים בכוחם הצרכני בכדי להשיג מטרות כלכליות, חברתיות או פוליטיות, הפכו לתופעה שכיחה בשנים האחרונות. כאשר אנשים נוטלים חלק בחרם צרכנים הם למעשה פועלים באקט של "צרכנות פוליטית", שבו הם בוחרים מוצרים או יצרנים מסוים במטרה לשנות התנהגות של מוסדות או שווקים. מגמת העלייה והיעילות של הצרכנות הפוליטית מובילה לכך שהיא צריכה להיכלל במחקר העוסק בהשתתפות אזרחית ופוליטית. מאמר זה בוחן את השימוש בצרכנות הפוליטית במאבק בין דתיים לחילוניים, היכן שקבוצות דתיות מנסות להגן על המרחב הציבורי מפני השפעות החילון של הצרכנות. אנו מעוניינים ללמוד, ראשית, האם חרמות הפכו לחלק מהמאבק הדתי-חילוני ושנית, להעריך את ההשפעה האפשרית והממשית שלהם.

בישראל, מקרה המבחן שלנו, חלו שינויים משמעותיים בדפוס הצריכה והתרבות, כאשר במשך שלושת העשורים האחרונים היא הפכה בהדרגתיות לחברת שפע מערבית עם ערכים נהנתנים יותר, הפתוחה להשפעות של תרבויות זרות ועם מעורבות עמוקה בתהליך הצריכה. השגשוג של ההתנהגות הצרכנית וערכיה בישראל השפיעה על המתח שבין דתיים לחילוניים תוך שהיא מערערת הסדרים קודמים שהסדירו את המרחב הציבורי. אם בשנים הקודמות, למשל, פעילות מסחרית בימי השבת הייתה אסורה, מתחילת שנות התשעים מרכזי קניות הממוקמים מחוץ למרכזי הערים ענו לדרישות של ציבור חילוני הולך וגדל.

מטרת מחקר זה היא לבחון את האסטרטגיות הצרכניות-כלכליות המיושמות על ידי הציבור הדתי על מנת להילחם בפעילות הצרכנית המתנהלת בימי המנוחה. אנו מוצאים את השימוש בכוח הצרכני כהתפתחות חדשה יחסית שכן אסטרטגיות מוקדמות יותר של הציבור הדתי שילבו בין הפגנות בעצימות גבוהה לבין לובי פוליטי אינטנסיבי כנגד מה שהוגדר כפריצת בסטטוס קוו. ברם, הגידול בעצמאות הספירה הכלכלית, מחד גיסא וחולשה של הספירה הפוליטית, מאידך גיסא, אילצו מנהיגים דתיים לחפש אסטרטגיות אחרות.

4. השתתפות תוך הדרה בדמוקרטיה : המקרה של תנועת ש"ס

ד"ר בתיה זיבצנר,

ביה"ס לחינוך וביה"ס ללימודים רב-תחומיים, המכללה האקדמית בית ברל

msbatsib@pluto.msc.huji.ac.il

ש"ס היא תנועה בעלת השפעה מרכזית בעיצובה של הזירה החברתית והפוליטית בישראל. בהרצאה זו ברצוני לבחון כיצד, מתחילת דרכה, הצליחה ש"ס לפתח דפוס ייחודי של התגייסות פוליטית באמצעות הבנייה מחודשת של השתייכות אתנית ודתית. היווצרותם של תהליכי הכלה בקרב קבוצות שוליות במדינה המודרנית הוסברו על ידי חוקרים באמצעות הסברים מוסדיים. לטענתם הסדרים או מנגנונים ביורוקרטיים מספקים מענה לדרישות של קבוצות לחץ המבקשות להיות שותפות בעיצוב הספרה הפוליטית והחברתית. בשונה מההסברים אלה, בהרצאה אסביר את המקרה של ש"ס ככזה המלמד על האופן בו תנועות חברתיות תובעות הכרה על יסוד הבניית מרחב של "הדרה עצמית" המייצר גבולות סמליים ומוסדיים חדשים. מנהיגי התנועה תובעים הכרה בש"ס כקבוצה נבדלת תוך שהם מעניקים משמעות ייחודית למאפיינים אתניים ודתיים כאחד. בתהליך זה, הבניית הגבולות התנועתיים נעשית באמצעות אימוץ צורת חיים המחזקת את מחויבות הפרט לעיקרי האמונה הדתית. במהלך ההרצאה אדון באסטרטגיות של התנועה לחיזוק התהליך של "הדרה עצמית" תוך ניתוח של פעילויות במגוון מוסדות לימוד, בערוצי תקשורת, בשכונות מגורים ובמרחב הציבורי. אראה כי באמצעות אסטרטגיות אלו פונה התנועה באופן דיפרנציאלי לקהלים המאמצים את הקריטריונים המוצעים, תוך שהיא מזמנת דרגות ועוצמות שונות של מחויבות, חופש והשתייכות. המגוון והשוני הטבועים באסטרטגיות הללו מקלים על התפשטות התנועה ובאופן פרדוקסאלי גם מחזקים את הגבולות הסמליים והמוסדיים של התנועה במבנה הקורפורטיבי בישראל. באמצעות הפרשנות המחודשת של המנהיגים

הדתיים, יצירה של מוסדות אלטרנטיביים לאלה המקובלים בעולם החרדי, יחד עם שמירה על ממדי חופש יחסיים בהצטרפות ובבחירת של הפרקטיקות הדתיות על ידי המאמינים, ש"ס הצליחה לחזק את מעמדה בחברה הישראלית. כך, מתאפשר הגיוס ההמוני של התנועה מחד גיסא, ואילו מאידך גיסא, הסתגרותה והתרחקותה מפני מוסדות החברה; נוהגים ואסטרטגיות אלו מאפשרים לתנועה לבנות מערכת בעלת צביון ייחודי המזמן התייחסות בלעדית והשתתפות כשחקן העומד בפני עצמו בזירות השונות של המדינה והחברה האזרחית.

הדיון בהרצאה באסטרטגיות של "הדרה עצמית" של תנועה דתית-כריזמטית, מאפשר הבנה טובה יותר של ההתפתחות של תנועת ש"ס בישראל, כמו גם התבוננות רחבה ביסודות המעצבים את המבנה הקורפורטיבי של הדמוקרטיה הישראלית.

פאנל 4: פוליטיקה ותקשורת

יו"ר ד"ר דוד מקלברג
ביה"ס לתקשורת, המרכז האוניברסיטאי אריאל
והמחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה
dudimek@gmail.com

משתתפים:

1. פרופ' יחיאל לימור, ראש ביה"ס לתקשורת, המרכז האוניברסיטאי אריאל, "תהליכי בררה (סלקציה) בזרימת חדשות ומידע באינטרנט, או: ה"Gatekeepers" של הרשת".
2. פרופ' יורם פרי, ראש מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה, אוניברסיטת תל-אביב, "תחייתו של הפופוליזם הישראלי – המקרה של גאידמק".
3. ד"ר ישראל ויסמל-מנור, המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה, "השפעת ההופעה של מועמדים על יכולת ההיבחרות".
4. מר גלעד פדבה, דוקטורנט, מכללת בית ברל ואוניברסיטת תל-אביב, "מדינה עירומה: ארוס, ציוויליזציה וגיליון- העירום של השבועון 'פנאי פלוס'".
5. גב' מיטל בלמס, M.A, המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים, "מסרים מתחרים: השפעתה של תוכנית הסאטירה "ארץ נהדרת" למול השפעת החדשות על תדמיות המנהיגים בבחירות 2006".

1. תחייתו של הפופוליזם הישראלי - המקרה של ארקדי גאידמק

פרופ' יורם פרי
ראש מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה, אוניברסיטת תל-אביב
yoramp@post.tau.ac.il

בניגוד לאירופה, שבה עליית תנועות פופוליסטיות ימניות רדיקליות לוותה בתשומת לב מחקרית רבה, התעלמו רוב חוקרי החברה הישראלית מתופעה זו בישראל. סייע לכך גם כישלונם של בנימין נתניהו בבחירות לכנסת ב-1999. אבל כשלוון הפרוייקט הפופוליסטי של נתניהו לא החליש את הפוטנציאל הפופוליסטי בישראל. ההיפך, בעשור הראשון של המאה ה-21 העמיקו תחושות הקיפוח וההדרה של חברי הקבוצות שהרכיבו את 'קואליציית הדחויים' של ממשלת נתניהו. תחושות אלה נוספו לאכזבה מן הפרלמנטריזם הישראלי, החלישו עוד יותר את מידת הלגיטימציה של הדמוקרטיה הליברלית, וחיזקו מגמות של אנטי-פוליטיקה.

לסיטואציה חברתית זו נכנס במחצית העשור הנוכחי שחקן פוליטי חדש: ארקדי גאידמק. הצטמקות המדינה, העמקת הפערים הכלכליים והחברתיים, וכישלונה לספק לתושביה אפילו ביטחון אישי, אפשרו לו למצב את עצמו כגיבורו של הגוש הקאונטר-הגמוני. באמצעות פעילות פילנטרופית המיר את משאביו הכלכליים בהון חברתי ופוליטי, והחל לבנות את עצמו כאלטרנטיבה לסוכנויות המדינה המצטמקות והבלתי יעילה.

התנועה הפופוליסטית שגאידמק מנסה ללכד סביב אישיותו דומה מבחינות רבות לתנועות נאו-פופוליסטיות אחרות בנות זמננו. היא מבטאת אנטגוניזם כלפי המשטר המפלגתי והדמוקרטיה הייצוגית וסנטימנטים של אנטי-פוליטיקה. היא מבקרת את האליטות ומעלה על נס את העם הפשוט, הפופולוס, מקור ה-virtu. גאידמק מציג את עצמו כמי שנרדף על ידי המימסד, דמות המסמלת ומסמנת את העם. משנתו האידיאולוגית (במיוחד בנושאים המרכזיים שעל סדר היום הציבורי – היחס לשטחים, לפלסטינים, שאלות של שלום ומלחמה) מעומעמת, אך הוא מציג עמדות לאומיות, עם אהדה לדת ולמסורת. ובדומה למקרים האחרים של נאו-פופוליזם, גם הטלהפופוליזם של גאידמק משתמש בתקשורת לבניית הפרסונה של המנהיג וליצירת המגע הישיר כביכול בינו לבין תומכיו.

הפיפיר מציג מחקר על מאפייני הפופוליזם בישראל והתפתחותו בעשור האחרון, תוך ניתוח דפוסי הפעולה והייחוד של ארקדי גאידמק.

2. תהליכי בררה (סלקציה) בזרימת חדשות ומידע באינטרנט, או: ה"Gatekeepers"

של הרשת

פרופ' יחיאל לימור

ראש ביה"ס לתקשורת, המרכז האוניברסיטאי אריאל

hilik43@013.net

תהליך הבררה (סלקציה), שהוא תהליך מרכזי בעשייה התקשורתית בכלל והעיתונאית בכלל, מרתק מזה עשרות שנים את חוקרי התקשורת. White (1950) היה הראשון שהגדיר את תהליך הבררה במונח "gatekeeping", שאותו שאל ממחקרים מוקדמים יותר בתחום הסוציולוגיה. מאז נעשו ניסיונות רבים כדי לבחון מדוע וכיצד זוכים אירועים מסוימים לסיקור תקשורתי, או במילים אחרות: מהם הגורמים המשפיעים על כך שאירוע מסוים יעבור את "המסננת" של אמצעי התקשורת, ובאמצעותם יגיע לידיעת הציבור הרחב, ואילו אירועים אחרים "ייפסלו" ואיש לא יידע עליהם.

עם כל חשיבותם של רבים מהמחקרים, יש והם מתעלמים משני היבטים חשובים המשפיעים אף הם על תהליך הבררה: ההיבט הטכנולוגי וההיבט הכלכלי. הטכנולוגיה היא כיום גורם מרכזי באיסוף, בייצור ובהפצה של מידע, ואימוץ מוקדם ויעיל של חידושי הטכנולוגיה עשוי להעניק לארגון תקשורת יתרונות על פני מתחרייו. ההיבט הכלכלי הוא כיום הדומיננטי בתעשיות תקשורת ההמונים ובמיוחד באלו שמקור ההכנסה הבלעדי או העיקרי שלהם היא הפרסומת. עידן האינטרנט מציב עתה אתגרים חדשים בפני חוקרי התקשורת, בין השאר, משום שחלקים מתהליך הבררה נעשים כיום לא בהחלטה אנושית ישירה, אלא כתוצאה של תהליך מתוכנת.

יתר על כן, בעוד שמנגנוני הבררה העיקריים באמצעי תקשורת ההמונים הוותיקים מופעלים בעת יצירת התפוקות של ארגון התקשורת – קרי: בשלב שבו נקבעים התכנים של התוצר התקשורתי – הרי במערכות המקוונות מופעלים מנגנונים כאלו גם בשלבי קבלת התשומות וגם בשלב התפוקות.

בהרצאה יוצג מתווה תיאורטי ראשוני של תהליכי הבררה ברשת האינטרנט. למעשה, מדובר בתהליך תלת-שלבי: הראשון, זרימת מידע וחדשות לרשת האינטרנט; השני, זרימת המידע בין אתרים וארגונים בתוך הרשת, והשלישי – זרימת המידע מהרשת אל הצרכנים. בכל אחד מהשלבים הללו יש מעורבות אנושית, מעורבות טכנולוגית והשפעות חברתיות.

גיבוש הדגם התיאורטי ובדיקת יישומו הם בעלי חשיבות רבה, לא רק לאור העובדה שהעידן המקוון מציב סימן שאלה לגבי עתידה של העיתונאות, כפי שהיתה מוכרת במשך דורות, אלא גם – ואולי בעיקר – משום שהוא מאפשר למפות ולזהות את הארגונים והגורמים החדשים שנכנסו בעידן החדש לזירות העיתונאות והמידע, ולאפיין את דפוסי הפעולה שלהם – ובראשם הדפוסי הנוגעים לתהליכי הבררה של המידע.

3. מסרים מתחרים: השפעתה של תוכנית הסאטירה "ארץ נהדרת" למול השפעת

החדשות על תדמיות המנהיגים בבחירות 2006

מיטל בלמס, המחלקה לתקשורת ועיתונאות, האוניברסיטה העברית בירושלים

meitalbalmas@gmail.com

בעוד שמחקרים רבים עסקו בהשפעותיהם של תכנים חדשניים על דעת הקהל, השפעתן של תוכניות הומור וסאטירה נתפסו כמוגבלות, מאחר והן אינן רלוונטיות לעולם הפוליטי המציאותי. אולם, עם הזמן התגלה כי גישה זו אינה תואמת את המציאות הפוליטית ומן הידע המחקרי המצטבר ניתן ללמוד על יכולת השפעה פוליטית של תוכניות בידור על קהל הצופים

בכלל ובפרט על הקהל הצעיר אשר נחשף במידה רבה לתוכניות הבידור בהשוואה לחשיפתו הנמוכה לתוכניות החדשות.

בעבודה זו נבחנת השפעת ייצוג הפוליטיקאים בתוכנית הסאטירה הפופולארית 'ארץ נהדרת' למול החדשות המסורתיות על תפיסות הציבור את המועמדים.

המחקר הנוכחי התמקד בתדמית מנהיגי שלושת המפלגות הגדולות בבחירות בשנת 2006, אהוד אולמרט, עמיר פרץ ובנימין נתניהו. המשתנה הבלתי התלוי במחקר הוגדר כייצוג התדמית הפוליטית של שלושת המנהיגים במדיה. משתנה זה נמדד באמצעות ניתוח תוכן לעיתונות הכתובה (*ידיעות אחרונות והארץ*) וניתוח תוכן זהה לתוכנית הסאטירה 'ארץ נהדרת'. המשתנה התלוי במחקר הוגדר כתפיסת התדמית הפוליטית של שלושת המנהיגים בציבור. המשתנה התלוי נמדד באמצעות סקר בקרב האוכלוסייה הבוגרת (מעל גיל 18). תדמית המנהיגים במדיה ובציבור נמדדה עפ"י חמש קטגוריות, אשר נמצאו בספרות כחשובות לתדמית המועמד: התאמה לתפקיד, יכולת מנהיגות, אינטליגנציה, מוסריות ואמינות. ההשוואה העיקרית במחקר היא בין שלוש קבוצות גיל: צעירים (18-32), ביניים (33-40) ומבוגרים (41+).

ממצאי המחקר מלמדים כי ההסתברות של קבוצת הצעירים להיחשף לתוכנית 'ארץ נהדרת' הנה הגבוהה ביותר בעוד שהחשיפה שלהם לחדשות היא הנמוכה ביותר. המבוגרים נחשפים במידה הרבה ביותר לחדשות ובמידה המועטה ביותר ל'ארץ נהדרת'. המתאמים מלמדים על קשר חזק ומובהק סטטיסטית בין אופן הצגת התדמית של שלושת המנהיגים בתוכנית 'ארץ נהדרת' ובין הערכת תדמיתם בקרב הציבור הצעיר. זאת ועוד, עולה כי הצעירים הם הקבוצה אשר מעריכה באופן השלילי ביותר אפילו את מנהיג המפלגה המועדף עליה: למשל, הערכת הצעירים תומכי המרכז את אולמרט הייתה שלילית, וכך גם הערכת הצעירים תומכי הימין את נתניהו והצעירים תומכי השמאל את פרץ. ממצא נוסף המהווה חידוש מחקרי: נמצאו מתאמים חזקים ומובהקים סטטיסטית בין הערכתם של ה"קולות הצפים" לבין אופן הצגת תדמית שלושת המנהיגים בתוכנית 'ארץ נהדרת'. כלומר, השפעת התוכנית הייתה חזקה במיוחד על אותם בוחרים שטרם החליטו עבור מי להצביע. לסיכום, ניתן לומר כי ממצאי המחקר מלמדים על קשר חזק בין התדמית שנבנתה ב'ארץ נהדרת' עבור שלושת המנהיגים ובין התדמית הציבורית אשר יוחסה להם. לפיכך, המסקנה היא כי גם לתכני בידור וסאטירה קיים פוטנציאל השפעה פוליטית (ולא רק לתכנים חדשתיים).

4. The Bold and the Beautiful - Physical Attractiveness, Performance, Settings and Electoral Success

ד"ר ישראל ויסמל-מנור

המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה

wisrael@poli.haifa.ac.il

מחקרים בפסיכולוגיה וכלכלה מראים כי מראה חיצוני הינו נכס המוביל, בין היתר, לקידום תעסוקתי ושכר גבוה יותר. יועצים פוליטיים משקיעים משאבים רבים לטפח את המראה החיצוני של לקוחותיהם, אך לא ברור מהי תרומתו להצלחתם האלקטוראלית. מראה חיצוני חשוב במיוחד במרוצים צמודים ובעלי נראות פוליטית נמוכה, בהם על הבוחר להיעזר ביוריסטיקות קוגניטיביות (Popkin, 1991). מחקר זה בוחן האם למראה חיצוני יש השפעה אלקטוראלית? מהי תרומתם של מרכיבים שונים בהבניית המראה החיצוני (זקן, סגנון לבוש, שיער, תפאורה, שפת גוף, ביגוד, ואינטואיציה)? ומהו הקשר בין המראה של המועמד להערכתו בקרב ציבור המצביעים (אהדה, אמינות, חוכמה, יכולת ביצוע ועוד).

לצורך המחקר נשכרו שירותיהם של שחקנים וצלמים מקצועיים. השחקנים נתבקשו לצלם צמדי פרסומות, כאשר כל המבדיל בין אחת לראותה הוא מניפולציה קלה בהבניית המראה שלהן, אך כל שאר מרכיבי הפרסומת, כולל הטקסט כמובן, מבוקרים. סטודנטים

(N=420) חולקו רנדומאלית לקבוצת הניסוי והביקורת ונתבקשו לצפות בפרסומות. מהממצאים עולה כי לכל מרכיבי הבניית המראה יש השפעה ניכרת על המצביעים; הדבר מוביל לא רק להערכה חיובית יותר של המועמד עצמו, אלא אף להערכה שלילית יותר של היריב, אל מול קבוצת הביקורת. לסיכום המחקר מעלה שאלות נוקבות באשר לאופיו של ההליך הדמוקרטי, כאשר זה נשען על יוריסטיקות ותחושות בטן רציונאליות (gut rationality).

5. מדינה עירומה: ארוס, ציוויליזציה וגיליון-העירום של השבועון "פנאי פלוס"

ד"ר גלעד פדבה

המכללה האקדמית בית-ברל ואוניברסיטת תל-אביב

padvagd@bezeqint.net

גיליון-העירום הראשון של שבועון-הבידור הישראלי "פנאי פלוס" הופיע במהלך אפריל 2008. על השער הכפול התנוסס תצלום נועז של הדוגמנית גלית גוטמן, מסתירה את שדיה ומפשעתה בתנוחה מתוחכמת כשהיא משכלת את רגליה הארוכות המאובזרות במגפי-עור שחורים מבריקים, גרביונים שקופים וביריות תוך נעיצת מבט ספק-תמים בצופה הלהוט. "פרויקט עירום חגיגי", כך הגדיר השבועון את המיזם התקשורת-הארוטי והבטיח 42 עמודים של שערי העירום הגדולים של כל הזמנים, סלבז שנחשפות ב"פלייבוי" או "מתפשטות עם אג'נדה", עירום ישראלי ("או ליתר דיוק", מתקנת העורכת, "איך זה שאין לנו כזה") והכי חשוב – "גלית גוטמן אחת והורסת מתמיד". הפרשנות הביקורתית שאני מציע למיזם-עירום פופולארי זה מתבססת על עיון מחודש בספרו של הרברט מרקוזה "ארוס וציוויליזציה" (1955) המציע קריאה של יחסי-הגומלין בין המדינה המודרנית, החברה האזרחית, חלוקת-העבודה הקפיטליסטית, זיגמונד פרויד, קארל מארקס, עבודה, מין ומוות. בעקבות משנתו של מרקוזה, מהדמויות הבולטות בין אנשי אסכולת-פרנקפורט, מאמר זה מתמקד בפוליטיקה של האשמה בתרבות-ההמונים, מנגנוני הסובלימציה המסחריים המחלישים את הארוס בונה-התרבות, החדירה הגוברת של עקרונות-המציאות לתחום עקרונות-ההנאה, החלפת החוויה הטראומטית של האב בתמונות שמקורן חיצוני יותר, ויחסי-הגומלין בין משטר-השפע והחירות. הגיליון הנדון הנו מקרה-מבחן לבדיקת מורכבותה של חציית-הגבולות בין שיווק ואמנות, ארוטיקה ופורנוגרפיה, שחרור ונצלנות, חרדה ועונג, מציצנות ואקסהיביציוניזם בתקשורת הפופולארית, לאור תקוותו של מרקוזה להפעלתה-מחדש של מיניות רב-צורתית ונרקיטית שתחדל להוות איום לתרבות ותוביל לבניית-תרבות.

פאנל 5: ממשל ופוליטיקה בשלטון המקומי

יו"ר ד"ר אתי שריג

המחלקה למדע המדינה, סוציולוגיה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה

משתתפים:

1. ד"ר אתי שריג, המחלקה למדע המדינה, סוציולוגיה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה, **"חיוב אישי של נבחרים ברשויות המקומיות"**.
2. ד"ר גיא בן-פורת וד"ר פני יובל, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, **"המשטרה והמיעוט הערבי בישראל"**.
3. גב' תהילה ברוכי, M.A, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, **"מדידה והערכה של יעילות ומועילות עבודתם של נבחרים בשלטון המקומי"**.
4. ד"ר אמיר הורקין, המרכז האקדמי למשפט ועסקים רמת גן. **"הטוב הרע והנבחר: מודל הגורמים המשפיעים על תחלופה שלא מרצון של מנהלים נבחרים המקרה של ראשי רשויות מקומיות בישראל"**.
5. רמי זיידאן, דוקטורנט, החוג ללמודי ארץ ישראל באוניברסיטת חיפה. **"איחוד רשויות-לשם מה?"**

1. החיוב האישי של נושאי תפקידים ברשויות המקומיות

ד"ר אתי שריג

סוציולוגיה, תקשורת ומדע המדינה, האוניברסיטה הפתוחה

etisa@openu.ac.il

בשנים האחרונות הוגבר השימוש בנוהל החיוב האישי, המאפשר לחייב נבחרים ציבור ונושאי משרות ברשויות המקומיות לשלם מכיסם בגין הוצאה כספית שלא כדין. החלתו של החיוב האישי באמצעות וועדה החל משנת 2001, אינה מהווה "תרופה מונעת" לתופעת החריגות התקציביות ברשויות המקומיות, משום שרוב החריגות התקציביות ברשויות המקומיות נובעות מבעיות מבניות ותקציביות שבבסיס מערכת היחסים בין השלטון המרכזי לבין השלטון המקומי. עיקרן של הבעיות הוא בתקצוב לא מספק של השירותים הממלכתיים, בהנחיות, בהוראות ובאישורים של השלטון המרכזי אשר מנציחים את התלות ברצון הטוב של פוליטיקאים ובירוקרטים מהשלטון המרכזי, וגם מקיומו של מערך מענקים לא שקוף ומעורפל המתבסס על הסדרים היסטוריים מורכבים, שלעתים גורם לראשי הרשויות המקומיות להיות עבריינים בעל כורחם ומאפשרים את הצגת הרשויות כפושטות רגל כרוניות הנהוגות בזבזנות בכספי ציבור.

המחקר הנוכחי בדק את ההשפעות של החלת החיוב האישי על נושאי תפקיד בשלטון המקומי בישראל, בעקבות הכוונה לעגן את החיוב האישי בחוק העיריות החדש. המחקר התבסס על ספרות מקצועית שעוסקת ביחסי נדבכי השלטון בישראל ובנושא החיוב האישי בעולם, וכן על סקר מקוון שכלל את ראשי הרשויות המקומיות במטרה לבדוק את ההשלכות של החיוב האישי על תהליך קבלת ההחלטות של נושאי משרה ברשויות המקומיות בתחום המינהל שוטף ובתחום הפיתוח הכלכלי. ממצאי המחקר מצביעים באופן ברור כי להחלת החיוב האישי באמצעות וועדה ולא בית משפט יש השפעות שליליות משמעותיות על תפקודן של הרשויות המקומיות, שכן מקבלי ההחלטות יתקשו לתפקד כשחרב האחריות לחובות הרשות המקומית מונפת ומתנדנדת באיום חד מעל לראשם.

להפעלת חיוב אישי באמצעות וועדה יש נזק תדמיתי, נזק כלכלי ונזק תפקודי. הנזק התדמיתי עיקרו במתן לגיטימציה והכרה בכך שהשחיתות פושה בשלטון המקומי ויש בו בכדי להרתיע מועמדים בעלי השכלה גבוהה ובעלי נתונים מקצועיים, שיעדיפו תעסוקה נכבדה ומתגמלת יותר במגזר הפרטי. הנזק התפקודי יבוא לידי ביטוי בהתמקדות ראשי הרשויות המקומיות בפעולות להם נדרש "ראש קטן" ו/או יגרום להם לגלגל את האחריות לפעולות ולהחלטות על נושאי תפקידים אחרים ובלבד שלא יצטרכו לסכן את עתידם ואת עתיד משפחתם. הנזק הכלכלי של החיוב האישי עיקרו בריפיון, חידלון וחוסר יוזמה של ראשי

הרשויות שתצמצם את ההכנסות מפעילות כלכלית ברשויות ותאלץ את הממשלה להגדיל את השתתפותה במענקי איזון, ובכך יצא שכרה של המדינה בהפסדה.

החלת החיוב האישי על בכירים ברשויות המקומיות בלבד מעוררת התנגדות מהטעמים של הפליה והתעלמות מקיום התופעה בחלקים אחרים של המגזר הציבורי, והוא מונע מהם את הזכות להישפט בהליך משפטי, צעד הנוגד את "עקרון האוניברסליות" שעניינו ענישה שוויונית והתייחסות לנורמות ציבוריות אחידות. שימוש סלקטיבי עלול להתפרש כ"אות קין" למגזר המוניציפלי ויש בו כדי לרוקן את השלטון המקומי ממנהלים מתאימים בעלי השכלה גבוהה ונתונים מקצועיים גבוהים. הפעלת החיוב האישי באמצעות וועדה וללא הליך משפטי, כנהוג בתביעה אזרחית עליה חלים הדין המהותי, דיני הראיות וכללי סדר הדין הקבועים בחוק, היא פסולה ונוגדת את חוקי היסוד-חוק יסוד כבוד האדם וחירותו 1992. גם בית המשפט האנגלי העיר שהליך פלילי שכזה אינו מתיישב עם האמנה האירופית לזכויות האדם, ובית המשפט נתן הכשר להליך רק משום שראה בו הליך אזרחי ובשל כך שקיימת בחוק שם זכות ערעור לבית המשפט.

כמו כן, גם אם נראה בחיוב האישי הסדר של אחריות אזרחית לפיצויים ולא אחריות פלילית הרי שאין הוא מתיישב עם החקיקה החדשה בתחום אחריות עובדי ציבור בנזיקין. תיקון מס' 10 לפקודת הנזיקין יצר חסינות עובד ציבור (נזיקין 7א) שהחיוב יופעל רק אם פעלו בסטייה חמורה מהתנהגות ראויה של עובד ציבור. סעיף 10א מאפשר הטלת אחריות גם על רשלנות פשוטה. אומנם סעיף 11 מוסיף ולא יכול היה לדעת, אבל לא נאמר במפורש שמדובר ביכולת סבירה של אי יכולת לדעת וזה מאפשר הטלת אחריות גם על רשלנות פשוטה. אם אנו מסתמכים על החוק האנגלי, הרי שהחוק האנגלי דורש willful misconduct ולא די ברשלנות רגילה, זאת יש לוודא באמצעות הליך משפטי.

בנוסף לכך, העדר השקיפות שבו מופעל החיוב האישי, ללא ידיעה מוקדמת של הסנקציות הצפויות וידועות מראש, כפי שקיים בהליך משפטי אזרחי, מונע מנבח שנהשד קבלת יעוץ משפטי מתאים, וחוסר בהירות לגבי מקרים בהם לא הוכח נזק כספי לרשות המקומית? במקום הוספת סנקציה נוספת למאגר האל-תעשה במדיניות הריכוזית של הממשלה, יש לפעול לשינוי יסודי להבראת הרשויות המקומיות בישראל, שיבטיח שלטון מקומי בריא, עצמאי ואיכותי.

2. הטוב הרע והנבחר: מודל הגורמים המשפיעים על תחלופה שלא מרצון של מנהלים נבחרים המקרה של ראשי רשויות מקומיות בישראל

ד"ר אמיר הורקין

המרכז האקדמי למשפט ועסקים רמת גן

ahorkin@yahoo.com

הספרות הארגונית ניהולית העוסקת בתחלופת מנהלים, ובמיוחד בפיטורי מנהלים ביוזמת ה"סלקטור" - הגוף הפורמאלי שתפקידו מינוי והחלפת ראש הארגון - נוטה להתייחס למנהלים ממונים בלבד ולהתעלם ממנהלים נבחרים. זאת למרות שההגדרות השונות לתחלופת מנהלים, מתייחסות לראשי ארגונים פורמאליים באשר הם, הכוללים מנהלים ממונים ומנהלים נבחרים מעולמות תוכן מגוונים כמו העולם העסקי, העולם הפוליטי, העולם האקדמי והעולם הצבאי.

במידה ומתייחסים לסלקטור במונחים של גישת המערכות הפתוחות (Katz & Kahn 1978) ניתן לראות בקונטקסט של תחלופת מנהלים, כי הסלקטור ממיר תשומות לתפוקות, כאשר התשומות המרכזיות של הסלקטור הן הביצועים האובייקטיביים של הארגון בראשות המכה, ותפוקות הסלקטור הן ההחלטה להשאיר/לפטר את המכה. תהליך ההמרה שמבצע הסלקטור לתשומות הוא, במונחי הגישה הקוגניטיבית (Mitchell & Larson 1987) הפרשנות הסובייקטיבית המוענקת להן. תפיסות הסלקטור, לפי גישה זו, מתווכות את הקשר בין תשומות הסלקטור לתפוקותיו.

מחקר אינטרדיסציפלינרי זה יוצר סינתזה בין תיאורית הכוחות הסוציו-פוליטיים, שפותחה על מנת להסביר את הגורמים המשפיעים על פיטורי מנהלים ממונים בעולם הניהול והעסקים, לבין הגישה המאקרו פוליטית, שפותחה על מנת להסביר את הגורמים המשפיעים על בחירה-מחדש/תחלופה של מנהלים נבחרים ברמה הלאומית. שתי התיאוריות משלימות

זו את זו. האחרונה, משלימה את הראשונה, המתעלמת מתפיסות הסלקטור ברמה האמפירית, בכך שמדגישה את חשיבותן של תפיסות הסלקטור כמשתנה מתוך מרכזי בתהליך התחלופה ומשלבת אותן, כמשתנים מתווכים, במודל הגורמים המשפיעים על תחלופה שלא מרצון של המכהנים הן ברמה התיאורטית והן ברמה האמפירית. הראשונה משלימה את האחרונה, המתעלמת מעצמת המכהן ומרמת התחרות, בכך שמדגישה את התפקיד המרכזי שיש למשתנים מתווכים אלו על תחלופת מנהלים היזומה ע"י הסלקטור. ראשי רשויות מקומיות הם מנהלים נבחרים, ובהקשר זה "הסלקטור" הבוחר והמחליף אותם הוא האלקטורט המקומי. בחינת תיאורית הכוחות הסוציו-פוליטיים בשילוב עם הגישה המאקרו פוליטית בקונטקסט של ראשי רשויות מקומיות, נעשתה מהטעמים הבאים: ראשית, בשנים האחרונות חל גידול ניכר ברמות הבקרה והשקיפות ביחס לתפקוד ראש הרשות המקומית המכהן, ומימד הנשיאה באחריות הציבורית (Accountability) ביחס לתפקודו, הולך ונעשה מרכזי, חשוב ובלוט יותר. שנית מסתבר לפי ממצאי סקר מיוחד, כי למרות שראש הרשות המקומית מסווג לקטגוריה של מנהלים נבחרים, התדמית הנתפסת של תפקידו קרובה הרבה יותר לתפקיד מנכ"ל חברה גדולה (מנהל ממונה) מאשר לתפקידים אחרים כגון תפקיד ראש ממשלה ותפקיד שר בממשלה (מנהלים נבחרים). דבר זה מלמד כי תפקיד ראש הרשות המקומית נתפס כדומה יותר לתפקיד בעל אוריינטציה ניהולית מקצועית של מנהל ממונה מאשר לתפקידים בעלי אוריינטציה פוליטית ואידיאולוגית של מנהלים נבחרים.

שאלת המחקר העיקרית הייתה: האם התחלופה שלא מרצון של ראשי רשויות מקומיות נגרמת על ידי משתנים אובייקטיביים? ע"י משתנים סובייקטיביים? כיצד ובאיזו מידה? לצורך כך נבחנו מודל מאקרו ריקורסיבי הכולל את נתיבי ההשפעה שבין תשומות הסלקטור לפני תהליך התחלופה לבין תפוקות הסלקטור, המתווכים ע"י תפיסות הסלקטור וע"י רמת התחרות על התפקיד. תשומות הסלקטור כללו את הביצועים האובייקטיביים של הרשות בראשות המכהן ואת העוצמה האובייקטיבית של המכהן (המשתנים האובייקטיביים). תפיסות הסלקטור נבחנו ביחס לביצועי המכהן וביחס לעוצמתו של המכהן (המשתנים הנתפסים). תפוקות הסלקטור הן ההחלטה להשאיר או להחליף את המכהן. רמת התחרות על התפקיד היא משתנה מרכזי נוסף שלפי המשוער יש לו השפעה ישירה על תחלופת המכהן והשפעות מתווכות על הקשר בין תפיסות הסלקטור לבין תפוקות הסלקטור (בחירה-מחדש/החלפת המכהן).

הביצועים האובייקטיביים נבחנו במונחים של ביצועים כספיים (למשל עודף/גירעון שוטף ותקציבי) ובמונחים של תפוקות הרשות המקומית (למשל שיעור הזכאות לבגרות בישוב ומחיר דירה ממוצעת בישוב). העוצמה האובייקטיבית של המכהן נבחנה במונחי התמיכה שהמכהן קיבל בבחירות הקודמות (למשל שיעור התמיכה בו בעבר ונתח מנדטים במועצה). תפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן נבחנו במונחים של שביעות הרצון הכוללת מתפקוד המכהן (למשל בהתייחס לניקיון וחזות הישוב, לתשתית כבישים, מדרכות, שילוט ותאורת רחובות, לתחזוקת פארקים ציבוריים, להיענות לפניות התושבים ולמקצועיות עובדי הרשות) ובמונחים של שביעות הרצון מתפקוד המכהן בתחום הבנייה והנדל"ן (פיתוח בנייה לתעשייה ועלייה בערך הנדל"ן בישוב). העוצמה הנתפסת של המכהן נבחנה במונחים של עוצמה לוקלית (למשל בהתייחס להשפעה הנתפסת של המכהן על מנהלי אגפים ברשות המקומית, על חברי המועצה, על הקואליציה, על קבלנים מקומיים ועל העיתונות המקומית) ובמונחים של עוצמה ארצית (למשל בהתייחס להשפעה הנתפסת של המכהן על שרי ממשלה, על פקידים בכירים בממשלה ועל העיתונות הארצית). רמת התחרות, נבחנה למשל, במונחים של מספר הטוענים לכתר וקיטום של סיבוב בחירות שני. תחלופה שלא מרצון של המכהן נבחנה במונחים דיכוטומיים של בחירה-מחדש/החלפה בהתאם לתוצאות הבחירות המקומיות ב-2003. המודל נבחן בשיטה של משוואות מבניות (SEM).

הבחינה האמפירית נעשתה ברמת הרשות המקומית בקרב מדגם של 49 רשויות מקומיות במגזר היהודי בלבד בהן ראש הרשות המכהן התמודד פעם נוספת על התפקיד בבחירות המקומיות ב-2003. מדגם זה מהווה כ-60% מכלל הרשויות המקומיות בהן המכהן התמודד פעם נוספת על התפקיד. איסוף הנתונים נעשה ממגוון מקורות שהעיקריים בהם הם: (א) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, האגף לביקורת במשרד הפנים והמפקח הארצי על

הבחירות במשרד הפנים (מהם נלקחו נתוני המשתנים האובייקטיביים, ביצועי הרשות המקומית, עוצמת המכהן ורמת התחרות על תפקיד ראש הרשות) (ב) סקרי דעת קהל שנערכו בקרב מדגמים אקראיים של תושבים ב-49 הרשויות. בסה"כ נערכו 6,200 ראיונות (127 משיבים במוצע בישוב) באמצעותם נאספו נתוני המשתנים הנתפסים (הסובייקטיביים) לגבי תפיסות התושבים ביחס לתפקוד המכהן ולעוצמתו. הנתונים הנתפסים עברו אגרגציה מרמת המיקרו (רמת הפרט) לרמת המאקרו (רמת הרשות המקומית). מקורות מידע אלו משקפים שני "בעלי עניין" מרכזיים בסביבה הארגונית בה מתנהל ראש הרשות המכהן: מחד השלטון המרכזי ומאידך התושבים המקומיים (הלקוחות/הסלקטור).

ממצאי המחקר מלמדים כי תפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן (שביעות הרצון הכוללת מתפקודו ושביעות הרצון מתפקודו בתחום הבנייה והנדל"ן) וביחס לעוצמת המכהן (הלוקלית והארצית) וכן רמת התחרות, **מתווכות**, באופן מדורג את ההשפעות של הביצועים האובייקטיביים של הרשות המקומית בראשות המכהן (תפוקות וביצועים כספיים) ואת השפעת העוצמה האובייקטיבית של המכהן (היקף התמיכה בו בבחירות הקודמות) על תחלופה שלא מרצון של המכהן. עוד נמצא, כי רמת התחרות מתווכת את ההשפעות של תפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן וביחס לעוצמת המכהן ואת ההשפעה של העוצמה האובייקטיבית של המכהן על תחלופה שלא מרצון של המכהן. בניגוד לקיים בספרות נמצא כי, לביצועים האובייקטיביים של הרשות בראשות המכהן ולעוצמה האובייקטיבית של המכהן (תשומות הסלקטור בתהליך התחלופה) אין השפעות ישירות על תחלופה שלא מרצון של המכהן, וכי השפעות אלו מתווכות ע"י תפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן ולעוצמתו (בשלב ראשון) וע"י רמת התחרות (בשלב שני). מודל המחקר מלמד כי לתשומות הסלקטור, במיוחד לביצועים האובייקטיביים יש השפעה חיובית על תפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן וביחס לעוצמתו. למשל, ככל שהביצועים הכספיים האובייקטיביים במונחי איזון תקציבי טובים יותר, כך גדלה שביעות הרצון של התושבים מתפקודו הכולל של המכהן ומתפקודו בתחום הבנייה והנדל"ן ובנוסף מתחזקת עוצמתו הנתפסת הלוקלית והארצית של המכהן בקרב התושבים. לתפיסות הסלקטור ביחס לביצועי המכהן וביחס לעוצמתו, ישנן, בתורן, השפעות שליליות על רמת התחרות על התפקיד. ככל שהביצועים הנתפסים של המכהן טובים יותר וככל שעוצמתו הנתפסת (הלוקלית והארצית) חזקה יותר כך קטנה רמת התחרות על התפקיד. לרמת התחרות, בתורה, יש השפעה חיובית על סיכויי התחלופה של המכהן. ככל שרמת התחרות חלשה יותר כך קטנים יותר סיכויי התחלופה שלא מרצון של המכהן. מדדי טיב ההתאמה מלמדים כי למודל המחקר יש התאמה טובה לנתונים, דבר המעיד על תקפותו הפנימית והיצונית של המודל ($\chi^2=35.9$ d.f.=28 $P>0.15$, $NFI=0.90$, $NNFI=0.95$, $CFI=0.97$, $REMSEA=0.07$).

מודל המחקר שפותח על בסיס הסינתזה בין תיאורית הכוחות הסוציו-פוליטיים והגישה המאקרו פוליטית, מאפשר להסביר ולנבא בצורה טובה תחלופה שלא מרצון ביוזמת הסלקטור המקומי (האלקטורט) של ראשי רשויות מקומיות (מנהלים נבחרים) ולכך יש מספר משמעויות תיאורטיות: (א) הרחבת התקפות ויכולת ההכללה של תיאורית הכוחות הסוציו-פוליטיים (ב) הדחת מנהלים ביוזמת הסלקטור, לובשת אופי דומה עבור מנהלים ממונים ועבור מנהלים נבחרים (ג) בתהליך תחלופת מנהלים היזום ע"י הסלקטור, נמצא הלך מחשבה דומה אצל הסלקטור בתצורותיו השונות (דירקטוריון ואלקטורט).

3. המשטרה והמיעוט הערבי בישראל

ד"ר גיא בן-פורת

ד"ר פני יובל fanyuval@som.bgu.ac.il

מדיניות ציבורית באוניברסיטת בן גוריון בנגב

יחסי המשטרה והמיעוט הערבי בישראל מתאפיינים במתיחות גבוהה ורמת אמון נמוכה. שיאם של יחסים אלה באירועי אוקטובר 2000. החרפת היחסים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי בישראל בשנים האחרונות והתביעה של המיעוט הערבי לשוויון, מציבה אתגרים בפני מוסדות המדינה השונים לתת מענה לדרישות ולצרכים של אזרחים אלה. כמו מוסדות אחרים, גם המשטרה נדרשת לשינויים הכרוכים בשירות שוויוני וקבלת לגיטימציה

מחלקי החברה השונים. אופייה של עבודת המשטרה מציב אותה לעיתים בחיכוך מול אזרחים הדורשת הפעלת סמכות. לפיכך, האמון שנותנות קבוצות מיעוטים במשטרה חיוני במיוחד לתפקודה, כמו גם לחיי היום-יום של המיעוטים עצמם. מחקר ראשוני זה, המהווה חלק מפרויקט רחב יותר, בו נבחנות עמדות הציבור הערבי בישראל כלפי המשטרה וביתר פירוט, כלפי אספקטים שונים בעבודת המשטרה, במטרה ללמוד את הבעיות העיקריות הניצבות בפני המשטרה והציבור הערבי בישראל בבואם במגע, ועל בסיס תשתית ידע זו, להציע רפורמה בעבודת המשטרה שעשויה לשפר את היחסים בין המשטרה ואזרחי ישראל הערבים. שיפור זה יחזק את הלגיטימציה של המשטרה ומעמדה בקרב המיעוט הערבי, ויאפשר שירות משטרתי ראוי ביישובים הערבים בישראל.

למרות מאמצים שנעשו בשנים האחרונות מצד המשטרה וארגונים אחרים, מחקרי עמדות שנעשו בקרב הערבים אזרחי ישראל מצאו רמת אמון נמוכה של המיעוט הערבי במשטרה. כך לדוגמה מצאו רטנר ויגיל (2003) כי אחוז גדול יותר בקרב היהודים, לעומת הערבים, העריכו כי המשטרה מבצעת את תפקידיה בצורה הוגנת ושהמשטרה פועלת בצורה שוויונית כלפי כל האזרחים במדינה. מחקר מוקדם יותר (כהנמן וצמח, 1991) מצא גם הוא כי תדמיתה של משטרת ישראל נמוכה יותר בקרב החברה הערבית מאשר היהודית. בשונה ממחקרים קודמים מחקר זה נועד לא רק לבחון את הלכי הרוח בציבור הערבי כלפי המשטרה אלא בעיקר למפות את הצרכים והרצונות של הציבור הערבי בכל הנוגע לעבודת המשטרה ביישובים הערבים ומחוצה להם. נקודת המוצא, הראשונה, התיאורטית של המחקר נועדה להעניק לדיון פרספקטיבה וקונטקסט, מבקשת להציב את נושא המדיניות הרב-תרבותית כסוגיה שאיננה ייחודית לישראל ובכלל זה למוסדות המשטרה. סוגיה זו מעסיקה מוסדות וארגונים רבים במדינות דמוקרטיות שונות ברחבי העולם, ומציבה את השיטור הרב-תרבותי כאתגר העומד בפני משטרות במדינות דמוקרטיות רבות בהן מתקיימות אוכלוסיות אתניות ולאומיות מגוונות. נקודת המוצא השנייה היא שמיעוטים תרבותיים ולאומיים במדינה דמוקרטית זכאים ונזקקים לשיטור הוגן, שוויוני ואפקטיבי, אשר לעיתים המשטרה, מסיבות שונות, איננה רוצה או איננה מסוגלת להעניק. יחסי חוסר האמון בין המשטרה והמיעוטים פוגם בעבודת המשטרה ומנגד, שיפור עבודת המשטרה עשוי לפעול לטובת שני הצדדים. נקודת המוצא השלישית היא שלקבוצות תרבותיות ולאומיות שונות יש צרכים שונים ודרישות שונות הדורשות מיפוי יסודי על מנת להגדיר את תפקיד המשטרה ולמסד יחסים טובים ותקינים עם קבוצות שונות בחברה. מתוך נקודות המוצא האלה נגזרת המטרה העיקרית של המחקר, הבנת הצרכים והרצונות של הציבור הערבי בישראל בנוגע למשטרה על מנת להציע מתווה לרפורמה אפקטיבית בעבודת המשטרה ביחס למגזר הערבי.

השלב הראשון של המחקר המוצג כאן, מתבסס על ארבע קבוצות מיקוד, בחן את העמדות הכלליות כלפי המשטרה ושאלות ספציפיות של גיוס, הכשרה ושיתוף פעולה בין המשטרה והקהילה הערבית המקומית. התשובות שהתקבלו משמשות לניתוח ראשוני של העמדות ויהוו את הבסיס אמפירי לחלקו השני של המחקר, ערכת סקר עמדות מקיף בקרב הציבור הערבי. בשלב הנוכחי של המחקר השתתפו 30 נחקרים, 16 נשים ו-14 גברים, בחלוקה לארבע קבוצות מיקוד שונות, בשלושה יישובים ערביים באזור המרכז (המשולש): טירה-קבוצת מבוגרים וקבוצת צעירים, כפר קאסם, וג'ת. בכל קבוצה השתתפו 7-8 נחקרים, בגילאים הנעים בין 20-45.

4. מדידה והערכה של יעילות ומועילות עבודתם של נבחרי ציבור בשלטון המקומי

תהילה ברוכי, M.A.

המחלקה למינהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

amur@bgu.ac.il

המחקר מבקש לחשוף ולהגדיר עבודה יעילה ומועילה של נבחרי ציבור בשלטון המקומי על מרכיביה השונים. מכאן שהמחקר מבקש לבדוק מהם הגורמים המרכיבים את המושג עבודה יעילה ומועילה של נבחרי ציבור ברשויות המקומיות. חשיפת והגדרת מרכיבי עבודתם של נבחרי הציבור, יעילותה ומועילותה, נעשית באמצעות ראיונות אישיים, פנים אל

פנים עם נבחר ציבור, חברי מועצה, בעיריות רעננה והרצלייה. בנוסף לכך, באמצעות הראיונות, יבדקו מהם הגורמים המעכבים או המזרזים את יעילות ומועילות עבודת נבחר הציבור.

הבחירה ברשויות אלו נעשתה מתוך שקלול סך כל המרכיבים הדומים והשונים כך שלא יהא בהם כדי פגיעה של ממש בתוצאות המחקר. שתי הרשויות קרובות מבחינה גיאוגרפית, גודלן דומה וכך גם מצבן החברתי כלכלי. כמו כן הבחירה בהן נעשתה מכיוון שאילו רשויות המייצגות רשות מקומית ממוצעת בישראל, הן מבחינת היקפי הפעילות הפוליטית והחברתית והן מבחינת כמות חברי המועצה ורמת השירותים אותן מספקת הרשות. בנוסף, חברי הרשויות הללו גילו עניין בשיתוף פעולה עם המחקר.

חשיבותו היחסית של כל מרכיב תיקבע באמצעות מתודולוגית הניתוח ההיררכי (Analytic Hierarchy Process (AHP). על בסיס פרוצדורה זו נפתח כלי מדידה להערכת היעילות והמועילות של עבודת נבחר הציבור ברשויות מקומיות. המדד שיבנה בשיטת הניתוח ההיררכי (AHP), יצביע על מערך היררכי של קריטריונים המרכיבים את עבודת נבחר הציבור, באמצעותם יתאפשר להעריך את יעילותה ומועילותה של עבודת נבחר הציבור בשלטון המקומי ותרומתה לאזרחים, זאת במטרה להעניק לתושבי הרשות עצמם, המהווים את ציבור הבוחרים, כלים לבחינה והערכה של תפקודם ועבודתם של נציגיהם הדמוקרטיים. כך, יוכל הציבור לבדוק ולבחון באיזו מידה פועלים נבחריו למימוש המצע והמדיניות שלשמה נבחרו על ידיו. כפועל יוצא מכך, מבקש המחקר לתת אף לנבחר הציבור בשלטון המקומי, דגשים מעשיים וכיווני מחשבה העשויים לשפר ולייעל את עבודתם כנבחר ציבור בשלטון המקומי, למענם ולמען התושבים כולם. לבסוף, תיבחן אמפירית מידת השימוש של הכלי שפותח בשתי רשויות מקומיות.

תכליתה של עבודה זו היא להביא לשיפור באיכות עבודתם של נבחר ציבור כחלק מהמאמץ הכולל להשיב את אמון התושבים ושביעות רצונם ממערכות השלטון המקומי ושירותיו.

5. איחוד רשויות- לשם מה?

רמי זיידאן

דוקטורנט בחוג ללמודי ארץ ישראל באוניברסיטת חיפה

המועצות המקומיות בדלית אל כרמל ובעוספיא

בימים האחרונים של שנת 2007, הכריז שר הפנים- השר מאיר שטרית, על תוכנית חדשה לאיחוד רשויות מקומיות בישראל. תוכנית זו הייתה אמורה להיות תוכנית משלימה לתוכנית הקודמת של איחוד רשויות שבוצעה בשנת 2003. בתוך פחות מחודשיים, ביטל שר הפנים תוכנית זו, בעקבות ההתנגדות העזה לה זכתה התוכנית. נושא זה עולה לכותרות כאשר מחקר זה נמצא בסופו.

מטרת המאמר הינה לבחון האם הושגו המטרות שלשמן בוצע איחוד הרשויות, וזאת ע"י בדיקת מקרה הבוחן של איחוד המועצה המקומית דלית אל כרמל והמועצה המקומית עוספיא. במאמר נציג את מצבה של עיריית הכרמל היום ואת מצבן בעבר של המועצות המקומיות בדלית אל כרמל ובעוספיא בעזרת השוואה בין מס' נתונים לאורך השנים. לצורך ההשוואה נותחו נתוני השנים 2000-2006: שלוש שנים לפני האיחוד, שנת האיחוד (2003) ושלוש שנים אחרי האיחוד. בניתוח הנתונים ניתן דגש מיוחד לנתוני שנת 2001, מאחר ועבודת הוועדה התבססה על נתוני שנה זו.

המאמר כולל:

- רקע קצר על תהליך איחוד הרשויות המקומיות שבוצע בשנת 2003.
- למה לאחד רשויות מקומיות?- תיאור מטרות איחוד רשויות מקומיות.
- תיאור עבודת הוועדה שבחנה את איחוד הרשויות בדלית אל כרמל ובעוספיא.
- בחינת מצב האיחוד בדלית אל כרמל ועוספיא ע"י בדיקת מס' נושאים מרכזיים:
א. חסכון כספי- בדיקת ההוצאה הממוצעת לנפש, ההוצאה לפעולות, שכר מוניציפלי ושכר בכירים ומענקי איזון.

- ב. חוסן כלכלי- בדיקת המדרג החברתי-כלכלי, מרכיבי ההכנסות העצמיות מתוך סך ההכנסות, הכנסה מארנונה שאיננה למגורים,
ג. איכות הניהול- עומס המלוות, הגרעון המצטבר ואחוזי גביית ארנונה.
ד. ההיבט החברתי.

לאחר בחינת הפרמטרים בנתונים של שלושת השנים שלאחר האיחוד, עולה כי אין שיפור באף אחד מהנושאים שנבדקו. על כן, ההמלצה העולה מהמחקר הינה כי נכון כי תבוצע בחינה של סיבות הכשל ותבוצע בחינה האם יש לבטל את האיחוד במייד או שתיבנה תוכנית מקיפה לשיפור מייד במצב העירייה.

פאנל 6: היבטים מרחביים של פוליטיקה/מדיניות ציבורית

יו"ר ד"ר ענת בר-כהן

הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון

משתתפים:

1. גב' ריקי חלמיש-לשם, דוקטורנטית, מחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בר-אילן - "הליך גישור בין רשויות השלטון לבין התיישבות בלתי מתוכננת במגזר הבדווי, המקרה של נחל צלמון".
2. גב' דפנה כרמון ופרופ' רחל אלתרמן, הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון, "תמורות בקשר שבין הממשל לאזרחים: הזכות להתנגד בהליכי התכנון".
3. אדר' אסנת רוזן קרמר, דוקטורנטית, הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון - "המבנים המגויסים [כמדיניות של קבע] במרחב התכנון של חיפה".
4. ד"ר ענת בר-כהן, פוסט-דוקטורנטית, הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון - "השימוש בחקיקה המנדטורית ככלי אסטרטגי לפיתוח במדיניות הציבורית של מדינת ישראל בשנים המעצבות: המקרה של פקודת בנין ערים 1936".

1. הליך גישור בין רשויות השלטון לבין התיישבות בלתי מתוכננת במגזר הבדווי,

המקרה של נחל צלמון

ריקי חלמיש לשם

המחלקה לגיאוגרפיה, אוניברסיטת בר אילן

rikirotem@gmail.com

היחידה הנופית במרחב נחל צלמון – הוכרזה בשנת 2005 שמורת טבע והיא נכללת באתרים שבפיקוח רשות הטבע והגנים. בגלל קונפליקט בין התושבים הערבים, הרוצים להמשיך לגור בנחל ולעבד את האדמה, ובין הרשויות שהתכוונו לפתח בנחל גן לאומי ובמשך שנים רבות דרשו לפנות בתים ולהרוס אותם, בטענה שהם נמצאים בגן הלאומי בניגוד לחוק, הוצע בשנת 2000 להיעזר בהסכם גישור דרך צד שלישי (באמצעות ארגון ג'מס), ובאמצעותו לפתור את הקונפליקט.

לקונפליקט בנחל צלמון היבטים שונים: לאומיים, חברתיים - תרבותיים, כלכליים, ותכנוניים. הגופים המעורבים בהכרזה על היחידה הנופית השמורה, בתכנון, בשימור ובפיתוח שייכים למגזרים שונים: תושבים בדוויים, תושבים ערבים נוצרים, רשות מקומית – מועצה אזורית משגב, ורשות הטבע והגנים המייצגת את הרשות הארצית.

מטרת הרצאה זו להציג את הגופים המעורבים ועמדותיהם ביחס ליישוב הקונפליקט הסביבתי-חברתי ביחידת נוף גן לאומי נחל צלמון. היא תתמקד בתיאור הפתרון המוצע ובהשפעתו על האוכלוסיות המעורבות. ההרצאה מתבססת על ממצאים של עבודת מחקר לתואר שלישי הבודק מאפיינים, התפתחות ותהליך קבלת החלטות של פתרון באמצעות הסכם חברתי-סביבתי ביחידה הנופית שהוכרזה לשימור, ומשום כך הפיתוח בה מוגבל ומבוקר.

הליך הגישור החל בקיץ 2001 ונמשך שלוש שנים. הגישור מתאפיין בניסיונות להביא להסכמות בין צדדים במחלוקת באמצעות צד שלישי, בבניית אמון בין הצדדים המעורבים בקונפליקט, בהסכמה רחבה, בשיתוף ציבורי ובנגישות מלאה לכל מידע הקשור בסכסוך. הניסיון לפתור קונפליקט חברתי וסביבתי בגן לאומי צלמון הוא ראשון מסוגו בישראל, ואכן, הסכם הגישור נחתם ב- 8.7.04.

שלוש השנים שעברו מחתימת הסכם הגישור ועד היום הניבו מעט מאוד תוצאות מעשיות בשטח הגן הלאומי. הבתים בשטח הגן טרם קיבלו הכרה, שבילי הגן לא שונו, נושא הניקיון בנחל נשאר בחוסר מענה ועבודות שטח כמעט אינן מתקיימות. קובעי המדיניות ברשות המקומית וברשות הארצית, מסבירים כי יישום ההסכם מתעכב בגלל תהליכים בירוקרטיים מדיניים ויש קושי רב לזרז את דרג מקבלי ההחלטות ואת הדרג הביצועי. לעומתם, התושבים המקומיים מפרשים את 'אי העשייה' כהפרה בוטה של האמון אותו נתנו ברשויות מאז שהחל הליך הגישור ועד היום.

2. תמורות בקשר שבין הממשל לאזרחים: הזכות להתנגד בהליכי התכנון

דפנה כרמון edcarmon@netvision.net.il
רחל אלטרמן alterman@tx.technion.ac.il
הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון

בישראל כמו בהרבה מדינות דמוקרטיות אחרות חלות תמורות בקשר שבין הממשל לאזרחים. לקשר זה יש ביטוי מובהק בנושאים של הליכי התכנון והבנייה ובתוך זה התחום של שיתוף הציבור בהליכי התכנון. בדיני התכנון של רוב המדינות, זכות הטיעון היא על פי רוב הדרך המרכזית לשיתוף הציבור בהליכי התכנון הסטוטוריים.

בישראל, זכות הטיעון בדיני התכנון באה לידי ביטוי בהליך הגשת ההתנגדויות. בהליך זה מוקנית למתנגדים הזכות לטעון בפני הועדות, ומנגד עומדת חובת השמיעה שלהן. בישראל בשנים האחרונות אנו עדים לניסיונות חוזרים ונשנים של המחוקק הישראלי לצמצם יותר ויותר את הזכות להתנגד ומנגד אנו מוצאים בבתי המשפט מגמה שונה השואפת להרחבת הזכות להתנגד. מגמות סותרות אלו מעלות שאלות רבות לגבי יישום הזכויות בפועל בוועדות התכנון; ומקומו של הציבור בתהליך התכנון.

נדווח על מחקר השוואתי, אשר בחן באופן ביקורתי את הזכות להתנגד לתוכניות בישראל אל מול אנגליה והולנד. במסגרת המחקר ניתחנו את החוק והפסיקה בכל מדינה וערכנו סקר ראיונות בקרב בעלי תפקידים במספר רשויות מקומיות נבחרות בכל אחת מהמדינות. בנוסף, בישראל ערכנו גם סקר התנגדויות מקיף בועדה המחוזית מרכז. בהרצאה זו נציג חלק מהממצאים הכמותיים שהניב מחקר זה. במסגרת ההרצאה נענה על השאלות הבאות ביחס לדין והפרקטיקה בכל אחת משלוש המדינות:

1. למי קמה הזכות להתנגד?
2. האם קיימות מגבלות שעלולות להקשות על הציבור להשתתף?
3. מהן הדרכים ליידע את הציבור בנוגע לזכויותיהם והאם הן אפקטיביות?
4. מהן הזכויות של הציבור למידע?
5. האם חלה חובה לשמוע את האזרחים?
6. האם קיימת לציבור הזכות לייצוג מקצועי ומהן המשמעויות הלכה למעשה?
7. האם לציבור באמת קיימת אפשרות להשפיע?

במסגרת הממצאים שנציג נראה כי לא קיימת מדינה שניתן לומר עליה כי הסדרים שלה "טובים" יותר או "גרועים". אלא בכל אחת מהמדינות נמצאו הסדרים "טובים" יותר והסדרים "טובים פחות". במובן זה המחקר "מנפץ תדמיות", שכן לאור ממצאיו לא ניתן לומר למשל כי הולנד היא המדינה הטובה ביותר וישראל הגרועה ביותר.

3. המבנים המגויסים [כמדיניות של קבע] במרחב התכנון של חיפה

אדר' אסנת רוזן-קרמר
הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון, מ.ט.ל., חיפה
arosnat@tx.technion.ac.il

בעידן הקפיטליזם המאוחר, לאור תהליכים היסטוריים, פוליטיים, כלכליים וחברתיים, משתנה ההבנה לגבי ייצורם וצריכתם של מרחבים אורבאניים. בד בבד, לתכנון ולפרסום נודע תפקיד חשוב בשיווק המרחב הפוסט-מודרני והפיכתו למוצר צריכה. שורת מקרים של פרויקטים נקודתיים ה"עושים כותרות" בחיפה של העשור האחרון, שופכת אור על התופעה של שימוש בבניינים ככלי בידי בעלי עניין, היוצרים תדמית מחדש לא רק לעיר אלא גם לעצמם כחלק ממדיניותם, ועל ביטוייה הייחודי בישראל.

למדנו, שבְעולם המאופיין במגוון חברתי — בריבוי קבוצות, קהלים ותרבויות — קידום של כל מוצר צריכה (לרבות מרכיב בנוף או בניין) "לטובת הציבור" מכוון ל"כלל" שאינו הומוגני כלל וכלל, שהרי גם קהילות בעלות זהות וייחוד נותנות מחסה למגוון של קולות ואינטרסים מנוגדים. לפיכך, ועל אף תחושה משותפת של שייכות למקום, כמובן שצפויות

להתעורר מחלוקות שונות סביב הדימוי האורבאני: ביחס למבנה המקום, לזהות ולמשמעות שלו. מכאן, יש פתח לכך שבעלי עניין ינקטו תהליכים דינאמיים לשינוי הדימוי, המבוססים על כוחם של נרטיבים בהובלת פעולות חברתיות, ליצירת קונצפטים ולהתנסויות בעיר. לרוב, רשויות מקומיות הן אלה שינסו לשפץ דימויים של קבוצות תושבים, מבקרים ויזמים מתפיסות שליליות לחיוביות, אך מעת לעת יקומו תנועות חברתיות כנגד התבנית המרחבית החדשה שנוצרה על מאפייניה וצורתיה, והמבטאת מלכתחילה את יחסי הכוח והסדר הציבורי. – מדובר, אם כן, בתהליכים דינאמיים של התעוררות לפעולה כתגובה לתוצאה, וכך הלאה.

בכל אופן, אין זה דבר של מה בכך להצליח (!) "לגייס" בניינים בודדים או פרויקטים נקודתיים כספינת-דגל במסע תעמולה או ככלי-ניגוח פוליטי במערכת בחירות, ולכן התופעה על גלגוליה כפי שנולדה בחיפה אומרת דרשני. לעניין זה, חשוב לברר לא רק מה משנים כמו גם איך ומי עושים זאת ומי ומול מי מציגים זאת.

המחקר יוצא משלל הביטויים ה"מככים" ומציגים את תמונת המציאות האורבאנית בחיפה, שהרי בעידן של תקשורת, סמלים וסימנים "המדיום הוא המסר". - תמונה אחת כבר אינה שווה אלף מילים, אלא ביכולתה לשדר משהו אחר לגמרי ולהשפיע על קהל מטרה מסוים. לפיכך, אם נתייחס לתמונת מקום כשיח, כשפה או כטקסט, הרי שבדרכים סמנטיות ניתן לא רק "לקרוא" אותה כלשונה, אלא גם להציגה כמסר חדש, ליצור מחלקיה סמלים אורבאניים, ו"להסביר אותה" במטפורות ומשלים. גישה זו מאמץ המחקר המתבונן, מנתח ומפרש את השפה הויזואלית והליטרלית בה נוקטים מי שמציגים מחדש דימויים למקום ולעצמם באמצעות מטפורות לבניינים ולפרויקטים בעיר.

לא בכדי, עולה ששורת הפרויקטים המאומצים לשיח הציבורי סובבים את ראש-הכרמל, לאורך שפת-הים: ממגדלי חוף-הכרמל, המרינה בבת-גלים ועד הנמל. המחקר מוצא שתופעת "גיוס" דווקא למסעות שכנוע ולמאבקים, אמנם נתפסת לרוב כחלק ממחאה לגיטימית, בהיותה "צבועה בירוק", אלא שהאג'נדה היא לא רק "ירוקה!" - סקירה וניתוח של מגוון קולות המשתמשים בסמלים ובקאטורות לבניינים ולמיזמי בנייה חושפת את השימוש הבולט שנעשה בהם "מטעם" קבוצות ויחידים, למטרות פוליטיות, ולא דווקא בקשר לדאגה לסביבה [שלעתים עומדת בסימן שאלה גדול] או להליכים הקבועים מכוח חוק התכנון והבנייה.

מסתבר שהביטויים והאילוסטראציות בקמפינים נלקחים משפת-היומיום ומהמרחב-היומיומי, במטרה לקשור בין המציאות הפיזית, החברתית והמדינית המוכרת לבין תמונה מגמתית מדומיינת. עם השנים, הולך ומתפתח דפוס הצגה דומה. למעשה, כל מקרה נבנה על קודמיו ורק משתכלל יחסית אליהם, כשהוא מתאים את עצמו אל רוח התקופה, לתרבות, לאפנה ולרגשות. רבדים חדשים של שיח נוצקים בשפה של תמונות וסימאות, שכל רוברד – "בשם הציבור" המציג אותו – מנסה להחליף את קודמיו בדימויים משודרגים והמתאימים לאג'נדה, ולהשפיע על תפיסת הכלל.

המחקר מוכיח כי בידי המגייסים את הבניינים (מתכננים, גופים, פוליטיקאים... וסוכני נדל"ן) לשורותיהם אכן הכוח "לביים" את הסצנה שוב ושוב מחדש, להאיר על דימוי מועדף מצדם מהכיוון שנחשב כראוי, ולכסות על הדימוי "האחר" שאינו מתאים להם. אך בגיוס כמו בגיוס: גם בניין שלכאורה הסתיימה המערכה בה השתתף באופן פעיל, עדיין ממשיך לשרת ככוח "מילואים" גם במאבקים הציבוריים ובמסעות השכנוע הבאים.

4. המשך השימוש בחקיקה המנדטורית ככלי אסטרטגי במדיניות ציבורית:

המקרה של פקודת בנין ערים 1936

ענת בר-כהן

הפקולטה לארכיטקטורה ובנין ערים, הטכניון

anat_bar_cohen@yahoo.com

החקיקה היא אחד הכלים המרכזיים לשם יישום מדיניות ציבורית. לחקיקת התכנון והבנייה נועד תפקיד מרכזי במדיניות התכנונית של השלטון: לשמש כמסגרת הסטטוטורית לפיתוח הארץ ושיכון העלייה ההמונית. יסודותיה של חקיקה זו בתקופת המנדט הבריטי.

מדינת ישראל ירשה חקיקה זו, שנקראה "פקודת בנין ערים, 1936", עם הקמתה. באופן פורמאלי פעלה מדינת ישראל מראשית הקמתה, כדי להחליף את החקיקה המנדטורית בחקיקה ישראלית. בפועל, שומרה החקיקה המנדטורית עד שנת 1965.

בניתוח מדיניות בוחנים לרוב השלכות של מעשים ופעולות. אולם, יש לזכור שגם הימנעות ממעשים או פעולות "להחליט שלא להחליט" היא סוג של מדיניות. על אחת כמה וכמה, כאשר מדובר בפיתוח מרחבי בו נקבעות עובדות בשטח, שקשה מאד לשנותן. מטרת המאמר לנתח באופן ביקורתי את השימוש שנעשה בפקודת בנין ערים ככלי אסטרטגי במדיניות הפיתוח והשיכון של מדינת ישראל בשנים הראשונות להקמתה, המכונות בשם "השנים המעצבות".

במסגרת זו יסקר המצב המשפטי של חקיקת התכנון והרקע להמשך השימוש בחקיקה המנדטורית בין השנים 1948 – 1965. לאחר מכן ינתחו ההשלכות המוסדיות, משפטיות ומרחביות כתוצאה ממדיניות זו.

לשם כך בוצע מחקר אמפירי איכותני רב היקף בו נותח המשך השימוש בחקיקה באופן שיטתי (Systematic Process Analysis). התבצע ניתוח תוכן מסוגים שונים, והצלבה של מגוון מקורות מידע ראשוניים ומשניים בתחומי הפוליטיקה והמנהל הציבורי, המשפט, התכנון והגיאוגרפיה, אשר אפשרו בחינה מעמיקה של הליך השימור.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שהמשך השימוש בחקיקה למשך תקופה ארוכה נבע משילוב של שלושה גורמים עיקריים: הצורך לספק פתרונות דיור במהירות האפשרית למאות אלפי העולים; הפרשנות המשפטית של פקודת בנין ערים, 1936, אשר פטרה את הבנייה הממשלתית מתחולת החוק; המבנה המוסדי בו שררה הפרדה בין שני שחקנים מרכזיים: אגף התכנון במשרד הפנים, שהיה אחראי על מערכת התכנון הסטטוטורית ואגף השיכון במשרד העבודה, שריכז את הבנייה הממשלתית, שהייתה עיקר הבנייה בארץ, ובראשה מפעל השיכון ההמוני.

מוסדות הפיתוח השונים, ובראשם אגף השיכון, נעזרו בשימור החקיקה המנדטורית והפרשנות הרחבה שניתנה לה ככלי אסטרטגי מוביל לשם יישום יעיל של מדיניות הפיתוח של ישראל בשנים המעצבות.

פאנל 7: ישראל והפוליטיקה העולמית

יו"ר ד"ר רחל סויסה, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה
rswisa@univ.haifa.ac.il

משתתפים:

1. מר ירון סלמן, דוקטורנט, המחלקה ליחסים בינלאומיים, האוניברסיטה העברית בירושלים, **"תנאים להצלחת יישומם של הסכמי שלום"**.
2. מר צבי ליבמן, דוקטורנט, ביה"ס למדעי המדינה, המחלקה ליחסים בינלאומיים, אוניברסיטת חיפה, **"השפעותיהם של מיעוטים מהגירה על מדיניותם של המדינות הקולטות- המקרה האירופאי"**.
3. עו"ד שרון חלבה-עמיר, דוקטורנטית, הרשות ללימודים מתקדמים במסגרת הוועדה הכללית אוניברסיטאית לתלמידי מחקר, אוניברסיטת חיפה, **"פרלמנטריזם במרחב הווירטואלי: ישראל, אנגליה וניו זילנד"**.
4. מר ניצן פלדמן, דוקטורנט, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב, **Terrorizing Trade: The Impact of Terror on Israel's Trade Deficit with the EU**

1. תנאים להצלחת יישומם של הסכמי שלום

Conditions for the Successful Implementation of Peace Treaties

ירון סלמן

האוניברסיטה העברית

salmanyaron@gmail.com

מטרות, חשיבות המחקר ותרומתו

רוק (Rock) כותב כי בעוד שעל המלחמה נכתבו ספרים ומאמרים רבים, הרי שהשלום זכה להתייחסות מועטה בלבד (Rock, 1989, p.ix). מכאן, העבודה – להבדיל ממחקרים רבים ביחסים בינלאומיים המתמקדים בחקר המלחמה וסיבותיה – הנה מתחום יישוב סכסוכים ומהווה ניסיון להוסיף נדבך נוסף לחקר השלום. הצעת המחקר דנה בתנאים להצלחת יישומם של הסכמי שלום לאחר חתימתם. התמקדותנו בתנאים להצלחת יישומם של הסכמי שלום נובעת מכך שהספרות המקצועית אמנם עוסקת בתנאים העשויים להוביל שני צדדים יריבים אל שולחן המשא-ומתן, אך יחד עם זאת, הדיון בשאלה מדוע הסכמי שלום מיושמים בהצלחה בעוד שאחרים נכשלים לוקה בחסר.

הטיעון המרכזי של המחקר הוא שמספר תנאים עשויים להוביל להצלחת הסכמי שלום כדלהלן: ברמת הניתוח הדו-צדדית (dyad) ניתן למנות את ההסכמה הנורמטיבית ואת תלות הגומלין בין הצדדים ואת היות הסכם השלום מפורש וחד-משמעי. התנאים ברמות הניתוח האזורית והמערכתית כוללים את ליווי יישום ההסכם על-ידי גורם שלישי חוץ-אזורי או מעצמת-על ואת ליווי יישום ההסכם על-ידי מדינות האזור. התנאים הפנים-מדינתיים כוללים את חוזקה המוסדי והשלטוני של המדינה.

כאמור, מטרתו המרכזית של המחקר היא להסביר באלו תנאים הסכמי שלום מצליחים לאחר חתימתם. לפיכך, ניתן לחלק את תרומת המחקר לשני נדבכים עיקריים: (1) תרומתו האמפירית של המחקר נעוצה בהקמתו של מסד נתונים מקיף ובו סקירה של הסכמי השלום שנחתמו בשנים 1989-2005; ו – (2) תרומתו התיאורטית של המחקר נעוצה בהתמקדותו בחקר התנאים להצלחת הסכמי שלום ובבדיקת השערות המחקר על כל הסכמי השלום וסוגי הסכסוכים מתוך מסד הנתונים שלאחר המלחמה הקרה. כאמור, מחקרי שלום קודמים הרבו לעסוק בהצגה כללית ובניתוח כמותי בלבד של הסכמי שלום ופחות בתנאים ליישומם המוצלח או הכושל של הסכמים (Hogbladh, 2006, pp.4-5). לפיכך, בחינת השערות המחקר על כלל המקרים המוצלחים והכושלים גם יחד מתוך מסד הנתונים, עשויה לתרום להבנת התופעה הנחקרת.

שיטת הניתוח

בעבודה זו נעשה שימוש במספר שיטות מחקר. ניתוח סטטיסטי של מסד הנתונים מאפשר בחינת מקרי חקר רבים בעת ובעונה אחת ועל-ידי כך הוא עשוי להבטיח את ישימות המסקנות בנוגע למקרי חקר רבים ולא רק למספר מקרי חקר בודדים. אך על מנת להתמודד עם מגבלותיו של הניתוח הסטטיסטי נעשה שימוש בשיטת המחקר ההשוואתית אשר לפיה ינותחו לעומק ארבעה מקרי אירוע שונים (מקרה מוצלח ומקרה כושל לכל סוג סכסוך) ובניתוחי תוכן מעמיקים של מסמכים שונים ומגוונים. לפיכך, על מנת ליצור הכללה ועל מנת שניתן יהיה להסיק ממסקנות המחקר למגוון רחב של מקרים יחל המחקר בניתוח סטטיסטי וידון בכל מקרי המקרה מתוך מסד הנתונים. אך על מנת לבחון את השערות המחקר, למצוא קשרים סיבתיים בין המשתנים ולאשש את התיאוריה ידון וינתח המחקר באופן איכותני ובאופן השוואתי בארבעה מקרי חקר. לאור זאת המחקר יבוצע בשני שלבים כלהלן:

- ראשית, המחקר יחל בניתוח כלל המקרים המופיעים במסד הנתונים. בחלקו הראשון של הניתוח נבחן את השערות המחקר ב-38 המקרים שבהם הסכם השלום הצליח. בחלקו השני של הניתוח נבחן את השערות המחקר ב-25 המקרים אשר בהם נכשל הסכם השלום. כמו כן, ניתוח זה עשוי לסייע לנו בהבנת משקל התנאים בסוגים שונים של סכסוכים.
- שנית, לאחר ניתוח כלל המקרים יתמקד המחקר בשני מקרי אירוע של סכסוכים פנים-מדינתיים (מוצלח – אל-סלבדור, 1992; כושל – רואנדה, 1993) ובשני מקרי אירוע המייצגים סכסוכים א-סימטריים (מוצלח – בריטניה-אירלנד, 1998; כושל – ישראל-אש"פ, 1993), זאת לאור העובדה שלאחר המלחמה הקרה ועד עצם היום הזה אין מקרים של כישלון הסכמי שלום בין מדינות.

סוגי מקורות

- המקורות המשמשים לצורך תפעול משתני המודל ויישום השערותיו משלבים בין חומר היסטורי מגוון ומקורות תיעוד משניים לבין חומר ראשוני (דיווחים עיתונאיים ותקשורתיים, ראיונות, נאומים, יומנים אישיים, אוטוביוגרפיות ועוד) כדלקמן:
- במחקר יבוצע ניתוח תוכן של טקסטים כגון יומנים ועדויות אישיות, אוטוביוגרפיות של מקבלי החלטות וספרי זיכרונות, וביוגרפיות שנכתבו על-ידי עיתונאים. כמו כן, יבוצע ניתוח של ראיונות בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה עם מקבלי החלטות בכירים.
 - איסוף הנתונים העובדתיים על מהלך המגעים בכל אחד ממקרי החקר ותוצאותיהם יעשה על סמך מחקרים היסטוריים ופרסומים תקשורתיים.

2. השפעותיהם של מיעוטים מהגירה על מדיניותם של המדינות הקולטות

המקרה האירופאי

ליבמן צביקה

אוניברסיטת חיפה,

ביה"ס למדעי המדינה, המחלקה ליחסים בינלאומיים

libmank@netvision.netlmail

הקדמה. מדינת ישראל, מאז היווסדה ועד היום, מצויה בעין הסערה בשל קונפליקטים אלימים שמתרחשים בינה לבין העולם הערבי, ובחלוף הזמן, במיוחד עם עלייתו של האסלאם הרדיקלי, מאובחנת בעייתו של סכסוך יותר ויותר בשונות של זהויות תרבותיות, דתיות ואתניות, בשל נוכחות משותפת רב יהודי והמיעוט הפלשתיני בא". מחקרי אינו עוסק בסכסוך זה, אלא בהשפעותיהם של 'מיעוטים מהגירה' על סכסוכים דומים, אולם דומה שיש בתיאוריה שפיתחתי ובמסקנותיה השלכות רבות כלפי ישראל, ולפיכך היא ראויה לעניות דעתי להיות מוצגת בכנס, בפנל 'ישראל והפוליטיקה העולמית'.

התקציר. מאז התמוטטות ברית-המועצות תוהים חוקרים כיצד התעצב אופיו החדש של הסדר העולמי. ניאו-ליברלים סברו כי בעידן הגלובלי תשגשג הכלכלה ותתבסס השיטה הליברל-דמוקרטית (Barber, 2003; Fukuyama, 1989). ניאו-ריאליסטים טענו כי

המערכת תתאפיין באנרכיה ואי-ודאות, תתפתח דילמת ביטחון ושאפה לשמור על ריבונות המדינה (Waltz, 1979: 91, 126); ומדינות, ישאפו למקסם את ביטחון באמצעות שימור מאזן העוצמה במערכת (Waltz, 1989: 40; Snyder, 1991: 10-13); או למקסם את עוצמתן, על מנת להבטיח את הישרדותן (Mearsheimer, 1994)². בנוסף, התגברה ב IR הפרדיגמה התרבותית - 'התנגשות ציביליזציות' הדגישה היווצרות קונפליקטים בגלל שונות תרבותית, דתית ואתנית (Huntington, 1993). בחינה אונתולוגית של המערכת הבינלאומית מצביעה כי מאז 1989, במקביל לגלובליזציה, התפתחה מציאות רוויה קונפליקטים אלימים שנובעים ממתחים בשל שונות בזהויות אתניות, תרבותיות ודתיות, בעיקר סכסוך מתגבר בין מוסלמים ונוצרים שעורר הרדיקליזם האסלאמי.

המקרה הנחקר. אירופה, מזה למעלה ממחצית מאה היא יעד ההגירה נפוץ ביותר של מיליונים שדתם אסלאם (Teitelbaum, 1984; קנדי, 1993:53; Soysal, 1994: 2; Castles, 2004) ונוסדו בה קהילות 'מיעוטים מהגירה' ששינו בה את המבנה הדמוגרפי. במקביל, מ-1979 התעצם האסלאם הרדיקלי שהכריז על ג'יהאד ושליטת המערביות (לואיס, 2006; סיוון, 2004; Barber, 2003; סיוון, 1994), מגמה שחלחלה לתפוצותיהם של קהילות המוסלמים (Esposito, 2002: 246; Ramadan, 2002: 207; Cesari, 1998: 28, 29), ויצרה באירופה שסעים ומתחים ואיומים משולבים מכוחות חיצוניים ופנימיים של הרדיקליזם האסלאמיסטי. מכאן, התגבשה **מטרה מחקרית** אפיסטמולוגית ואונתולוגית לבחינת תוצאות חוסר תאימות שבין המדינה (state) לבין האומה (nation), שנגרמה ממסה של 'מיעוטים מהגירה' שזהותם שונה מזהות הרוב, וזהה לאויבי הרוב, כלפי מדיניות החוץ והביטחון של המדינה הקולטת.

הדיון האפיסטמולוגי נסב על השאלה: **האם ומדוע קבוצות 'מיעוטים מהגירה', שזהותם האתנית, התרבותית והדתית שונה מתרבות הרוב וזהה לאויבי הרוב, יכולות להשפיע על מדיניות החוץ והביטחון? וכמו כן, איך וכיצד הן משפיעות על מדיניות זו? ואילו הדיון האונתולוגי דן בשאלה: כיצד, השפיעה נוכחות המיעוטים המוסלמים והאסלאם באירופה על מדיניות החוץ והביטחון האירופית כלפי המזרח התיכון, לאור לחצי הרדיקליזם האסלאמי?**

סביב שאלות אלו פותחה תיאוריה טיפולוגית והשערות שמבוססות על תפיסות שמציגים George & Bennett (2005). התיאוריה הטיפולוגית, '**מדיניות חוץ וביטחון בשל מיעוטים מהגירה**', מספקת, לנוכח עלייתם של איומים מהמשתנה בלתי-תלוי (מדינות מוצא המהגרים), קשרים סיבתיים מהם ניתן למדוד מקרים, תרומות ותוצאות של מגוון תופעות אפשריות כלפי המשתנה המתערב (מיעוטים מהגירה) וכלפי המשתנה התלוי (מדיניות החוץ והביטחון כלפי מדינות מוצא המהגרים). חשיבות המחקר הוא בפיתוח יכולת הסבר טובה לאופן ולאפשרויות בהם מתעצבת מדיניות החוץ והביטחון בשל 'מיעוטים מהגירה', כלפי מדינות מוצאם.

¹ בשתי תפיסות אלו מתמצה בקצרה הויכוח הרחב בניאו-ריאליזם בין הגישה הדפנסביית לאופנסביית.

3. מבט משווה על פרלמנטריזם במרחב הווירטואלי: ישראל, בריטניה וניו זילנד כמקרה בוחן

שרון חלבה-עמיר
תלמידת דוקטורט
אוניברסיטת חיפה
sharon@trebcon.com

בשנים האחרונות הולך ומתפתח עיסוק נרחב בהשפעות טכנולוגיות המידע והתקשורת על פרלמנטים ברחבי העולם. הדרגים השלטוניים החלו להטמיע את טכנולוגיות המידע במוסדות הפוליטיים וככלים לשימוש אישי, לצרכי עדכון המערכות ויישומי ממשל זמין,

² בשתי תפיסות אלו מתמצה בקצרה הויכוח הרחב בניאו-ריאליזם בין הגישה הדפנסביית לאופנסביית.

ואף ליישומי דמוקרטיה מקוונת, במטרה להגביר את המעורבות האזרחית בתהליכים הדמוקרטיים.

עם השנים, התעצמה נוכחות פרלמנטים ברחבי העולם ברשת. אתריהם כוללים מידע רב אודות הפרלמנט, העבודה הנעשית בוועדות, הצעות חוק, דו"חות ורשומות. חלק מן הפרלמנטים מזינים אל האתר קטעי וידיאו ואודיו, אחרים מעבירים בשידור חי התכנסויות במליאה והצבעות על חוקים ומרביתם כוללים פרטי יצירת קשר עם חברי הפרלמנט. במקביל עלה גם אחוז חברי הפרלמנט המשתמשים באתרים אישיים. השינויים בהיקף השימוש באינטרנט בקרב פרלמנטים ברחבי העולם נובעים, בין היתר, מן הרצון להגדיל את מידת השקיפות והפתיחות, בהנחה כי גם חברי הפרלמנט יתפסו כבעלי אחריותיות גדולה יותר.

בהיותו מדיום תקשורתי שרוב תכניו מוצעים חנם, בעל נגישות וזמינות גבוהים, ידידותי למשתמש, עתיר מידע ומאפשר משלוח הודעות, מכתבים וקבצים בזמן קצר ובעלות מינימאלית, טומן בחובו האינטרנט פוטנציאל רב לחיזוק **הקשר הדו כיווני** בין נציגים למיוצגים; זאת ועוד, לאינטרנט פוטנציאל עצום להפצת תעמולה פוליטית, לרוב, ללא סייגים חוקיים, בעלות מינימלית ובהיקף רחב.

אולם לשימוש ההולך וגובר באינטרנט יש גם השלכות שליליות על הפרלמנטרים: הנוכחות הוירטואלית, באתרי הפרלמנטים ובאתריהם האישיים, מתבטאת בפועל בקבלת כמות עצומה של תכתובות, רובה מבוחרים המבקשים סיוע בפתרון בעיות בירוקרטיות. מכאן שרמת קשר מוגברת מחייבת את ה – MPs לעמוד ברמת ציפיות מוגברת.

בחינה אמפירית של מצאי אתרי האינטרנט האישיים של חברי פרלמנטים בישראל, בריטניה וניו זילנד העלתה כי בבריטניה היקף השימוש נרחב (86%) ותואם את המגמה העולמית; בישראל ובניו זילנד היקף השימוש מצומצם (27.5% ו 23% בהתאמה).

שיערת כי היקף השימוש באתרים אישיים בקרב פרלמנטרים בניו זילנד יתאם את המגמה העולמית, בין היתר, בשל ההנחה כי אופי שיטת הבחירות משפיע על היקף השימוש של חברי פרלמנט באתרים אישיים. קרי, בבחירות אזוריות קיימת מחויבות עמוקה יותר של הנבחרים כלפי בוחריהם, בהשוואה לבחירות יחסיות. אך נתברר כי אחוז המשתמשים בניו זילנד אף מצומצם יותר מבישראל.

4. Terrorizing Trade: The Impact of Terror on Israel's Trade Deficit with the EU

Nizan Feldman

Ph.D student, Department of Political Science

Tel Aviv University

nozafeld2000@yahoo.com

This study argues that Israel's trade deficit tends to expand as Israeli-Palestinian violence increases. Aside from the direct economic effect that terror imposes on Israel's trade, the Israeli-Palestinian violence has an additional political effect that characterizes Israel's trade with the EU. European governments and public react differently than other trade partners to the rise of Israeli-Palestinian violence. This different reaction of the EU separates its trade with Israel from the commercial relationships Israel shares with other partners. This unique effect can help in explaining why Israel's trade deficit with the EU rose since the 1990s. The paper's hypothesis is supported by estimating the sensitivity of Israel's imports and Israel's exports to the rise in terror level. The study uses a pooled time-series cross-sectional sample of 80 trade partners of Israel during 1978-2004.

פאנל 8: תפקיד ותפקוד מוסד "מזכיר הממשלה"

יו"ר פרופ' גדעון דורון

דברי פתיחה: ד"ר דן קורן, המכללה האקדמית בית ברל ואוניברסיטת תל-אביב

משתתפים

השר יצחק הרצוג

ח"כ ד"ר יוסי ביילין

מר שמואל הולנדר

מר דני נוה

מגיב: פרופ' אריה נאור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, לשעבר מזכיר ממשלה

שיח זה יתייחס לתפקיד ותפקוד מוסד מזכיר הממשלה, תוך התייחסות לתקנון עבודת הממשלה על מגוון סעיפיו השונים (תקנון הממשלה ה-31 אושר בהחלטות הממשלה מיום 7.5.2006, 19.8.2007 ו-23.9.2007). במסגרת השיח ניתן נעמוד על דרכי ההתמודדות עם עומס ההצעות העולות על שולחן מליאת הממשלה וועדותיה, פעילות מזכירת הממשלה בליווי תהליכי קבלת החלטות, פעילות המעקב אחר ביצוע החלטות הממשלה וועדותיה, התייחסות למתח הנוצר בין הגישה המקצועית לגישה הפוליטית נוכח העובדה שמליאת הממשלה היא בעת ובעונה אחת גוף פוליטי-קואליציוני וצמרת הרשות המבצעת מדיניות ציבורית, וכמובן, תיאור היחסים עם ראש הממשלה על היבטיהם המקצועיים והפוליטיים. בנוסף אמורה, אם בכלל, להיות התייחסות להתייעלות ורפורמות רצויות ואפשרויות בתפקוד מזכירות הממשלה ומיסודן במסגרת חוק יסוד: הממשלה.

9. שולחן עגול: המנהיגות הראויה לישראל בת ה-60

יו"ר מר יגאל צחור
קרן ברל כצנלסון

דברי פתיחה: מר נתן רענן
קרן ברל כצנלסון

משתתפים:

פרופ' נעמי חזן

ראש ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו

פרופ' גבי שפר

המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים

פרופ' יוסי שיין

ראש הקתדרה ע"ש רומולו בטנקורט וראש התכנית לדיפלומטיה באוניברסיטת תל אביב

במדינה דמוקרטית מנהיגות נבחרת בידי העם. היא הראויה לו לאותה עת. מזלה הגדול של מדינת ישראל שלפני 60 שנה מנהיגה היה דוד בן גוריון. אז הדומיננטיות של המנהיג הייתה בשאלות הרוח גורל של הקמת מדינה, עליה, התיישבות ובטחון. היום, כשהמדינה מתנהלת כלכלית וחברתית על פי מתווה השוק העולמי המנהיגות פחות משמעותית בעיצוב החברה. אל היא עדיין משמעותית בשאלות מדיניות וביטחוניות. המנהיגות עדיין מעצבת נואמות התנהגות ציבורית ואישית, לפיכך שאלת המוסריות, האינטגרטי ומהדוגמא האישית של המנהיגים הם אלמנטים מרכזיים בחיי מדינת ישראל בשנת ה-60 להיווסדה.

פאנל 10: המשך ושינוי במערכת הפוליטית הישראלית

יו"ר ד"ר הני זובידה

בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

hzubida@idc.ac.il

משתתפים:

1. ד"ר אסף מידני, ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו, "הערכת מדיניות ציבורית: יחסי בג"ץ כנסת בישראל: הסדר מוסדי מוצע".
2. ד"ר אסנת עקירב, המחלקה למדע המדינה, המכללה האקדמית גליל מערבי, ד"ר גרי קוקס, אוניברסיטת קליפורניה, סן דייגו וד"ר מתיו מק'קבינס, אוניברסיטת קליפורניה, סן דייגו, "קביעת סדר יום בבית הנבחרים הישראלי במהלך ממשלת שרון השנייה".
3. ד"ר אורית גלילי-צוקר, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן, ה"אוליגרכיזציה" של המערכת הפוליטית בישראל – גאידמק וברלוסקוני בהיבט השוואתי".
4. ד"ר שוקי אמרני, ממונה על מחוז מרכז ויו"ר הועדה המחוזית לתכנון ולבניה, "קריטריונים לבחירת נבחר ציבור – סכנה לדמוקרטיה או ערובה לקיומה?".

1. הערכת מדיניות ציבורית: יחסי בג"ץ כנסת בישראל: הסדר מוסדי מוצע

אסף מידני

[asaf mm@gbrener.org.il](mailto:asaf_mm@gbrener.org.il)

ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של תל אביב יפו

למן שנת 2000 ניסו קובעי מדיניות שונים למסד את יחסי בית המשפט העליון – כנסת. הפתרונות אשר הוצעו היו מגוונים. יש כמו ח"כ לשעבר אליעזר (צ'יטה) כהן (איחוד לאומי) וח"כ לשעבר יגאל ביבי (מפד"ל) שקראו להקמת בית משפט מיוחד לחוקה שיפסוק בלעדי בעניינים חוקתיים (להרחבה אודות הפוליטיקה של ההצעה להקמת בית משפט לחוקה ראו דורון ומידני, 2007) ויש כמו הפרופ' דניאל פרידמן שר המשפטים (קדימה) שהציע בשנת 2007 להגדיר את סוגיית השפיטות ולקבוע באילו נושאים בית המשפט העליון לא יוכל להתערב. הניסיונות הללו עד כה לא צלחו.

שאלה מרכזית היא האם יש צורך למסד את יחסי בג"ץ-כנסת בישראל? האם ההסדר הקיים היום מהווה כשל שוק? אם כן, מהו ההסדר המתאים ביותר לישראל? כזה שיענה על כשל השוק. שאלות אלה מניחות שיש הסדר מסוים ביחסי בג"ץ-כנסת והסדר זה אינו יציב ומכיוון שכך מן הראוי לתקן אותו באופן שההסדר החדש יביא למאזן חדש של סמכויות, לתמרוץ שונה של התנהגות השחקנים השונים בחברה האזרחית, במגזר הפרטי ובמגזר הציבורי ולאפשרות לקבל החלטות שונות מאלה הרווחות בהווה. ברי הוא כי הצלחתו של כל הסדר מוצע תלויה בהלימה עם מאפייני התרבות הפוליטית הרווחת בהעדרה הצפי הוא כי תוצאות היישום של ההסדר המאומץ יהיו שוליות ובלתי משמעותיות.

הניסיונות למסד את יחסי בית המשפט העליון – כנסת נובעים בין היתר מהמקום המיוחד של בית המשפט העליון בחיים הציבוריים בישראל. יש הטוענים כי בית המשפט העליון מתערב יתר על המידה בקביעת מדיניות (ראו למשל את עמדתה של גביזון בתוך גביזון, קרמניצר ודודן, 2000) ויש הטוענים כי לא כך הוא (מדינה, 2007). סקרי אמון הציבור מלמדים על ירידה משמעותית למן שנות ה-2000 באמון הציבור בבית המשפט העליון נתון שלל ספק מלמד על כשל שוק מסוים (ויגודה-גדות ומזרחי, 2005-2007 וראו גם ויגודה-גדות ויובל, 2001-2004).

המאמר ינסה לאפיין את ההסדר המוסדי ביחסי בג"ץ-כנסת בישראל דרך ההגיונות של מדע המדיניות ובמיוחד דרך ההגיונות של הערכת מדיניות, תת-תחום במסגרת תחום המחקר של מדיניות ציבורית. המאמר יצביע על קיומו של הסדר מוסדי לא פורמאלי שהתפתח באופן תהליכי היסטורי ולפיו למן שנות השבעים של המאה העשרים, ובמיוחד למן שנות התשעים, בית המשפט העליון מבקר חוקתיותם של חוקים. עד כה פסל בית המשפט העליון מספר סעיפים בחוקים של הכנסת: כך למשל ב-1997 פסל סעיף בחוק הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות ובניהול תיקי השקעות התשנ"ה-1995; ב-1999 פסל סעיף ב חוק

השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955; ב-2002 פסל סעיף בחוק התקשורת (בזק ושידורים),
התשמ"ב-1982 וב-2005 פסל סעיף בחוק הנזיקין האזרחיים (אחריות המדינה), תשי"ב –
1952 ומספר סעיפים בחוק יישום תוכנית ההתנתקות, התשס"ה-2005.
ויכוח ער ניטש בשאלת מיסוד סמכותו של בית המשפט העליון לפסול חוק של
הכנסת. המצדדים טוענים כי מן הראוי כי מעשי הכנסת יוכפפו לביקורת שיפוטית שתמנע
מעשים שרירותיים של הכנסת, המתנגדים טוענים כי הכנסת מבטאת את רצון הריבון וכי לא
ראוי כי מוסד כמו בית המשפט העליון שחבריו ממונים ולא נבחרים יכריע בשאלות ערכיות.
האמנם, ירידת האמון בבג"ץ והקריאות למסד הסדר שונה ביחסי בג"ץ-כנסת נובעים
בשל הביקורת השיפוטית על חוקתיותם של חוקי הכנסת? לפחות מהיבט של בולטות
וסדר יום ציבורי, פסיקות בג"ץ בעניין פסילת הסדר של הפטורים לבחורי הישיבות מלהתגייס
לצה"ל (1999) או פסילת מספר שיטת חקירה של השב"כ (1999) קיבלו בולטות גבוהה יותר
והיו זרז למשל להצעות חברי הכנסת כהן וביבי ב 2000 להקמת בית משפט לחוקה.
מהו אם כן ההסדר המוסדי ביחסי בג"ץ-כנסת בישראל? האם הוא מבטא רק את
היכולת של בית המשפט העליון לפסול חוקים? או שמא הוא מורכב יותר? המאמר יצביע על
הסדר מוסדי לא פורמאלי ביחסי בג"ץ-כנסת המבטא מורכבות מבנית ותרבותית כאחד
בעטיה מוקם בית המשפט העליון כמרכזי בחיים הציבוריים. הסדר מוסדי לא פורמאלי זה
מבטא כשל שוק המחייב עיצוב מדיניות שונה. לפחות עד שנת 2000 הטענה היא כי ההסדר
המוסדי היה יחסית יציב יעידו על כך סקרי אמון הציבור שהניקו לו מידה גבוהה של אמון
ציבורי – מעל 70 אחוזי אמון ציבורי. כשל השוק נוצר למן שנת 2000 ומחייב התאמות
מסוימות ביחסי בג"ץ-כנסת ולא כולן פורמאליות מעשה ידי המחוקק הישראלי. בהינתן
ההסדר המוסדי המאמר יציע פתרון בחלקו מבני ובחלקו תרבותי ליחסי בג"ץ – כנסת
בישראל.

2. קביעת סדר יום בבית הנבחרים הישראלי במהלך ממשלת שרון השנייה

אסנת עקירב
osnatak@bezeqint.net
החוג למדע המדינה
המכללה האקדמית גליל מערבי
גרי קוקס
אוניברסיטת קליפורניה, סן דייגו
מתיו מק'קבינס
אוניברסיטת קליפורניה, סן דייגו

מקובל לחשוב שממשלות במשטרים פרלמנטאריים שולטות בסדר היום של בית
המחוקקים. במחקר שלנו בחנו איך ממשלות קואליציוניות מחלקות את הכוח שלהן לשלוט
בסדר היום. באופן מעשי, קואליציות יכולות להקצות כוח לקביעת סדר יום בקרב חבריהן
בשתי דרכים: האחת, ע"י חלוקה של זכויות הצעה מסוימות, השנייה, ע"י חלוקה של זכויות
חסימה מסוימות.

בספרות המחקרית קיימים מודלים אשר מתייחסים לשתי האפשרויות (Laver and
Shepsle 1996, Cox and McCubbins 2005). במחקר שלנו בדקנו כוח שלילי של קביעת
סדר יום (negative agenda power) ומצאנו שלמפלגות שבשלטון יש שיעור נמוך של
הצבעות שהן בניגוד לדעתן (בספרות המחקרית המונח המקובל הוא roll rate). בחנו את
כוחה של האופוזיציה לעכב חקיקה ומצאנו שהוועדות ופרוצדורות מיוחדות בעת דיוני
התקציב מהווים משתנים מתווכים ליכולתה של האופוזיציה לעכב חקיקה. הראנו
שלאופוזיציה בישראל יש כוח יחסי חזק לעכב, בהשוואה למשטרים פרלמנטאריים אחרים,
אשר מוביל לשיעור נמוך של הצבעות שהוא בניגוד לדעתן (למרות שהוא עדיין גבוהה
בהשוואה לנתוני הממשלה).

3. ה"אוליגרכיזציה" של המערכת הפוליטית בישראל – גאידמק וברלוסקוני בהיבט

השוואת

ד"ר אורית גלילי-צוקר
המחלקה למדע המדינה
אוניברסיטת בר אילן
oritga@mail.biu.ac.il

המאמר שאציג עוסק בתהליכי שינוי המתרחשים בעשור האחרון במערכת הפוליטית הישראלית ואשר תוצאתם היא מערכת מפלגתית פוסט-מודרנית אשר איננה מייצגת את העדפות ונאמנויות הבוחרים כפי שמוסברות במדע המדינה הקלאסי. אטען כי תהליכי השינוי מייצרים את תופעת ה"אוליגרכיזציה" של הפוליטיקה הישראלית, ומקור ההשראה, בהיבט השוואתי, הוא המקרה הפוליטי האיטלקי. מזה 14 שנה מתקיים באיטליה שיתוף פעולה בין תקשורת הון ושלטון כפי שמתגלם בסגנון מנהיגותו של סילביו ברלוסקוני, אשר כיהן כבר פעמיים כראש ממשלת איטליה ובימים אלה ניצב בפני קאמבק פוליטי. ב-1993 הקים ברלוסקוני את "פורצה איטליה" - מפלגה ללא מצע מגובש, שקמה על רקע התפוררותה של מפלגת השלטון הדומיננטית הנוצרית דמוקרטית ושכל ייעודה היה הרצתו לראשות הממשלה.

הקמתן בישראל של מפלגות כמו "קדימה", "הגמלאים" ו"צדק חברתי" בשנות האלפיים נובעת אף היא ממשבר חריף ומתמשך במבנה ההגמוני של שתי מפלגות שלטון שהיה סימן ההיכר של הזירה הפוליטית הישראלית במשך כמה עשורים. לכניסתו של ארקדי גאידמק למערכת הפוליטית בישראל ישנם לדעתי 12 מאפיינים אשר זהים לסגנון פעילותו של ברלוסקוני ומהם התעצב המודל שאני מציעה לניתוח התופעה. אחת מנקודות המוצא לדיון היא שגם באיטליה, כמו בישראל, שונתה שיטת המשטר במחצית שנות ה-90 על מנת לייצב את המערכת השלטונית, אך למרות זאת בשתי המדינות התקיימו מאז חמש פעמים חילופי שלטון. מערכות הבחירות התכופות בשתי המדינות מחלישות את המוסדות הפוליטיים ואת אמון הציבור בהם ומזמינות דמות מנהיג שתכונותיו המעודכנות נגזרות מהמשגה מחודשת של מושג הכריזמה של מקס ובר.

ברלוסקוני הוא איל תקשורת מבוסס שבבעלותו תחנות טלוויזיה וגאידמק הוא איל תקשורת בהתהוות ובעלות שניהם קבוצות כדורגל המייצרות תמיכה פוליטית עממית. שניהם בכל מקרה מתפקדים בפוליטיקה כמגה סלברטי. הונם הוא המשאב המרכזי המסביר את התאמתם לניהול ענייני המדינה, אף שדרכם העסקית של השניים רצופה בחשדות למעשי שחיתות הכוללים מעשי הונאות, העלמות מס ופרשיות שוחד. שניהם מתנהלים באופן פתלתל למול רשויות החוק, מה שמאפשר להם להתחמק מהגשת כתבי אישום ומהרשעות משפטיות. אחד ההסברים המוצעים לפופולריות שלהם היא ההבלטה התקשורתית של התנהלותם משולחת הרסן. הבלטה זו מבוססת על סיקור עיתונאי המטשטש את הגבולות שבין חדשות ובידור ומאפשרת את חלחולה של תופעת ה"אוליגרכיזציה" אל החיים הפוליטיים.

4. קריטריונים לבחירת נבחר ציבור - סכנה לדמוקרטיה או ערובה לקיומה?

ד"ר שוקי אמרני
מונה על מחוז מרכז
יו"ר הועדה המחוזית לתכנון ולבניה
shukiam@moin.gov.il

הדיון בשאלה שעניינה הדרך הראויה לבחירת נבחר ציבור בחברה הדמוקרטית הינו עתיק יומין. ניתן להניח כי מאז התארגנות בני האדם למסגרות חברתיות התעוררה השאלה באשר לכישורים הנדרשים מאלה שמקבלים את הסמכות לפעול בשם הציבור. השינויים והתמורות שחלו בתפקידה של המדינה הדמוקרטית בעידן המודרני וכפועל יוצא הביאו להשפעה הולכת וגוברת של נבחר הציבור על חיי הפרט והמדינה, מעצימים את חשיבותה של שאלה זו. במהלך השנים וכתוצאה מניצול לרעה של הזכויות הדמוקרטיות, התפתחה

מגמה לפיה נוהגות המדינות להימנע מיישום מלא של העקרונות הדמוקרטיים כאשר קיימת להערכתן פגיעה בערכים חשובים יותר. כך לדוגמה, פגיעה בזכויותיהם של אזרחי המדינה שנאמנותם מוטלת בספק או הסתרת מידע מפני הציבור בטענה לשמירה על ביטחון המדינה. מגמה זו, שזכתה לכינוי "דמוקרטיה מתגוננת", קיימת למעשה באופנים שונים בכל המדינות הדמוקרטיות. הלגיטימציה הנורמטיבית והמשפטית שניתנה לגישה זו שמאפשרת כאמור פגיעה בעקרונות הדמוקרטיים, יוצרת דילמות ערכיות כבדות משקל. בין היתר, קיים חשש כבד מפני שימוש לרעה במובן של פגיעה בזכויות האדם והאזרח בגין שיקולים זרים. יחד עם זאת, קיימת כאמור הסכמה אשר זוכה להכרה ותמיכה של המערכת המשפטית לגבי זכותה וחובתה של המדינה לנקוט במקרים חריגים בצעדים לא דמוקרטיים כדי להגן על הדמוקרטיה. בהתייחס לקריטריונים לבחירת נבחר ציבור, יש להבהיר כי בכל המדינות הדמוקרטיות ישנן הוראות חוק אשר קובעות אמות מידה להגשת מועמדות לבחירות הן לשלטון המקומי והן לשלטון המרכזי, והשאלה היא האם ראוי להרחיב ובאילו תחומים? ההשפעה הרבה שיש לנבחר הציבור על חיי הפרט והמדינה בחברה הדמוקרטית, מחייבת בחינה מתמדת של הדרכים שיש לנקוט כדי להבטיח שנבחר הציבור יהיו ראויים ובעלי יכולת למלא את תפקידם בהתאם לנורמות המחייבות. בחינה זו, צריכה למצוא את האיזונים המתאימים בין הערכים השונים שעומדים ביסוד החברה והמשטר הדמוקרטי. זאת לאור חשיבות הנושא וקיומן של דילמות חוקיות וערכיות כבדות משקל. ככלל, בתחום הזכות לבחור ולהיבחר נוהגת המערכת המשפטית לתת עדיפות ברורה לזכויות האדם והאזרח על-פני ערכים אחרים. עם זאת, ניתן להבחין בשינויים משמעותיים שחלו לרבות בתחומי החוק והמשפט. במסגרת הדיון בנושא יש להתחשב גם בכך כי חלק ניכר מנבחר הציבור נבחרים לעיתים באופן לא דמוקרטי במובן המהותי של המילה (כגון: החלטות על הרכב הרשימות שנעשה ע"י חמולות, אנשי דת או ע"י ראש הרשימה). כמו כן, תוצאות מחקרים שמצביעים על ההשפעה הרבה שיש למרכיב הרגש על אופן ההצבעה בבחירות מחזקת את הצורך בקביעת אמות מידה. לפיכך, ראוי השאלה: האם הזכות לבחור ולהיבחר גוברת על הנזק שעלול להיגרם כתוצאה מבחירתם של אנשים לא ראויים? נדמה כי נכון יהיה לומר ששאלות אלו ימשיכו להיות על סדר היום הציבורי וכי ראוי לאפשר את הדיון הציבורי בנושא המהווה ערך חשוב ביותר לקיומה של החברה הדמוקרטית.

כפי שניתן להיווכח מדובר בנושא רחב ומורכב עם השלכות על תחומים רבים ומגוונים שנוגעים במהות החברה והמשטר הדמוקרטי. על רקע זה, תעסוק ההרצאה במספר סוגיות המתייחסות למישור העקרוני של הרעיון להרחיב את אמות מידה כתנאי סף להגשת מועמדות לבחירות למוסדות השלטון. מודגש, כי מדובר בבחינת הרעיון בהיבט של האינטרס הציבורי במובן של יתרונות וחסרונות ובהיקשר למאפיינים ולתמורות שחלו בחברה ובמשטר במדינת ישראל.

פאנל 11: הניהול הציבורי החדש

יו"ר ד"ר שלמה מזרחי

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון

משתתפים:

1. פרופ' אריה נאור, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון: "חלוקת העבודה בין הדרג המדיני והדרג המינהלי – הרהורים לעתיד במציאות משתנה".
2. פרופ' ערן ויגודה גדות, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת חיפה: "עתיד הניהול הציבורי החדש בישראל ובעולם - לקחי העבר ובעיות של גיל המעבר".
3. מר ניסים כהן, דוקטורנט, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון: "הניהול הציבורי החדש (NPM): אמון הציבור, השתתפות אזרחית והערכת ביצועים – בחינה השוואתית של שירותי בריאות וקופות חולים בישראל".

מגיב: פרופ' יצחק גל-נור, האוניברסיטה העברית ומכון ון-ליר בירושלים.

1. חלוקת העבודה בין הדרג המדיני והדרג המינהלי – הרהורים לעתיד במציאות

משתנה

פרופ' אריה נאור

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון.

2. עתיד הניהול הציבורי החדש בישראל ובעולם - לקחי העבר ובעיות של גיל

המעבר

פרופי ערן ויגודה-גדות

eranv@poli.haifa.ac.il

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת חיפה.

ההרצאה תעסוק בהתפתחות החשיבה של ניהול ציבורי חדש בישראל ובעולם, בגורמים שהביאו להתפתחותה ובבעיות שנוצרו עם יישומה ובמהלך השנים. תשומת לב מיוחדת תינתן לניסיון שנרכש במדינות שונות באירופה ובצפון אמריקה, לדגשים שהביאה התפיסה, לשיפורים שכללה וליתרונותיה. עם זאת יובהרו גם מגבלותיה ותידון הביקורת שהיא סופגת בשנים האחרונות כמו לכל תהליך של שינוי עמוק במערכות ארגוניות ובירוקרטיות גם לניהול הציבורי החדש מגבלות לא מעטות ואלה תישקלנה אל מול היתרונות המוכחים והמובטחים. כיום, לאחר כמעט שלושה עשורים של דיון בגישה ניתן לבחון אותה מפרספקטיבה רחבה ולנסות והעריך את חוסנה והמשך השפעתה על המנהל הציבורי לאחר פתרון בעיות גיל המעבר, באם אכן תבואנה אלה על פתרון. הניסיון והלקחים בתרבות הישראלית מעניינים במיוחד ותינתן להם תשומת לב מיוחדת.

The lecture will discuss several points as follows:

1. The emergence of the NPM doctrine in the late 1970s.
2. The worldwide spread and national experiments in the 1980s and 1990s
3. The growing doubt about the NPM approach and the criticism towards it.
4. Lessons from past experiences. What can be managed publicly and what not?
5. The Israeli perspective and current attempts to initiate NPM style reforms.
6. Summary of the mid-age symptoms and problems and the way ahead.

**3. הניהול הציבורי החדש (NPM): אמון הציבור, השתתפות אזרחית והערכת ביצועים –
בחינה השוואתית של שירותי בריאות וקופות חולים בישראל**

שלמה מזרחי

ראש המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן גוריון

ערן ויגודה גדות

ראש המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת חיפה.

ניסים כהן

nissimco@bgu.ac.il

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, בית הספר לניהול,

אוניברסיטת בן גוריון

המחקר בחן את פעילותן של קופות החולים בישראל כדי ללמוד על יחסי הגומלין בין אזרחים והסקטור הציבורי ממספר היבטים. ראשית, נבחנו איכות הניהול והביצועים בקופות החולים כפי שהם מוערכים על ידי אזרחים. מחקר ברמה הארצית מלמד ששביעות הרצון של הציבור בישראל משירותי בתי החולים וקופות החולים בישראל עלתה מ- 2.95 (בסולם של 1-5) ב- 2005 ל- 3.25 בשנת 2006. לשם השוואה, ממוצע שביעות הרצון מכלל השירותים הציבוריים בישראל הייתה 2.9 בשנת 2005 ו- 3.12 בשנת 2006 (ויגודה-גדות ומזרחי, 2006). הבחינה כאן, כמו גם בהמשך, נעשתה תוך בחינה של המדגם בכללותו, פילוח המדגם לפי ארבעת קופות החולים והשוואה ביניהן. שנית, בוחן המחקר את מעורבות האזרחים בתהליכי קבלת החלטות בארגון. נבחנה הטענה, לפיה אופיים של יחסי הגומלין בין האזרחים לבין הארגון הציבורי משפיעים על הערכת האזרחים את ביצועי הארגון ועל מידת האמון שהם רוכשים לו. ההשערה היא שכלל שאזרחים יותר אקטיביים ומשתתפים בתהליכי קבלת החלטות כך הם יטו להעריך את ביצועי הארגון באופן חיובי יותר ומידת האמון בו תעלה. שלישית, בוחן המחקר את אמון המבוטחים בקופות החולים וכן מציע ובוחן משתנים נוספים המנסים להסביר את מידת האמון שנמצאה. רביעית, ניסה המחקר לבחון את הערכת שירותי הבריאות על פי פילוח סקטוריאלי תוך התמקדות במגזר הערבי, בפריפריה ובאוכלוסייה המבוגרת. כן ניסה המחקר לבצע השוואה של משתנים אלו בין הקופות השונות. עיבוד הנתונים נעשה הן כעיבוד כללי לשירותי הבריאות בישראל כמקשה אחת והן בצורה השוואתית, בין הקופות השונות, תוך בחינה של מספר רב של משתנים כפי שהם מוערכים על ידי המבוטחים בכל אחת מהקופות. מדד זה דומה למעשה למדדים נוספים המנסים להתחקות אחר טיב ביצועי המגזר הציבורי ואיכותו כפי שהם נתפסים על ידי אזרחי המדינה, לקוחותיו של המגזר הציבורי (ACSI-American Customer Service Index, ICCS-) (ISAC- Institute for Citizen Center Services). המחקר התבסס על מדגם של 656 נשאלים מקרב אזרחי ישראל הבוגרים. נתוני המדגם נאספו במהלך חודשים יוני – יולי 2007.

פאנל 12: חברה אזרחית – מתיאוריה למעשה

יו"ר ד"ר נורית השמשוני-יפה

ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו

משתתפים:

1. ד"ר אסף מצקין, ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו והמרכז הבינתחומי הרצליה, "שורת המתנדבים הם ביטוי לחברה אזרחית בראשית ימי המדינה".
2. ד"ר בת חן וינהבר וגב' יפעת סרנה, המכון ליזמות בחינוך, המכללה האקדמית בית ברל, "השסע הדתי-חילוני בשנתה ה-60 של מדינת ישראל".
3. ד"ר נורית השמשוני-יפה וד"ר אסף מידיני, ביה"ס לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו, "נציבות זכויות האדם בישראל –הילכו יחדיו ארגונים חברתיים וממסד?".
4. ד"ר הדס ירון, בית הספר לממשל וחברה, המכללה האקדמית של ת"א-יפו - "שיחות עם פליטים: מקומיות ואוניברסאליות בשיח זכויות הפליטים בישראל".
5. מר מיכאל מירו, דוקטורנט, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית, "האם יש סיכוי לשינוי חברתי?"

1. לראות מתחת לפני השטח- מאבק אזרחי בשחיתות פוליטית בשני העשורים

הראשונים למדינת ישראל

ד"ר אסף מצקין

המרכז הבינתחומי בהרצליה והמכללה האקדמית תל-אביב יפו

Matskin1@walla.co.il

בדמוקרטיה המערביות המודרניות, המאבק האזרחי בשחיתות פוליטית מהווה חלק מנושאי השיח כאשר מעשי שחיתות פוליטית הם בעלי השפעה על מידת האמון שנותן הציבור במנגנוני הממשל. במספר רב של תחומים העשור הראשון למדינת ישראל אינו מאופיין בחברה אזרחית ובנושאים של "פוליטיקה חדשה". לא כך הדבר כאשר הנושא הוא שחיתות פוליטית והופעת "שורת המתנדבים" באמצע שנות החמישים מהווה דוגמא לכך. למרות שניתן לדבר על חברה מגויסת ותקופה זו מאופיינת במספר מועט יחסית של מעשי שחיתות פוליטית, "שורת המתנדבים" וההתייחסות הרצינית לה היא זוכה מצד גורמים שונים – ביניהם השלטון והתקשורת - מסמלת ניצנים לסוג חדש ושונה של תרבות פוליטית שהקדים את זמנו בשלושה עשורים.

לעומת זאת, בשנות השבעים חל שינוי מהותי בתרבות הפוליטית בישראל כאשר החלו לבוא לידי ביטוי מאפייני חברה אזרחית ונושאים של "פוליטיקה חדשה" החלו לעלות מעל לפני השטח. אולם דווקא בתקופה זו בה היה שיא במספר מעשי השחיתות הפוליטית והם קיבלו צביון חדש ולא מוכר, נושא השחיתות הפוליטית לא הפך להיות חלק מהמאבק האזרחי. בשנות השבעים כאשר התנפץ גל של מעשי שחיתות פוליטית מסוג חדש, אין ביטוי למחאה ציבורית בדמות ארגונים ותנועות העוסקים בנושא. הדבר נובע לא מהיעדרה של דעת קהל בנושא זה אלא מציפייה כי הפתרון יגיע בדמות אלטרנטיבה מן המערכת הפוליטית עצמה.

2. ארגוני החברה האזרחית ביישוב השסע הדתי חילוני

דר' בת חן וינהבר

המכון ליזמות בחינוך, המכללה האקדמית בית ברל

w.batchen@gmail.com

בהשוואה לשסעים האחרים המפלגים את הציבור היהודי ישראלי, נתפס השסע הדתי-חילוני כעמוק ביותר (אריאן ואחרים 2003, אריאן ואחרים 2006, כהן וזיסר 2003). רוב ההתייחסויות המחקריות והפובליציסטיות לשסע הדתי-חילוני מצביעות על החרפתו והעמקתו בשנים האחרונות (כהן וזיסר 2003, עצינוני-הלוי 2000, הירושלמי 1997, גרינפילד 2000, רכלבסקי 1998, הרמן ויער-יוכטמן 1998). על פי רוב ההתייחסויות, הסטאטוס-קוו שהיווה מסגרת לניהול השסע, אינו ממלא את תפקידו כבעבר (רביצקי 1997, ליבמן 1999, שטיינברג 2000). והוא מהווה מוקד להתייחסות פוליטית, תקשורתית ומחקרית.

רצח ראש הממשלה יצחק רבין בנובמבר 1995 היווה נקודת מפנה במודעות של החברה לשסע. הקשר שהיה קיים בתודעה הישראלית בין השסע הדתי-חילוני לשסע הניציוני, התהדק. חיבור שיצר מציאות של שסעים מצטברים. החל מאותן שנים, התאפיינה המערכת הפוליטית, על-פי כהן זיסר (2003) ורבים אחרים, בנטישת דרכיה של הפוליטיקה ההסדרית. השיח הפוליטי, לטענתם, מתאפיין מאז בדפוסים משבריים. הספרים הרבים שפורסמו בנושא הרצח והשלכותיו עסקו בהשפעותיו המפלגות על החברה הישראלית.

בשנים האחרונות מהווה השסע גם מוקד לפעילותם של ארגוני "החברה האזרחית" "החברה האזרחית הישראלית נוטלת על עצמה יעדים שהיו אמורים להיות משימות מובהקות של השלטון. החברה האזרחית הישראלית אינה נאבקת בממשלה, היא מתעלמת ממנה, או מתייחסת אליה כאל שותפה זוטרה שיש לסייע לה" (במקום הממשלה והכנסת, פרופ' יולי תמיר, 'הארץ', ינואר 2002).

במסגרת התפקיד החדש שמנסה החברה האזרחית לקחת על עצמה, ניתן להצביע על שלושה אופני פעולה מרכזיים: אמנות מסוגים שונים השואפות לגבש ולהחזיר את הסדר על כנו, ארגוני הידברות/חינוך השואפים לחזק את הבסיס החברתי המשותף ובתי ספר המציעים מסגרת חיים שיתופית.

ארגוני הדברות

אחד מסממני אופיו של ארגון ההדברות וסדר היום שלו נקבעים על ידי הגורמים המובילים להקמתו. לרוב, אותם יזמים הם גם אלו המנהלים את הארגון בשנותיו הראשונות. מרבית (כשני שלישי) הארגונים שנבחנו לעומקם במחקר זה ועוד רבים אחרים שלא נכנסו בסופו של דבר למחקר, הוקמו ומנוהלים על ידי אנשים דתיים או הבאים מרקע דתי.

מתוך המגמות הניכרות בארגונים, כעשור לאחר הקמתם, משתנה מקומם של ארגוני ההידברות מעמדה של "צד שלישי" בניהול ויישוב השסע הדתי-חילוני לעמדה של ארגונים בעלי סדר יום של מגזר ספציפי המנסה ל"המיר את דתו" של האחר. במידות מסוימות, מוותרים ארגוני ההידברות על ייעודם ותפקידם ופועלים כארגוני חינוך והפצת מסרים.

הסיבות לכך, כאמור, נשענות על מספר תהליכים מקבילים: תהליכים פוליטיים, תהליכים חברתיים, אכזבות מתוצאות הפעילות ההידברותית, קשיים בגיוס משתתפים, קשיים בגיוס תקציבים, פרק הזמן שחלף מאז רצח רבין, כמות ומגוון הארגונים שצמחו במרחב החברתי המצומצם ואולי אף חוסר היכולת להוכיח כי עשור של פעילות אזרחית אינטנסיבית בתחום השסע הדתי-חילוני, הוביל לתוצאות המקווות. ארגוני ההידברות ממשיכים לפעול תחת אותם מסרים מעורפלים המונעים מחד בחינה תוצאתית של מעשיהם ומאידך מאפשרים לארגונים להמציא את עצמם מחדש לנוכח השינויים ב"דעת הקהל".

נראה כי ארגוני ההידברות בתחום השסע הדתי-חילוני, כמעט ואינם קיימים עוד. הפעילות המתקיימת תחת קורת הגג של ארגוני ההידברות היא פעילות הסברה ללימוד הפונה בעיקר לאוכלוסייה החילונית, כשעיקר פעילות ההסברה מתמקדת במסרים יהודיים-דתיים.

אמנות

כתיבת האמנות (אמנת גביזון-בן-נון – 1986, אמנת הקיבוץ הדתי - 1988, אמנת שלום בישראל – 1997, אמנת מימד-לובוצקי-ביילין - 1998, אמנת כנרת – 2001, אמנת שיח אחים – 2003, אמנת גביזון-מידן – 2003), נתפסת כניסוח של מצע חלופי לתהליך הפוליטי בכלל ול-"סטאטוס-קוו" בנושאי דת ומדינה בפרט. (אמנון שפירא - אמנת הקיבוץ הדתי 1988, בנימין איש שלום - אמנת שלום בישראל 1997, יוסי ביילין - אמנת מימד-לובוצקי-בילין 1998). רבים מהמשתתפים בכתיבת האמנות, מציינים את מטרתן כהצבת חלופה לפוליטיקה שכשלה.

לסיכום ארגוני החברה האזרחית העוסקים בשסע הדתי חילוני, אחת עשרה שנים לאחר הרצח, מאוכזבים. הם מאוכזבים מתוצרי קיום מפגשי הידברות, מאוכזבים מאי-הגעה להסכמים, מאוכזבים מאי-יכולתם לגייס כספים לפעילות בתחום, מאוכזבים מהנכונות הנמוכה של משתתפים לקחת חלק בנושא חשוב זה, מאוכזבים מאי-היכולת לפרוץ את תקרת הזכוכית ומהעדר פירות למאמצים הרבים שהושקעו במהלך שנים אלה.

3. ארגונים אזרחיים ומוסדות ממשל- הילכו יחדיו? חקר מקרה נציבות זכויות האדם

בישראל

ד"ר נורית השמשוני-יפה

בית הספר לממשל וחברה, המכללה האקדמית תל אביב יפו

NURITHAS@MTA.AC.IL

ד"ר אסף מידני

בית הספר לממשל וחברה, המכללה האקדמית תל אביב יפו

ASSAFMEI@MTA.AC.IL

"נציבות להגנה על זכויות אדם" היא גוף ממסדי, המוקם ומופעל על ידי מדינות במטרה לשמור מפני הפרת זכויות אדם בתחומן. מעצם היותה אמורה הנציבות להשלים את עבודת הממשלה בתחום השמירה על זכויות האדם. מבט משווה למדינות שונות בעולם מצביע על כך כי הקמת נציבויות היא יוזמה ממשלתית, הנתמכת בדרך כלל בתמיכת ארגונים ואמנות בינלאומיים.

היוזמה להקים נציבות זכויות אדם בישראל הועלתה בשנת 1999 על ידי שר המשפטים דאז, יוסי ביילין. נציגי משרד המשפטים וגופי מחקר יחד עם מומחים מחו"ל ונציגי ארגוני זכויות אדם בארץ נרתמו להכנת טיוטה משותפת לחוק הנציבות.

היוזמה להקמתה מקורה בממשלת ישראל ובשר המשפטים, וההכנות להקמתה נעשו על ידי משרד המשפטים, יחד עם זאת מבט בוחן מצביע על מעורבותם הערה של ארגונים לא ממשלתיים העוסקים בהגנת זכויות אדם ואזרח.

נציבות זכויות האדם בישראל מעולם לא קמה, אך היא משמשת אבן בוחן לממשק היחסים המורכב בין ארגונים לא ממשלתיים העוסקים בזכויות אדם ואזרח, לבין גופי ממשל. אלה גם אלה רואים עצמם במקרה זה כמגנים על זכויות אדם בחברה הישראלית.

הקמת הנציבות היתה צומת דרכים משותפת לארגונים ולממשל, שעה שזה האחרון יזם שינוי מדיניות. המחקר בוחן את תהליך גיבוש המדיניות להקמת הנציבות והנסיגות להקמתה, ההתנגדויות המגוונות והקשיים שהוערמו בדרכה של הנציבות.

ההרצאה תעסוק באופני הפעולה השונים שאפיינו את ארגוני זכויות האדם, החל בפעולתם המשותפת עם נציגי הממשלה לכשנקראו להשתתף בצוות החשיבה המכין להקמת הנציבות, דרך התארגנות קואליציה של ארגונים לקידום הנציבות וכלה, עם חילופי התפקידים בממשלה שהובילו לנסיגה מרעיון הקמת הנציבות, להפסקת הפעולה הגלויה למען הקמתה.

המחקר נעשה תוך פיתוח מסגרת תיאורטית הרואה במדיניות ציבורית תוצר פעולתם של שחקנים רבים בזירה הפוליטית והציבורי. אלה פועלים מתוך תנאים מבניים ותרבותיים דומים ועל רקע תרבות פוליטית השתתפותית ועירנותה של חברה אזרחית בישראל.

4. 'שיחות של פליטים': חברה ומדינה, מקומיות ואוניברסאליות בזכויות הפליטים

בישראל

ד"ר הדס ירון

בית הספר לממשל וחברה, המכללה האקדמית תל אביב יפו

hadasyaron1@hotmail.com

הרצאה זו עוסקת במחקר אקטיביסטי הנערך כחלק מפעילות של ארגוני זכויות אדם וארגונים הומאניטאריים בישראל העוסקים בנושא הפליטים האפריקאיים השוהים בארץ. נכון להיום ישנם 7000 פליטים אפריקאיים בישראל שהגיעו לארץ מגבול מצרים. חלק מפליטים כלואים במתקן קציעות, ואחרים נמצאים במקלטים או בדירות במקומות שונים בארץ. בהרצאה זו בכוונתי לתאר את היחסים שבין ארגונים וולנטרים והמדינה ראשית מבחינת השיח שבו הם פועלים ומעצבים – זה האוניברסאלי המאפיין ארגוני זכויות השם במרכז את הפרט וזכויותיו לעומת השיח ההומאניטארי או השיח של המדינה השם במרכז את הפליטים כקבוצה המחולקת על פי מדינת לאום. מחד בכוונתי לדון בשיח המתייחס גם למחויבותה של המדינה והחברה בארץ לאור ההיסטוריה היהודית, וכן לגיבוש מדיניות כלפי הפליטים על בסיס קולקטיבי, ומאיך לתאר את התפיסה על פיה תפקיד המדינה והחברה נגזר מתוקף

מחויבותיה הבין לאומיות. מכאן שהסוגיה המרכזית אותה אנתח היא כיצד החברה והמדינה מעצבות יחדיו וביחס הדדי שיח ומדיניות בנושא הפליטים לאור מעמדה האזורי וההיסטוריה הפרטיקולרית של ישראל ולאור תהליכים ונורמות בין לאומיות. ההרצאה מתבססת על מחקר שנמצא בתהליך. המחקר כולל את פעילותי במספר ארגונים, במקלטים בת"א, וכן התבוננות באירועים ציבוריים ומידע הזמין דרך התקשורת.

5. האם יש סיכוי לשינוי חברתי?

מיכאל מירו

דוקטורנט במחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית

התשובה היא בדיוק כמו במערכון הידוע ששיעשע את מדינת ישראל בתשדירי הבחירות אז ספי ריבלין חיקה את שמעון פרס. כן, זה היה מערכון אבל היחסים בין החברה האזרחית לממשל ולעסקים הם לא בדיוק מערכון אלא יחסי תלות, מאבק כוחות בין הכסף שנמצא בידיים פרטיות לבין הכסף שנמצא בידיים ממשלתיות או ציבוריות.

על פי התיאוריה המקובלת אנו מצפים לדפוס פעולה, דיאלוג בין שלושת קצוות המשולש, הממשל, העסקים והחברה האזרחית. המודל הזה הוא מודל אידיאלי ובדרך כלל והתופעה הזו בולטת למדי בישראל בעידן הניאוליבראלי, עיקר הקשרים הם בין העסקים לבין הממשל. הכוונה בעיקר לעסקים שזוכים לייצוג של ארגונים כמו התאחדות התעשיינים, הקבלנים ודומיהם. ארגונים אזרחיים על פי הגדרתם אך מייצגים את שכבת השמנת של הכלכלה והעסקים. אמרנו שכבת השמנת שכן את העסקים הקטנים והבינוניים בדרך כלל דוחקים לשוליים, אולי בשל היקפי העסקים שלהם שהם נמוכים כשמביטים בהם ברזולוציה גבוהה. הממשל מעדיף להתחבר למובילים, לאלה שעסקיהם מניבים הון. יש בזה הגיון מסוים הן בשל התמורות המיידיות והן בשל התמורות לטווח ארוך לפוליטיקאי שמחפש ספונסר, או לפקיד האוצר שמקווה לזכות במקום עבודה שמשלם טוב. הגופים העסקיים ה"כבדים כאמור זוכים לייצוג ומיטיבים לתאם עמדות קודם לכניסתם למשא ומתן עם הממשל ובשל כך זוכים תמיד לאוזן קשבת. הממשל מתקשה להפעיל את מדיניות הפרד ומשול כלפיהם. מה שלא קורה בדיאלוג עם ארגוני החברה האזרחית. ארגונים שמעולם לא השכילו למצוא מכנה משותף בינם לבין עצמם כל שכן בבואם לדיונים עם הממשל.

אמרנו שארגונים שמייצגים את בעלי ההון יודעים לגבש חזון משותף מול הממשל ובשל כך זוכים לפתרונות שיאפשרו להם לשגשג ולהתפתח על חשבון רווחת הציבור. אם כי צריך לומר זאת בהסתייגות שכן התעשיינים, הקבלנים ועוד עשירים כמו אלה הם ספקי עבודה רציניים. די שנבדוק מה מספר העובדים בכלל קבוצת האחים עופר, מדובר באלפים רבים מאוד וכך גם בקבוצות רבות אחרות. בעלי העסקים השכילו גם להלבין את עצמם ולהציג דימוי אחר, חברתי, על ידי תרומות לקהילה. בהתחלה היו אלה תרומות לנזקקים ולאחרונה מדובר בהקמת מחלקות שכל תפקידן לאתר מיזמים חברתיים. בעלי העסקים הבינו שכדי "להוריד מעל גבם את הארגונים הירוקים והאחרים" צריך לעשות מעשה. כך הם בוחנים פרויקטים כאלה ואחרים ומותרים את מתנגדיהם עם הלשון בחוץ וזה עובד לא רע. שרי אריסון ונוחי דנקנר נחשבים למובילים זוכים על כך לנקודות זכות רבות. מיותר לספר על מיזמי הענק של גיידמק, שכל מטרתם להלבין את המעשים האחרים שלו. מלחמת לבנון השנייה, אז ממשלת ישראל נאלמה דום והפקירה את תושבי הצפון, פתחה את הדלת לכל הארגונים העסקיים ואלה המחישו יותר מכל את תהליך ההפרטה של המדינה.

אמרנו הפרטה, ואכן במלחמת לבנון השנייה, הממשל הרים ידיים והארגונים האזרחיים השתמשו בכספי התורמים הנדיבים, אנשי העסקים, כדי לעזור לתושבי הצפון. וכאן עלתה וצפה גם הבעיה של הארגונים הללו שהתגלו במלוא מערומיהם. אמנם מצאו פתרונות לקהל המטרה אך העצימו את המחויבות שלהם לכספי הממשל והעסקים.

ומכאן לשורה התחתונה, נשאלת השאלה כיצד ארגון אזרחי שתלוי בכספי ממשל או עסקים יכול להוביל שינוי חברתי? ושוב נחזור אל אמירה מבודחת אחרת, זו של הגשש החיוור "ככה וככה". במשפט אחד נטען שארגון אזרחי שמקבל כסף מגורמים עסקיים או ממשליים ואפילו מקרנות כאלה ואחרות יפעל עד לגבול הסיבולת של ספק התקציב. כך למשל כל הארגונים שפעלו בצפון לסיוע לאזרחים לא השתתפו למשל במחאת המילואימניקים. ההסברים הרשמיים היו רבים ומגוונים, אך בשיחות לא רשמיות הודו שקשה להם ללכת נגד היד

שמאכילה אותם. בדרך זו גם ארגונים הנסמכים על תרומות מאמריקה כולל קרנות אינם יכולים "לגעת" במה שמריח פוליטיקה בגלל המגבלות של החוק האמריקני. ובשל כך נמנעים מתמיכה במפלגות כאלה או אחרות, או במועמדים מתאימים לכנסת. מכאן נגזרת המגבלה העיקרית של הארגונים ואלה יכולים לפעול כארגוני סנגור, שירותים, לצאת להפגנות שאין בהן "ריח פוליטי" כמו למשל הפגנה למען הנכים, חד הוריות וכו'. הפגנות שנגדיר אותן כצינור להוצאת קיטור שלעיתים יש בהן גם תוצאות כאלה ואחרות כמו בהפגנת הנכים.

ומה כן צריך לעשות? ארגונים אזרחיים חייבים לפעול להעלאת המודעות האזרחית של תושבי המדינה ולעודדם להשתתף בתהליך הדמוקרטי מהצבעה בבחירות ועד לפעילות אקטיבית במפלגות השונות שמתמודדות על מקום בבית הנבחרים בין אם בכנסת ובין אם ברשויות המקומיות. רק בדרך זו נוכל לשמור על משטר דמוקרטי, מוכון אזרחים ומדינה. כל זאת מבלי להרפות ולחדול מהפעילות המבורכת של מגוון הארגונים האזרחיים בישראל.

פאנל 13: פוליטיקה של זיכרון ושיכחה

יו"ר ד"ר סיגל בן-רפאל גלנטי

החוג למדעי החברה ואזרחות, המכללה האקדמית בית ברל

משתתפים:

1. ד"ר עידית גיל, לימודי דמוקרטיה בינתחומיים, האוניברסיטה הפתוחה, "הדמוקרטיזציה של זיכרון השואה בישראל".
2. גב' נטע קליגלר-וילנצ'יק, החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה, "זיכרון סלקטיבי": בחינת הזיכרונות הקולקטיביים של יחידים בישראל.
3. ד"ר מירה צורף, המכללה האקדמית בית ברל, "אני זוכרת ומזכירה משמע: אני קיימת-אוטוביוגרפיות של נשים פלסטיניות כהצעה לזיכרון קולקטיבי אלטרנטיבי".
4. ד"ר סיגל בן-רפאל גלנטי, החוג למדעי החברה ואזרחות, המכללה האקדמית בית ברל, "כינון הדמוקרטיה היפנית ובינוי זיכרון מלחמת העולם השנייה - אימוץ דמוקרטיה כלקח המלחמה, או ביטוי להכחשה".

1. הדמוקרטיזציה של זיכרון השואה בישראל

ד"ר עידית גיל

המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה הפתוחה

lditgi@openu.ac.il

מאמר זה דן במאפייני הזיכרון הקולקטיבי של השואה כתוצר של מרכיבי הדמוקרטיה הישראלית, שהשתנו בהתאם לתהליכי הדמוקרטיזציה בישראל. הטענה המרכזית במאמר היא, שבעקבות תהליכי הדמוקרטיזציה שהתפתחו בישראל הפכה השואה מאירוע טראומטי, שהדיון בו מוגבל ונשלט מלמעלה לנושא מרכזי בשיח הציבורי הישראלי. בכך מציג המאמר פרספקטיבה חדשה להתפתחותו של זיכרון השואה ומהווה בסיס למחקר השוואתי של התפתחות זיכרון קולקטיבי, העוסק בטרואמות לאומיות, בהקשר של תהליכי דמוקרטיזציה כמו בהתפתחות של זיכרון מלחמת האזרחים בספרד וסחר העבדים בגאנה. הבט פוליטי זה של התפתחות הזיכרון המוצג במאמר זה הוא חלק ממחקר רחב יותר על השינויים הפוליטיים, התרבותיים והחברתיים שעיצבו את הזיכרון הקולקטיבי של השואה במשך שישים שנים.

ניתן לחלק את זיכרון השואה בישראל לשלוש תקופות: 1948-1960, 1961-1980, 1980-. בעוד שבתקופה הראשונה התאפיין זיכרון השואה בהבטים שעיקרם פוליטיים, לתקופה השנייה נוספו הבטים תרבותיים והתקופה השלישית כוללת כבר גם הבטים חברתיים.

1948-1960 - מן העצמאות למשפט אייכמן: אני מכנה תקופה זו "תקופת הזיכרון הרשמי-הצנטרליסטי". שיח השואה נקבע על פי הצרכים האידיאולוגיים של האליטות הפוליטיות. השואה הפכה לחלק מן הזיכרון הקולקטיבי כתוצאה מחקיקת החוקים להנצחתה, יצירת הקשרים עם גרמניה המערבית ופרשת קסטנר והשלכותיה. שלוש הסוגיות הללו עוררו ויכוחים עזים בכנסת ובעיתונים שייצגו כל אחד עמדה פוליטית אחרת. דעת הקהל היתה גורם שולי בשיח זה.

(1) 1961-1980 - ממשפט אייכמן להתבססות שלטון הליכוד: אני מכנה תקופה זו "תקופת הזיכרון הציוני". תודעת השואה הפכה לחלק מן הזהות הציונית. היא שימשה כגורם מאחד ומאפיינה הייחודיים הודגשו. השואה הפכה לפריזמה דרכה נבחנו סוגיות פוליטיות בנות הזמן וכך הפכה למרכיב מרכזי בוויכוחים הפוליטיים בנושאי ביטחון.

(2) 1980- אני מכנה תקופה זו "התקופה הדמוקרטית". הזיכרון הקולקטיבי של השואה משקף את תהליכי הדמוקרטיזציה הפוליטית והחברתית שהתפתחו בישראל. תודעת השואה חדרה להבטים מרכזיים בחיים הציבוריים והפרטיים והפכה לבעלת תפקיד מרכזי בתרבות הפופולרית. הליברליזציה שמאפיינת את התקופה עיצבה את זיכרון השואה כך שיהיה בעל מאפיינים אוניברסליים, רב-

תרבותיים, פלורליסטיים ואינדיבידואליסטיים. ההתייחסות לשואה נהייתה בגישה יותר רציונלית ופחות רגשית. בולטת יותר גישה אמפטית עם ניסיון להבנה. לפיכך, בין מגוון הסוגיות המועלות לדיון ציבורי, ניכר העיסוק בדילמות בקרב היהודים בשואה.

2. "זיכרון סלקטיבי": בחינת הזיכרונות הקולקטיביים של יחידים בישראל

נטע קליגלר-וילנצ'יק

החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה

netakliqler@gmail.com

מבין המחקרים הרבים שנערכו בעשורים האחרונים בתחום הזיכרון הקולקטיבי, הרוב המכריע מתמקד בניתוח ייצוגי זיכרון, כגון אתרי הנצחה או ייצוגים תקשורתיים. לעומת זאת, מעטים הם המחקרים הבוחנים אילו זיכרונות 'נשמרים' למעשה בקרב יחידים. מחקר זה ביקש, על כן, לחקור את הזיכרון הקולקטיבי הישראלי, כפי שהוא משתקף בתפיסותיהם של יחידים. בחינה זו התבצעה באמצעות שלוש שאלות מנחות: עד כמה גוף הזיכרונות הקולקטיביים המשמעותיים משותף עבור בני דורות שונים בחברה? כיצד מתבטא הקשר בין הזיכרון האישי והקולקטיבי? ומהו מקומם של אמצעי התקשורת בעיצוב הזיכרון? שאלות אלו נבחנו באמצעות סקר שהועבר לסטודנטים באוניברסיטת חיפה ולהורים. המשיבים התבקשו לציין מהם לדעתם "שני האירועים החשובים ביותר שאירעו במדינת ישראל מהקמתה ועד היום", ונשאלו סדרת שאלות לגבי האירועים שנמנו. ממצאי המחקר מצאו אחידות רבה בזיכרון הקולקטיבי של המשיבים, מבחינת האירועים שנמנו על ידם כחשובים ביותר. עם זאת, נמצאו הבדלים מובהקים בין דור ההורים ודור הסטודנטים, הן מבחינת האירועים שנבחרו והן מבחינת אופי הזיכרונות שהועלו מהם. הקשר בין זיכרון אישי וקולקטיבי נבחן בעבודה זו באמצעות שיקלול היבטי מעורבות שונים האפשריים ביחס לאירוע (לדוגמה השתתפות אישית באירוע, חשיפה לאירוע דרך אמצעי התקשורת). נמצא כי חוויות אישיות מהוות מקור שולי יחסית לזיכרונות, ואילו מקור המידע המרכזי לזיכרונות קולקטיביים הם אמצעי התקשורת – אפילו עבור אירועים שנחוו באופן אישי. כמו כן נמצא כי הנצחת אירוע על ידי התקשורת יכולה להיות בעלת השפעה מכרעת על תפיסת חשיבותו, ממצא אשר מעיד על הגמישות הרבה של הזיכרון הקולקטיבי. בהקשר זה, הזיכרון הקולקטיבי הישראלי מתאפיין כ"זיכרון סלקטיבי", כאשר סלקציה זו, מבחינת אירועי העבר הזוכים לנוכחות ולדגש, מוכוונת במידה רבה על ידי אמצעי התקשורת והמדינה.

3. אני זוכרת ומזכירה- משמע אני קיימת: אוטוביוגרפיות של נשים פלסטיניות כהצעה

לזיכרון קולקטיבי אלטרנטיבי.

ד"ר מירה צורף,

החוגים למדעי החברה ואזרחות ולהיסטוריה, המכללה האקדמית בית ברל

המחלקה ללימודי המזרח התיכון, אוניברסיטת תל-אביב

tzoreff@bezeqint.net

הזיכרון הקולקטיבי נבנה בדרך כלל באמצעות זיכרונות אינדיבידואלים של דמויות שההגמוניה הפוליטית חפצה ביקרם ורואה בהם כאלה המשרתים את מטרותיה. עד לעשורים האחרונים היו הזיכרונות הקולקטיביים מעוצבים באופן שבמרכזם ניצבו ה"גברים הלאומיים" שתרמו, נאבקו, נלחמו ואף הקריבו את חייהם למען המולדת. זיכרון לאומי מסוג זה שבמרכזו מאבק אנטי קולוניאלי, אם בזירה הפוליטית ואם בשדה הקרב, הדיר את סיפורן של הנשים שהצטיירו עד לאחרונה כ- non story לאומי. רצון של נשים למקם את עצמן "במקום טוב באמצע" בזיכרון הקולקטיבי של אומותיהן הביא אותן להחלטה לפרסם את גרסתן שלהן לאירועים ההיסטוריים הלאומיים ע"י פרסום זיכרונותיהן האישיים באמצעות יומנים, ספרי זכרונות, ביוגרפיות ואוטוביוגרפיות, זאת במטרה שלא להשלים עם מיקומן השולי שלא לומר הדרתן מן הסיפור הלאומי. הזיכרון הלאומי הפלסטיני ההולך ונרקם לנגד עינינו עוד בטרם נולדה הישות הטריטוריאלית הפלסטינית דה-יורה, התמקד אף הוא עד לעשורים האחרונים בעלילות

הגבורה של המנהיגות הפלסטינית הגברית, נשים לא היו בו בספור הנ"ל. עד לפריצת הדרך החלוצית של המשוררת הפלסטינית פדוא טוקאן שהוציאה לאור את ספור חייה כאוטוביוגרפיה באמצע שנות השמונים. בעקבותיה הלכו נשים נוספות. ספור חייהן לא רק שחתר תחת הספור ההגמוני אלא שערער כמה מן המיתוסים הגדולים שעליהם הושתת הזיכרון הקולקטיבי הפלסטיני.

ההרצאה תתמקד בשלוש יצירות אוטוביוגרפיות: האחת של סירין אל-חוסני-שהיד, (נצר למשפחת אל-חוסני), *ירושלמית* השנייה, של פדוא טוקאן, (נצר למשפחת טוקאן), *דרך הררית* והשלישית שונה מקודמותיה בשל היותה אוטוביוגרפיה בדיונית, של סחר ח'ליפה, *החמנית* ותבחן באיזו מידה אכן מייצגות היצירות הללו זיכרון שונה הנכתב בקול שונה.

4. בינוי "יפן החדשה" וזיכרון מלחמת העולם השנייה כפי שמשתקפים בדיון

הפרלמנטארי על החוקה הדמוקרטית של יפן

סיגל בן-רפאל גלנטי,

ראש החוג למדעי החברה ואזרחות, המכללה האקדמית בית ברל

המחלקה ללימודי מזרח אסיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים

Lian25g@gmail.com

במרכז הדיון על מהותה של "יפן החדשה", הבתר-מלחמתית, מתקיימת מחלוקת חריפה באשר ליחסה של יפן למלחמת העולם השנייה. ועם זאת, הבנת סוגיה זו לעומק היא מפתח להבנת "סיבת הקיום", סדר היום, המדיניות מבית והמהלכים הבינ"ל של יפן כיום. סוגיה זו קשורה גם לשאלה תיאורטית רחבה יותר: האם ועד כמה מדינות לומדות מן ההיסטוריה ובעיקר משגיאות ועוולות שהם עצמם יזמו או היו שותפים להתרחשותן והאם הן מסוגלות לעצב לעצמן את עתיד אחר כלקח ממעשיהם הנפשעים בעבר.

רבים הם המחקרים שנעשו במטרה להבין את יחסה של יפן הבתר-מלחמתית לעברה. בעוד חלקם טוענים שיפן הדמוקרטית בונה עצמה על סמך הכרה בפשעי המלחמה שלה מימי מלחמת העולם השנייה, אחרים קובעים שמדינה זו מעולם לא קיבלה אחריות על אותם פשעים ממש, למרות הנכונות להתגבש כמדינה דמוקרטית ומערבית מובילה.

ועם זאת, תשומת לב מעטה בלבד הוסבה לאופן שבו משתקפת מלחמת העולם השנייה בדיון הפרלמנטארי היפני שהוקדש לעיצוב המדינה כדמוקרטיה ולאשרור חוקה ברוח זו, בעת שיפן הייתה נתונה לכיבוש אמריקאי שעודד תהליכי דמוקרטיזציה. באותה העת, בית הנבחרים (House of Representatives), החשוב מבין שני בתי הפרלמנט היפני (National Diet), כבר נבחר באורח דמוקרטי והוא היה אמון על עיצוב יפן החדשה. לאור זאת, מחוקקים מכל המפלגות נדחפו לדון, להסביר ולהבהיר את הדמוקרטיזציה של ארצם בניגוד לעברה ולהתייחס לסוגיית מלחמת העולם השנייה – קרי, בעת זו הם נדרשו לשים את היסודות לזיכרון הקולקטיבי הרשמי של מלחמת העולם ביפן.

בהתאם לכך, המחקר המוצג כאן התמקד בדיון הפרלמנטארי על החוקה היפנית החדשה במטרה לבחון מקרוב את האם וכיצד המחוקקים קושרים את הדמוקרטיה החדשה של יפן למלחמת העולם השנייה.

הממצאים העיקריים של המחקר הם שהדמוקרטיה ביפן זכתה בתמיכה רחבה על ידי הנבחרים שראו בה לקח עיקרי שיש ללמוד מ"ניסיון העבר". למרות זאת, לרוב, "עבר" זה מתואר כתהליך של "קירבון" ("ויקטימיזציה") של העם היפני עצמו על ידי גורמים ספציפיים או מעגלים רחבים יותר. ההבדל המרכזי בין הכוחות הפוליטיים השונים היה בזיהוי הגורם ה"מקרבן". כל אחד מהם זיהה עם מישהו אחר את האחראי לכך שיפן הפכה לקרובן בעת מלחמת העולם השנייה. חלקם האשימו בכך את האליטה הצבאית והביורוקרטית של יפן, בעוד אחרים מעדיפים לראות בבעלי ההון חסרי הרסן את הסיבה למעורבות יפן במלחמת העולם השנייה שסיומה היה בכאב אין סופי. אף אחד מכוחות הפרלמנט לא דרש לקיחת אחריות לאומית על הפשעים נגד האנשות של המדינה מימי המלחמה. כן, ניתן אף לומר שהייתה כאן הכחשה תוך עיוות היסטורי.

לסיכום, מחקר זה על העמדות של מחוקקים יפניים על הקשרים בין אימוץ דמוקרטיה ומלחמת העולם השנייה, מחזק את התיזה שקובעת שארץ זו לא רואה עצמה אחראית למעשי זוועה שנעשו על ידי אזרחיה במלחמת העולם השנייה באסיה. בכך תורם להבנה של

המדיניות הפנימית והחיצונית של יפן – כגון חתירתה להיהפך למעצמה מערבית הרבה לפני חתירתה להיבנות כמדינה אסייתית מובילה או ביקורי בכירים במקדש יאסוקוני שנצורות בו נשמות פושעי מלחמת העולם השנייה היפניים. לבסוף, ביחס לשאלה האם שלומדים מן ההיסטוריה - ייתכן שחברות שונות צומחות ומתפתחות מלמידת עוולותיהן בעבר, אולם המקרה של יפן מלמד שחברות עשויות לאמץ שינויים פוליטיים מרחיקי לכת כחלק מתהליך של הכחשה.

פאנל 14: 41 שנות שלטון ישראלי בשטחים: היבטים פוליטיים,

מוסריים וחברתיים

ד"ר אפרת זילבר

החטיבה ללימודי צבא וביטחון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

משתתפים:

1. ד"ר קרן שרביט, מרכז שוויץ לחקר סכסוכים, ניהולם ויישובם, האוניברסיטה העברית בירושלים, "איום לדימוי עצמי, רגשות שליליים ואמונות מצדיקות כמנבאים נכונות לפעולה קולקטיבית ביחס לכיבוש".
2. מר נמרוד רוזלר, דוקטורנט, התוכנית לחקר סכסוכים, ניהולם ויישובם, האוניברסיטה העברית בירושלים "היבטים מוסריים של כיבוש ממושך: השלכות לחברה כובשת".
3. ד"ר אפרת זילבר, החטיבה ללימודי צבא וביטחון, אוניברסיטת בן גוריון, "מאפייני הענישה שלטונית".
4. פרופ' גדעון דורון, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב וד"ר מעוז רוזנטל, המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה, "המלכוד הפוליטי האסטרטגי של המתיישבים היהודיים ביהודה ושומרון".

1. Self-image threat, negative emotions and justifying beliefs as predictors of readiness for collective action regarding occupation

Presenter: Keren Sharvit, Ph.D., postdoctoral fellow, The Swiss Center for Conflict Research, Management, and Resolution, Hebrew University of Jerusalem

Co-author: Eran Halprin, Ph.D., postdoctoral fellow, Department of Psychology and Center on International Conflict and Negotiation, Stanford University

keren.sharvit@mail.huji.ac.il

Societies that carry out prolonged occupation of other societies often perform acts of violence that contradict accepted moral norms. Acknowledgement of such acts may pose threats to group members' collective self-esteem and give rise to negative group-based emotions such as guilt, shame and anger at the ingroup, which may motivate group members to act in order to end the occupation. However, we propose that in order to avoid such negative experiences, occupying societies develop shared beliefs that justify the state of occupation, delegitimize the occupied group and portray the ingroup in a highly positive light. By preventing negative experiences, these beliefs undermine group members' readiness to act toward terminating the occupation.

To provide support for this proposition, we assessed Israeli Jewish students' acceptance of beliefs that justify Israel's occupation of the Palestinians, then asked them to read a paragraph that described harmful acts by Israelis toward Palestinians during the occupation. One half read a paragraph that threatened their collective self-image by describing the harmful acts as part of an intentional Israeli policy, whereas others read a less threatening paragraph that described the acts as rare exceptions to a general policy of avoiding harm. Within each threat condition, half of the paragraphs attributed the harmful acts to the Israeli nature and culture, whereas the other half attributed them to the difficult circumstances of the Israeli-Palestinian conflict. We expected that among individuals who did not

accept occupation-justifying beliefs, self-image threat and dispositional attribution would increase negative emotions, which in turn would increase the willingness to act toward ending the occupation, compared to the low-threat and situational attribution conditions. Conversely, acceptance of occupation-justifying beliefs would prevent negative emotions in response to self-image threat, and consequently diminish the willingness to act. In addition, we expected discrete negative emotions, namely guilt, shame, and anger at the ingroup, to increase the readiness for different types of activities, but only among participants who did not accept occupation-justifying beliefs.

2. היבטים מוסריים של כיבוש ממושך: השלכות לחברה כובשת

נמרוד רוזלר

דוקטורנט, התוכנית לחקר סכסוכים, ניהולם ויישובם, האוניברסיטה העברית בירושלים,
דניאל בר-טל, קרן שרביט, עירן הלפרין ועמירם רביב

nimrod@012.net.il

ההצגה הנוכחית מבוססת על ההנחה שכיבוש ממושך של אוכלוסיה ושל שטחה כולל בתוכו הפרה של עקרונות מוסר בסיסיים בידי הכובש. באמצעות התייחסות נרחבת למקרה של הכיבוש הישראלי של הגדה המערבית ורצועת עזה, אנו מציעים מסגרת קונספטואלית באמצעותה ניתן לנתח את ההיבטים המוסריים של כיבוש ממושך, ואת השלכותיו ומחיריו הקשים עבור החברה הכובשת. בחלק הראשון, אנו מתארים את ההיבטים המשפטיים והפסיכו-חברתיים של כיבוש ממושך. לאחר-מכן, אנו משרטטים את פעולותיו של הכובש שמהוות הפרה של עקרונות מוסר בסיסיים, ומציגים את עקרונות אלה ברמה הבינלאומית, ברמת המדינה, ברמה החברתית, וברמת הפרט. בהתבסס על תהליכי הטמעה וקודיפיקציה גלובליים שאנו מפרטים, אנו מציעים שעקרונות מוסר אלה נפוצים כיום בקרב אומות ועמים בכל העולם. הפרת עקרונות אלה יוצרת אתגרים פסיכו-חברתיים עבור החברה הכובשת, אותם אנו מתארים יחד עם מנגנוני התמודדות אפשריים. לסיום, אנו מפרטים מספר מחירים מוסריים-חברתיים חמורים אפשריים שחברה כובשת עלולה לשלם, תוך הבאת דוגמאות מהמקרה הישראלי.

3. מאפייני הענישה השלטונית בעת התקוממות לאומית

ד"ר אפרת זילבר

החטיבה ללימודי צבא וביטחון

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

Silbere1000@gmail.com

המחקר המוצג להלן דן במאפייני הייחודיים של הענישה בה נקט השלטון הישראלי בתקופת האינתיפאדה בשנים 1987-1993. המחקר מתבסס על השימוש בעונשים של הריסות בתים ואטימתם מתוקף תקנה 119 (1) לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945. שלושה חידושים טמונים במחקר. ראשית, המחקר מתבסס על בדיקה אמפירית של דרכי הענישה הנ"ל, דרך שלא נבחנה באף מחקר קודם. ניתוח בדרך זו, מאפשר לעמוד על היבטים שונים של העונש ובכללם: מטרותיו, הסיבות להפעלתו, מידת הקשר שבין חומרת המעשה לבין סוג העונש שניתן ומידת אחריותו האישית של הנענש לביצוע העבירה. שנית, ניתוח המדדים המוזכרים, מביא להשוואה בין הענישה השלטונית החלה בעת התקוממות לאומית לבין הענישה הפלילית. לבסוף, המחקר מציע מדרג של חומרת העבירות הקיימות בעת התקוממות לאומית. זאת, בהסתמך על פירוט העבירות בכל אחד מהמקרים שגרמו לשימוש בעונש של הריסות בתים ואטימתם.

4. המלכוד הפוליטי האסטרטגי של המתיישבים היהודיים ביהודה ושומרון

פרופ' גדעון דורון, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב, gideon@post.tau.ac.il
וד"ר מעוז רוזנטל, המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה
maozro@openu.ac.il

מפלגות הימין הקיצוני (האיחוד הלאומי, מולדת, כך, תחייה, צומת ואחרות) קמו כדי להעמיד כוח פוליטי במערכת הישראלית שישא באופן קבוע את נס ההתנגדות לנסיגה משטחי יהודה ושומרון וחבל עזה. מאז סוף שנות השבעים של המאה הקודמת מפלגות אלו ממלאות את משימתן תוך הישענות על תמיכת בוחרים השוללים כל רעיון לנסיגה ובודאי לנסיגה בפועל. כתוצאה מכך מפלגות אלה מצטרפות לקואליציות אך פורשות מהן זמן קצר אחר כך בעת שמחילה פעולה מעשית של עיצוב הסדר מדיני עם הפלסטינים. ראשי ממשלה בישראל המכירים דפוס זה, מקבלים את מפלגות הימין הקיצוני לקואליציה עד תחילת המועד בו לחץ חיצוני ופנימי מחייב אותם לצאת למהלך מדיני. להתנעת המהלך המדיני שתי תוצאות פוליטיות: האחת, ממשלות ימין צרות אינן שורדות כיוון שמפלגות הימין הקיצוני מנצלות את "כוח הווטו" שלהן לפרק את הקואליציה. השנייה, לאחר בחירות, נמנעים מרכיבי הקואליציה מלשלב את נציגי הימין הקיצוני בממשלותיהם. וכך כאשר מתחיל מהלך לקראת הסדר מדיני, מכניסים ראשי ממשלה מהימין את מפלגת העבודה (על גלגוליה השונים) לקואליציה. במצב כזה, מפלגת העבודה הופכת ממילא לשחקן פוליטי מכריע (Decisive Player) שיכול לקבוע את עומק והיקף הנסיגות. פרדוקסאלית אם כן, חוסר מוכנות מפלגות הימין הקיצוני להמשיך להשתתף בקואליציה בכדי להשפיע על אופייה של הנסיגה מגביר את עומקה הפוטנציאלי של כל נסיגה אפשרית.

פאנל 15: פוליטיקה ומשפט

יו"ר ד"ר אורי זילברשייד

החוג למדע המדינה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל
התוכנית לביטחון לאומי, אוניברסיטת חיפה

משתתפים:

1. ד"ר אמיר יובל, אוניברסיטת חיפה והמכללה האקדמית כינרת, "שכונות עירונית סגורות והפגיעה ברשות הרבים".
2. גב' קרן וינשל-מרגל, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים, "פוליטיקה שיפוטית בישראל – המקרה של חופש הדת והמצפון".
3. ד"ר אורי זילברשייד, החוג למדע המדינה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל, התוכנית לביטחון לאומי, אוניברסיטת חיפה, "התפתחות המשפטית-פוליטית של הכרזת העצמאות: ניצחון תפיסת דמוקרטיה הבורגנית".

1. שכונות עירונית סגורות והפגיעה ברשות הרבים

ד"ר אמיר יובל

ayuval@poli.haifa.ac.il

החוג למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה, ומכללת עמק הירדן

סוגיית השכונות העירוניות הסגורות ('הקהילה העירונית הפרטית' או 'קהילת שער') והשלכותיהם על מדיניות הרווחה, על איכות השירותים הציבוריים, על הצדק החלוקתי, על המירקם העירוני וההפרדה החברתית (segregation), ועל האוטונומיה הקהילתית (הכרוכה בהקצאה ציבורית) נידונו בהרחבה בכתב העת המשפטי 'דין ודברים'. אף שמסגרת דיון זו אינה מאפשרת להכריע בין הכותבים החלוקים בהנחות ובפתרונות, מוצע כאן להתמקד בשלושה מושגי יסוד משותפים לדיון המרתק³: המשפט - הציבורי הביזור וההפרטה. כבסיס לדיון זה מוצע כאן לראות ב'שכונות העירוניות הסגורות' חלק מתהליך רחב יותר של גידור ותיחום מרחבים ציבוריים, כגון מרכזי קניות (הקניונים), חופי הים (בכנרת, בפלמחים, בהרצליה, בחיפה ובארסוף), כבישי אגרה (חוצה - ישראל ונתיבים מתוכננים בכניסה לת"א) ומגדלי מגורים המשנים את משטר הרוחות וחוסמים את הנוף, כמו גם שלטי חוצות הקיימים המשתלטים על הנוף העירוני ואלו המוצעים להשתלטות על הנוף הבינעירוני הפתוח⁴.

יש להבין את הנורמה של הצבת שער, המשותפת לתהליכי גידור אלו, באמצעות המונח 'תיאגוד': ה'תיאגוד' של המרכז העירוני, של אזורי הבילוי והקייט, ושל נכסים ושירותים ציבוריים אחרים ובהם שכונות מגורים ושירותים מוניציפאליים. המושג 'תיאגוד' מבטא גם את הפיכתם של שירותים ונכסים ציבוריים (כמו מים ונמלים) לתאגידיים וגם את השתלטותם של תאגידיים (כמעט תמיד גלובליים) על נכסים אלו. למרות שהתיאגוד, בשתי צורותיו, הוא סוג מסוים של 'הפרטה', נכון יהיה לבחון את מעמד המשפטי של השכונות הסגורות, הקניונים וכבישי האגרה לא על פי זכויות הקניין של בעליהן – כלומר לא על פי המשפט הפרטי – אלא על פי המשפט הציבורי והאינטרס הציבורי. זאת, כפי שהראתה דפנה ברק ארז באמצעות המושג 'הפרטה כהצברה' המבוסס על ההיגיון, שהפרטה של נכסים ציבוריים מטילה על הבעלים הפרטיים חובות ונורמות ציבוריות, כמתחייב, לדוגמה, מהענקת שירותים כמו חינוך או בריאות, שאופיים ציבורי גם אם הם בבעלות פרטית. על בסיס זה, מוצע כאן, לבחון את הדילמות המתעוררות במרחב הציבורי המופרט (שכונות, קניונים או חופים) כנכסים פרטיים הכפופים לנורמות ולמשפט הציבורי.

³ שם. יששכר רוזן-צבי מציע מבנה משפטי חדש לשלטון המקומי המנסה לשלב יסודות מקומיים ואזוריים במערכת כלכלית ופוליטית המקיימת תמיכות גומלין בין אוטונומיות מקומיות ורשויות אזוריות.

⁴ לדיון בסוגיה זו ראו: קליין, נעמי, 2002, *בלי לוגו: המטרה – בריוני המותגים*, תל-אביב: בבל.

הדיון על יחסי הגומלין בין ביזור סמכויות (משלטון המרכזי לשלטון המקומי וממנו לועדי שכונות או רובעים ולשכונות סגורות) יתמקד ביחסי הגומלין בין ביזור להפרטה.

2. פוליטיקה שיפוטית בישראל – המקרה של חופש הדת

קרן וינשל-מרגל

Weinsh1@017.net.il

המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית

מהם השיקולים ששוקל שופט בבואו להכריע מחלוקת ציבורית? האם יש משמעות להעדפותיו הערכיות? עד כמה הוא מתחשב באינטרסים מוסדיים? מהי חשיבות של "החוק" במערכת קבלת ההחלטות? במחקרי התמודדות עם שאלות אלו, כאשר התשובות שסיפקתי מצומצמות להכרעות שיפוטיות בתחום חופש הדת בישראל.

לשאלות שהוצגו ניתן למצוא במחקר ארבע תשובות שונות, בהתאם לארבעה מודלים הנוגעים לפוליטיקה שיפוטית: המודל המשפטי, המודל האטיטודנלי (Attitudinal Model), מודל הבחירה הרציונאלית, ומודל המוסדיות החדשה. לפי המודל המשפטי, החלטות בית המשפט נובעות באופן ניכר מעובדות מקרה, המתפרשות לאור מילות החוק, כוונת המחוקק בחקיקה, ותקדימים משפטיים; המודל האטיטודנלי רואה בשופטים כשחקנים פוליטיים, המכריעים בסכסוך בהתאם לערכיהם ולעמדותיהם האידיאולוגיות; מודל הבחירה הרציונאלית מניח כי השופטים הם שחקנים רציונלים, הפועלים באופן אסטרטגי במטרה להשפיע על קבלת מדיניות; המודל המוסדי-החדש מתמקד במחקר כלליים ודפוסי התנהגות יציבים בבית המשפט, מתוך תפיסה שכללים אלה כשלעצמם מבנים קשרים פוליטיים, משפיעים על התנהגות השופטים, ומושפעים מהתנהגות זו. לפי מודל זה, החלטתו של שופט מושפעת לא רק מההגבלות המוסדיות, אלא גם על ידי רגש החובה לפעול על פי החוק כשופט, ולא כמחוקק או איש הרשות המבצעת.

במחקרי בחנתי את התשובות שמספקים המודלים ככל שהדבר נוגע להחלטות בתחום חופש הדת בישראל. תחום זה נבחר שכן בו ניתן למדוד בקלות יחסית את ההעדפות הערכיות של השופטים בישראל. הבדיקה נעשתה באמצעות ניתוח תוכן כמותני של החלטות בית המשפט העליון בתחום. לשם כך בניתי מאגר נתונים ראשוני, הכולל בנוסף לנתונים אודות השופטים השונים, ונתונים הקשורים לכל "תיק", גם נתונים אודות ההקשר הפוליטי של החלטות בית המשפט (למשל, מידת האמון בבית המשפט עובר להחלטה והימצאותן של מפלגות דתיות בממשלה).

המידע האמפירי מצביע על כך שהמודל האטיטודנלי מסביר באופן ניכר את ההתנהגות השופטים בישראל. יחד עם זאת, הוכחתי באמצעות מערך מחקר מוסדי-חדש ייחודי, כי שופטים בישראל לוקחים בחשבון שינויים משפטיים, והחלטותיהם מושפעות גם מ"החוק". לא מצאתי קשר בין האקלים הפוליטי-חברתי בעת מתן הכרעה משפטית לבין תוצאות ההכרעה.

למחקרי שתי מטרות עיקריות: אחת היא בדיקה אמפירית ושיטתית של שיקולי השופטים בבית המשפט בישראל. בדיקה כזו טרם נעשתה בישראל. המטרה השנייה היא יצירת מצע לדיון השוואתי-מוסדי בשאלות היסוד של הפוליטיקה השיפוטית בישראל אל מול ארצות הברית ומדינות אחרות.

3. התפתחות המשפטית-פוליטית של הכרזת העצמאות:

נצחון תפיסת הדמוקרטיה הבורגנית

ד"ר אורי זילברשייד

z-uri@013.net.il

החוג למדע המדינה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

התוכנית לביטחון לאומי, אוניברסיטת חיפה

ה"הכרזה על הקמת מדינת ישראל" (ובשמותיה העממיים "הכרזת העצמאות" ו"מגילת העצמאות") ניתנה בתקופה מסוימת מבחינה היסטורית עולמית – התקופה הבורגנית, שבה מתפתחת מאז אמצע המאה ה-19, תוך התקדמויות ונסיגות, מדינת הרווחה הנתמכת על ידי כוחות סוציאליסטיים. ההיסטוריה הציונית הייתה מראשיתה חלק מן המאבק העולמי בין שתי תצורות חברתיות אלו.

המאבק בין שתי תצורות חברתיות מודרניות אלו מתבטא גם במישור המשפטי. תפיסת המשפט של שתיהן כוללת גם את תפיסת הדמוקרטיה של שתיהן. תפיסת הדמוקרטיה הבורגנית מדגישה את ריבונות המדינה, את שוויון הזכויות לסוגיו ואת זכויות האזרח, כגון חופש הביטוי וחופש ההתאגדות, בצורתן האבסטרקטית (ללא קשר לתנאים הכלכליים הנחוצים להגשמה מלאה שלהן). תפיסת הדמוקרטיה של מדינת הרווחה מדגישה את ריבונות העם ורואה במדינה אמצעי לקידומו החומרי והרוחני. כן היא מדגישה את השוויון הכלכלי הנבדל משוויון הזכויות שבסיסו הוא העדר שוויון כלכלי. על כן היא מטפחת גם את הזכויות החברתיות.

המעקב אחר התגבשות הכרזת העצמאות מגלה כי שרר בטיטוטותיה מתח בין תפיסת המשפט של מדינת הרווחה לתפיסת המשפט הבורגנית. בסופו של דבר נצחה תפיסת הדמוקרטיה הבורגנית. נטייתם של הכוחות הבורגניים ובעלי בריתם במפלגות הסוציאליסטיות לצמצם אפילו את הדמוקרטיה הבורגנית, הדמוקרטיה הפורמלית, גם היא מתגלית בטיטוטות שונות של ההכרזה.

גרסתה הראשונה של הכרזת העצמאות, היא "**הכרזת שזר**" (על שם מחברה, זלמן שזר, מראשי מפא"י ונשיאה השלישי של מדינת ישראל), הייתה קרובה יתרה לתפיסת הדמוקרטיה של מדינת הרווחה. כך דובר בה על "שוויון כל תושביה" של המדינה הכולל גם שוויון כלכלי.

הטיטוטות שחיבר **מרדכי בעהם**, משפטן במחלקה המשפטית של מנהלת העם, מתאפיינות בדמוקרטיה בורגנית מצומצמת. מדובר בטיטוטות בלתי ידועות באופן יחסי, שאינן מרחיקות מעבר לביטוי "מדינה חופשית".

הטיטטה הראשונה של "**הכרזת ברנזון**", שחיבר צבי ברנזון, היועץ המשפטי של הסתדרות העובדים הכללית, הפכה לזירת מאבקים בין זלמן שזר לבין משפטנים בכירים במחלקה המשפטית של מנהלת העם. שזר הצליח לשלב בטיטטה השביעית והאחרונה של "הכרזת ברנזון" ביטוי שמשמעותו ריבונות העם, אך נשמרה ריבונות המדינה ששילבו המשפטנים בהכרזה.

"**הכרזת לאוטרפכט**" (על שמו של המשפטן הרש לאוטרפכט, מלומד יהודי ומרצה למשפט בינלאומי באוניברסיטת קיימברידג') מדברת על כך שעם ישראל הריבון בארצו, שיכון "**שוויון לכל תושבי ארצנו**", יבנה באמצעות מדינתו חברה המושתת על יסודות של "צדק חברתי".

ב"**הכרזת שרת**" (שחיברה ועדת שרים בראשות משה שרת) גובר המשפט הבורגני. "שוויון כל התושבים" של שזר ולאטרפכט הכוללים יסודות של משפט מדינת הרווחה הומרו בביטוי "שוויון זכויות חברתי ומדיני" שהנו מושג יסוד של הדמוקרטיה הבורגנית. "הכרזת שרת" מדברת גם על "ריבונות לאומית" שיש בה קרבה לריבונות העם.

ב"**הכרזת בן-גוריון**", היא הכרזת העצמאות, שמחברה העיקרי הוא בן גוריון, נשמר שוויון הזכויות החברתי והפוליטי שב"הכרזת שרת". ביטויים מפורשים שעניינם ריבונות העם סולקו, ומצוינת זכותו של עם ישראל להתקיים ב"מדינתו הריבונית". בן גוריון שלל הוספת מושגים כמו חופש הביטוי וחופש ההתאספות לפסקת הזכויות ובכך צמצם אף את הדמוקרטיה הבורגנית שבהכרזה.

היעלמות העשייה הסוציאליסטית מן הנרטיב של יישוב ארץ ישראל בהכרזת העצמאות משקפת את העדר השפעתם של המוני החלוצים הסוציאליסטים, כתנועה חברתית ופוליטית, על צמרת מפלגתם. וכך לא רק שלא השפיעו על ההכרזה בכיוון של מדינת רווחה, אלא שנכתבה, "עבורם" ו"עבור" שאר אזרחי ישראל, הכרזת עצמאות המציעה דמוקרטיה בורגנית מוגבלת.

הפאנל 16: האזרחים הערבים בישראל לאחר 60 שנה לקמת

המדינה

יו"ר ד"ר מסעוד אגבריה
המכללה האקדמית בית ברל

משתתפים:

1. ד"ר מסעוד אגבריה, המכללה האקדמית בית ברל, "מודל תיאורטי להבנת הסכסוך בין המדינה לאזרחים הערבים".
2. ד"ר הילל פריש, המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת בר-אילן, **Israeli State-Arab Minority Relations from Security Perspective**.
3. מר סלים בריק, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה, "המעמד האזרחי של האזרחים הערבים בישראל".
4. ד"ר אדם ד. דנאל, המח' למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית ספיר, "בקורת מתודולוגית של הטיפוס הטהור של דמוקרטיה אתנית".
5. ד"ר משה ברנט, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה הפתוחה, "מעמדם של לא-יהודים במחשבה הציונית לפני העצמאות".

1. From Relative Deprivation to Political Violence: Arabs in Israel

Massoud Eghbarieh (Ph.D)

Beit Berl College

Me9@georgetown.edu, eghbarieh@beitberl.ac.il

This research analyzes the ongoing conflict between Jews and Arab citizens in Israel which has reached a peak in October 2000 when Israeli police shot dead 13 Arabs during a civil political protest. Since then other 20 Arab citizens were shot by Israeli police. Incitement against the Arabs has unprecedentedly increased in recent years and Yoav Diskin, the head of the Israeli Secret Service (Shabak), characterized in March 2007 the Arabs citizens as "a strategic threat to the state of Israel". This is not a new development. In July, 2001, the Committee for Security and Foreign Affairs at the Israeli Knesset, discussed the "demographic threat" of the Arabs in Israel.

Relies on synthesis of three major theories in conflict studies: the socio-psychological relative deprivation approach introduced by Gurr (1970); the mobilization of collective action approach introduced by Charles Tilly (1978); and the structural-deterministic approach introduced by Theda Skocpol (1979), this study provides a relatively comprehensive manner to understand the ongoing conflict between Arabs and Jews in Israel. The tested theoretical model provided in this study is perhaps the most general theoretical framework yet applied to the ongoing conflict between Arabs and Jews in Israel.

From the perspective of research on ethnic groups within states and outcomes of policies adopted by dominant ethnic groups toward others, this study proposes to examine the impact of Jews policies toward the Arab citizens. We argue that discontent and grievances of the Arab citizens in Israel are attributed to policies and practices of the Israeli Jews toward them. These policies and practices have helped the Arab citizens to: a) look at the conflict differently, b) to define their collective interest and values--collective identity, c) to enhance the processes of organization and mobilization, and d) to increase the spirit of challenge and intensify the normative and utilitarian justifications and support for political violence.

With some exceptions, especially those hypotheses concerned with support for organizations, the general theoretical arguments which hypothesizes that relative deprivation correlates with the identification with common interest and support for political violence are generally upheld. An especially strong relationship is found between relative deprivation and attachment to collective identity on the one hand, and support for political violence. This shows that a synthesis of the above three theoretical frameworks is possible and that its individual level implication are empirically testable.

2. הנתונים הערבים בישראל: שאלת הערבים והאזרחות הישראלית.

סלים בריק
Haifa University
sbrik@netvision.net.il

מאז רצח רבין, חל תהליך הדרגתי ומתמשך של הרעה ביחסים בין הערבים ליהודים ולמדינה. דווקא תור הזהב בתקופת ממשלת רבין העצימה כנראה את התסכול שהערבים חשים. לאור האירועים האחרונים, אינתיפדת אל-אקצה והריגת 12 אזרחים, החלטת היועץ המשפטי שלא להעמיד שוטרים לדין, מסמכי החזון ומכתב ראש השב"כ, מעלים שאלות קשות באשר לסיכוי של קיום משותף ושוויון לערבים.

המחקר מעלה שתי שאלות:

1. האם הערבים יכולים להשתלב במדינת ישראל כאזרחים מלאים?
2. האם יש סיכוי כי יזכו לשוויון בתוכה?

הנחת יסוד ראשונה היא כי אזרחותם של הערבים היא פורמאלית ומינימליסטית. השערות המחקר הן כי התשובה על שתי השאלות היא שלילית וזאת מהטעמים:

1. אופייה הקולוניאליסטי של המדינה. בעשור האחרון הצטמצמו מרחבי ההתפשטות הטריטוריאלית (הקולוניאליזם החיצוני). על כן יתעצם הקולוניאליזם הפנימי (אירועי פקיעין).

2. התחזקות מגמות גזעניות. השיח הגזעני נהיה לגיטימי ונפוץ יותר ומוסווה פחות מבעבר.

3. התחזקות מגמות קסינופוביות וקנאות דתית, תופעה הבאה לידי ביטוי מובהק בתנועת ש"ס.

4. התחזקות המגמות הלאומניות במדינה והדרת הערבים, ובעיקר עשיית דה-לגיטימציה לציבור זה (המפד"ל והאיחוד הלאומי, הצעות להעברת ערבים לרשות הפלסטינית ועוד).

5. יחס לערבים כאל סכנה מעצם קיומם (איום דמוגרפי) ובנימוקים שונים, כמו מסמכי החזון.

אטען כי הערבים לכודים בצוותא: מחד, השמאל מצטמק, מפלגת העבודה עדיין לא נטשה את מאפייניה הקולוניאליסטיים והמיליטריסטיים, ומאידך עלייה בכוחם של הימין והמפלגות הקסינופוביות והגזעניות, דבר המביא להערכה שהערבים והיהודים צועדים לקראת התנגשות בלתי נמנעת, מה עוד שהמדינה לא מכה את עוקצו של השסע הזה, להפך.

המחקר ינתח את מערכת היחסים על בסיס תורת המשחקים ויראה כי כל בחירה של הערבים תביאם להפסד ודאי, דבר שיגביר את תסכולם. ואילו היהודים ירצו 'פיצוי' על ויתורים עתידיים בלתי נמנעים ובכך יביאו במודע להרעת מצב הערבים. המחקר יראה שקונפליקט בלתי נשלט, המלווה בזיכרונות היסטוריים קשים וטראומות בלתי פתורות, בהעדר כל ניסיון לפיוס היסטורי, ימנעו כל אפשרות לחיים משותפים ולשוויון אזרחי לערבים במסגרת המדינה.

3. מעמדם של לא-יהודים במחשבה הציונית לפני העצמאות

ד"ר משה ברנט

המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה הפתוחה

mosheb@openu.ac.il

בהתחשב בעובדה שגבולותיה של ישראל היו עתידיים לכלול בתוכם מספר ניכר של לא-יהודים, במיוחד ערבים, מפתיעה בתקופת היישוב העדרותו היחסית של הדין במעמדם של הללו במדינה היהודית העתידית. דיונים מסוג זה אפיינו את השלבים המוקדמים של "הציונות המדינית" ונראה שהיו נדירים יותר באידיאולוגיה של "הציונות המעשית". המאמר מנסה לסכם את הדין במעמדם של לא יהודים לפני העצמאות ולהסביר את העדרותו היחסית. סיבה אחת להעדרות זו מקורה בכך שהציונות המעשית העדיפה התפתחות תחת השלטון הבריטי ודחתה את ייסודה של המדינה לעתיד בלתי ידוע. סיבה חשובה אחרת הייתה הגדרתו של היישוב כקהילה דתית הן על ידי השלטון העותומני והן על ידי השלטון המנדטורי. אלו לא רק שחררו את היישוב מדיונים חוקתיים של המדינה העתידית, אלא גם אפשרו ליישוב לתפוס עצמו כ"אוטונומיה פרסונאלית", כלומר ככזו שמורכבת רק מיהודים. תפיסה זו הפכה להיות מקובלת גם בזכות הדמיון שלה לקהילות היהודיות המסורתיות – "הקהל" המזרח-אירופאי ו"המילט" העותומני.

4. בקורת מתודולוגית של הטיפוס הטהור של דמוקרטיה אתנית

ד"ר אדם ד. דנאל

המח' למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית ספיר

machiav@netvision.net.il

המאמר מתחקה אחר הגורמים, שבשלהם מדינת ישראל היא, ע"פ פרופ' סמוחה, ההתממשות היחידה של הטיפוס הטהור של דמוקרטיה אתנית. דמוקרטיה אתנית מוגדרת כמתקיימת במתיחויות שבין עקרון הדמוקרטיה השיוויונית והאינקלוסיבית לבין עקרון ההעדפה של קבוצת הרוב האתני. פרופ' סמוחה בנה טיפוס טהור של דמוקרטיה אתנית על בסיס מחקריו אודות הדמוקרטיה הישראלית. ברם, משום שהכלי המתודולוגי של טיפוס טהור עוצב ע"י ובר בכדי לגלות דפוסים דומים בין תופעות שונות, על פרופ' סמוחה למצוא מקרים נוספים של דמוקרטיה אתנית. בתחילה מניח פרופ' סמוחה שדמוקרטיה אתנית היא צורת משטר לא-מערבית במהותה, ולכן הוא מחפש אחר התממשויותיה במזרח אירופה ובדרום אסיה. משנכשל החיפוש, הוא פונה למערב אירופה. שם הוא מאתר דפוסים נפוצים וברורים של דמוקרטיה אתנית. אלא שממצאים אלה עלולים לערער את הנחת המוצא שלו, המבחינה בין דמוקרטיה מערבית לדמוקרטיה אתנית. בניסיון להתגבר על סכנה זו, הוא מתאר את הדמוקרטיה הישראלית כשייכת לקטגוריה ייחודית משלה, הן מבחינת השיעור של קווי אופי אתניים בקרבה, והן מבחינת הנוכחות כל קווי האופי של דמוקרטיה אתנית בה. אולם השוואה עם דמוקרטיות מערביות מעלה, כי שיעורם של קווי האופי האתניים בדמוקרטיה הישראלית איננו עולה בהכרח על דמוקרטיות מערביות. כמו"כ, בחינה לוגית מרמזת שמסקנתו בדבר נוכחות כל קווי האופי של דמוקרטיה אתנית רק בישראל, מושתתת על טיעון המניח את המבוקש. לבסוף, הצגת הדמוקרטיה האתנית בישראל כקטגוריה ייחודית מחבלת בתכלית, שלשמה עוצבה המתודולוגיה של טיפוס טהור, קרי, התגברות על הייחודי לטובת התבוננות בדומה.

זהו מאמר המשך למאמר העומד להתפרסם ב-Nation and Nationalism.

פאנל 17: מחאה פוליטית

יו"ר ד"ר איתן אלימי

המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים

msalimi@mssc.huji.ac.il

משתתפים:

1. ד"ר הילל פריש, המחלקות למדע המדינה והיסטוריה של המזה"ת, אוניברסיטת בר-אילן, "להסביר אי-גיוס (Demobilization): ערביי מזרח ירושלים באינתיפאדת אל-אקצה".
2. גב' סיון הירש - הפלר, אוניברסיטת אנטוורפן ואוניברסיטת חיפה, "רפרטואר של מחאה: לקחים מהמקרה של תנועת המתנחלים".
3. ד"ר מולי פלג, בית הספר לתקשורת, מכללת נתניה, "מחאה ישראלית: אימהות, מילואימניקים ותהליכי התאמת ניסוח".
4. גב' ענת הוכברג-מרומ, המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב, "שיווק גלובלי של ארגון טרור: אל קאעידה".

1. מדוע הפלסטינים הצליחו יחסית באנתפאדה הראשונה ונכשלו בשנייה?

פרופסור חבר הילל פריש

המחלקות למדע המדינה והיסטוריה של המזה"ת, אוניברסיטת בר-אילן

hfrisch@mail.biu.ac.il

מראשית חקר הפוליטיקה, חוקרים זיהו את חוסר האחדות כגורם מחליש במאבקים פוליטיים. אך מדויק יותר לומר שהגורם המשמעותי הוא האחדות היחסית בין הצדדים גם כשחלוקת הכוח בין היריבים בלתי שוויונית בעליל. תיזה זו נבחנת בשלושה מקרים. זוהי האחדות היחסית שהפגינה הפלסטינים באנתפאדה ויכולתם ליצור בקיעים בקרב האליטה הישראלית המסבירה מדוע הפלסטינים הצליחו יחסית באנתפאדה הראשונה. כישלונם לעשות זאת שנית באנתפאדה השנייה מסביר את אי-הצלחתם בעימות הישראלי הפלסטיני ב-2000 למרות המשאבים הרבים יותר שעמדו לרשותם. הסבר האחדות היחסית כגורם ניבוי בהצלחת מרי מקבל יתר תוקף במלחמת האזרחים בין החמאס ופתח והרשות ב-2006-7.

2. מחאה ישראלית: אימהות, מילואימניקים ותהליכי תהודת ניסוח

דר' (מרצה בכיר) מולי פלג

בית הספר לתקשורת, מכללת נתניה

pelegmt@inter.net.il

מחאה פוליטית היא אינדיקציה לחוסר שביעות רצון וניסיונם של החווים תחושה זאת לשבש את מהלך הסדר התקין כדי שמקבלי ההחלטות ישיתו ליבם לדרישות המוחים. אך מחאה פוליטית נשענת על תמיכת הציבור וזקוקה להצלחתה לגיוס ולשכנוע של מסה קריטית מקרב האוכלוסייה כדי שמאמציה יעלו פרי. כאן מצוי האתגר הגדול ביותר הניצב בפני מנהיגי תנועות מחאה בכל ארץ ובכל עת: למצוא את האיזון והחבירה בין רצונות החברה בה פורצת המחאה לבין רצונות התנועה. ההתאמה בין הרצונות כוללת גם התייחסות לסמלים, ריטואלים, הלכי רוח, אסוציאציות, דימויים ואפילו שימוש במילים ובפתגמים. תנועת מחאה השואפת להטביע חותם חייבת לשקוד באופן עקבי ושוטף על דבקותה בקונטקסט התרבותי, פוליטי וכלכלי בו היא פועלת. המחקר ההשוואתי המובא כאן, עקב אחר שתי תנועות מחאה ישראליות בעידן העכשווי: ארבע אמהות והמילואימניקים נגד ניהול מלחמת לבנון השנייה, ומצא הבדלים בדרך ההטמעה של מסריהן בציבור. המשתנה בו התמקד המחקר הוא מסגרות הניסוח בהן השתמשה כל תנועה, או הדרך בה היא בחרה להפיץ את רעיונותיה. בעוד הראשונה, ארבע אמהות, דאגה לעדכן את ניסוחיה ולהתאימן לקהל, המילואימניקים בעקבות מלחמת לבנון השנייה עשו זאת באופן פחות יעיל ועל כן הצליחו פחות מקודמיהם.

3. רפרטואר של מחאה: לקחים מהמקרה של תנועת המתנחלים

סיון הירש-הפלר

המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת אנטוורפן, בלגיה

hoefler_is@bezeqint.net

תיאוריות רבות הוצגו בספרות להסבר אסטרטגיות הפעולה והגיוס שמאמצות תנועות חברתיות בבואן להשפיע על מדיניות ציבורית. אולם, תשומת לב מועטה ניתנה למכניזם ולשוני שבין קבוצות ו/או ארגונים שונים המרכיבים את התנועה, ובפרט להשפעה של פילוג בבחירת אסטרטגיות הפעולה של התנועה. לפיכך, מטרת המחקר הנוכחי הינה לבחון מהם הגורמים המשפיעים על אסטרטגיות הפעולה שתנועות חברתיות מאמצות, תוך השוואה בין הפלגים שונים של התנועה. לשם מטרה זו, המחקר מתמקד בתנועת ההתנחלות בישראל ובארגונים השונים המרכיבים אותה. המודל התיאורטי, אם כן, להסבר אסטרטגיות הפעולה של תנועת ההתנחלות, משלב שלוש מסגרות תיאורטיות: תיאורית גיוס המשאבים, תיאורית מבנה ההזדמנויות הפוליטי ותיאורית הזהות הקולקטיבית. סקר טלפוני בקרב מתיישבי הגדה המערבית וגוש קטיף וראיונות עומק עם מנהיגי ארגונים שונים המרכיבים את התנועה, מצביעים על השפעתם של גורמים ותהליכים הפנימיים לתנועה (אופי הארגון, וזהות דתית) וגורמים סוציו-פוליטיים חיצוניים (סוג הממשלה ומצב פוליטי מאיים) בעיצוב אסטרטגיות הפעולה של התנועה. יתירה מזאת, המחקר מאשר את חשיבות מבנה התנועה, ובפרט פילוג, בבחירת אסטרטגיות הפעולה.

4. שיווק גלובלי של ארגון טרור: אל קאעידה

ענת הוכברג-מרומ

החוג למדעי המדינה, אוניברסיטת תל-אביב

anat.marom@gmail.com

בהתבסס על כך שחלק משמעותי בפעילות של ארגוני הטרור ובראשם אל קאעידה, כארגון טרור בעל פריסה גלובאלית מתרכז במדיה הבינלאומית, הטענה היא כי הנוכחות ובניית הדימוי והמוניטין של הארגון לצד הפעילות האופרטיבית, מתבטאת בפעולות שיווק והפצה של מסרים וערכים שונים באינטרנט. כיצד ארגון טרור גלובלי כאל קאעידה, משווק את עצמו באינטרנט ובמדיה הבינלאומית כדי לקדם את חזונו הגלובלי, מטרותיו הפוליטיות, מדיניותו וערכיו בקרב קהלי יעד שונים בעולם וכיצד ארגון טרור גלובלי כאל קאעידה, ממסגר את עצמו באינטרנט ובמדיה הבינלאומית? בשאלות אילו עוסק המחקר אשר יוצג במאמר, בנושא "שיווק גלובלי של ארגון טרור", המתמקד בשיווק של אל קאעידה כ'מקרה מבחן', תוך ניצול האינטרנט ותיעול המדיה הבינלאומית.

המחקר משלב בין מודל אסטרטגי בשיווק ובין טקטיקות מיסגור (*Framing Effects*) ונערך ניתוח תוכן כמותי-סטטיסטי של כל ההודעות לעיתונות (*Press releases*) וכל קלטות הוידאו/אודיו שהתפרסמו בעיקר באינטרנט ובמדיה הבינלאומית על ידי מנהיגי אל קאעידה, במהלך השנים 1996-2006. מטרתו המרכזית של המחקר היא פיתוח מסגרת תיאורטית המתייחסת לשיווק של ארגוני טרור המאפשרת: א. לנתח את תופעת הטרור הגלובלי במונחים של אסטרטגיה שיווקית ב. לבחון אמפירית שיטות שיווקיות וטקטיקות מיסגור על ארגון אל קאעידה ג. לייצר תובנות תיאורטיות ואמפיריות מוכוונות מדיניות כלפי אל קאעידה וארגוני טרור אחרים.

בשיח המחקר לא נמצאו כל מחקרים המשלבים בין שיווק, מיסגור וטרור וכי נמצאו מעט מאוד מחקרים העוסקים במיסגור של ארגוני טרור. ההנחה היא כי המסגרת המתודולוגית המוצעת במחקר, עשויה לסייע לדוגמה בניסוח אסטרטגית מיסגור המנוגדת לזו של ארגון הטרור (*counter-framing*) בה ייעשה שימוש בהווה ובעתיד, גם מול ארגוני טרור אחרים. הנחה נוספת היא כי עבודת המחקר עשויה להוביל לתובנות תיאורטיות ומסקנות אופרטיביות שונות בתחום המחקר בשיווק בכלל ובשיווק מקוון של טרור בפרט, בתחום הטרור ובתחום תקשורת המונים וייתכן כי אף בתחום המשלב בין הדיסציפלינות לעיל.

פאנל 18: יחסי דרג מדיני-דרג צבאי בפרספקטיבה של 60 שנה

יו"ר: ד"ר עמיר בר-אור

בית הספר ללימודים רב-תחומיים, המכללה האקדמית בית ברל והמחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.

משתתפים:

1. פרופ' גבי שפר, החוג למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים, "שישים שנות הרשת הביטחונית".
 2. ד"ר קובי מיכאל, מכון טרומן, האוניברסיטה העברית בירושלים, "מלחמת לבנון השנייה בראי חולשת הפיקוח האזרחי והמנהיגות האסטרטגית-אינטלקטואלית".
 3. ד"ר עמיר בר-אור, בית הספר ללימודים רב-תחומיים, המכללה האקדמית בית ברל והמחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים, "מועדת גרינבאום (ועדת ה-5) לועדת וינוגרד- פתלוגיה של יחסי דרג מדיני-דרג צבאי".
- מגיב: ד"ר יגיל לוי, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

1. שישים שנות הרשת הביטחונית

פרופ' גבי שפר, החוג למדע המדינה
האוניברסיטה העברית בירושלים

אני אפתח בהצגת שלוש הגישות הקיימות בשדה המחקר באשר ליחסים השוררים בין מערכת הביטחון לבין המערכת האזרחית. הראשונה היא "הגישה הסוציולוגית פוליטית המסורתית", השנייה היא "הגישה הביקורתית" והשלישית היא "הגישה המסורתית החדשה".

לאחר מכן אציג את עיקרי הגישה שאורן ברק ואני פיתחנו ושאותה אנו מכנים "גישת הרשת הביטחונית". זו היא "רשת מדיניות" (policy network). זוהי למעשה מערכת נזילה, היברידית ולא פורמלית, שמשתתפים בה אנשי מערכת הביטחון ואזרחים. רבים מהאזרחים האלה שירתו בתפקידים בכירים בצבא ובשירותי הביטחון, הם פוליטיקאים ואנשי כלכלה בכירים למדי, ויש להם אינטרסים או עניין בתחום מסוים של מדיניות ויכולת השפעה רבה על קביעת המדיניות.

אני אטען כי הרשת הזאת איננה חדשה אלא שהיא ממשיכה תהליכים כאוטיים שהתרחשו כבר בעת הקמת המדינה ומיד אחריה. הרשת התפתחה והתעצמה בעיקר מאז שנות השישים של המאה העשרים, בעקבות השינויים שחלו ועדיין חלים בחברה ובפוליטיקה הישראלית. בניגוד לגישות האחרות הגישה הזו טוענת כי למעשה אין קווי גבול בין התחום הצבאי-ביטחוני ובין התחום הפוליטי, וכמו כן בין רכיבי הרשת הזאת.

הרשת חדרה לתחומים תרבותיים, חברתיים, פוליטיים וכלכליים רבים ושונים בישראל. היא משפיעה על השיח בישראל ועל קביעת המדיניות בתחומים הפוליטי-מדיני, החברתי והכלכלי. יש לה גם חלק בכך שעדיין לא נקבעו גבולות ברורים יותר בין המגזר הצבאי-ביטחוני לבין המגזר האזרחי, וכן יש לה השפעה על חוסר השליטה האזרחית בצבא.

2. מלחמת לבנון השנייה בראי חולשת הפיקוח האזרחי והמנהיגות האסטרטגית-

אינטלקטואלית

ד"ר קובי מיכאל

מכון טרומן, האוניברסיטה העברית בירושלים

את המפגש בין הדרגים ראוי יהיה להגדיר כמפגש אינטלקטואלי בין תשתיות הידע השונות, בין המדינאות למצביאות. תכליתו של המפגש היא שכלול הידע הקיים למול ההקשר הנבחן באופן הממקסם את הסנכרון בין המאמץ הצבאי למאמץ המדיני, את יעילות המהלך הצבאי לטובת מימוש התכלית המדינית של המלחמה. היגיון זה מנתיב, בהכרח, את עליונות הדרג המדיני על הדרג הצבאי. פירושה של זו הוא עליונות החשיבה המדינית על החשיבה

הצבאית. עליונות שכזו מחייבת מנהיגות אסטרטגית-אינטלקטואלית והבנה רחבה של המעשה הצבאי והשלכותיו על הזירה המדינית.

אלא שבמציאות של א-סימטריה בולטת לטובת הידע הצבאי, כאשר הדרג המדיני מגיע אל המפגש כשהוא כמעט וחסר מידע וחשיבתו המדינית מוטה בכיוון החשיבה הצבאית, הופך הדרג הצבאי לסמכות אפיסטמית. זו מובילה לתלות אינפורמטיבית של הדרג המדיני בדרג הצבאי ולסגירות אינפורמטיבית של הדרג המדיני בפני מקורות מידע וידע אלטרנטיביים לידע הצבאי. התוצאה היא השתלטות של הדרג הצבאי על מרחב השיח בין הדרגים והתרופפות כמעט מוחלטת של הפיקוח האזרחי המהותי.

מלחמת לבנון השנייה ודוח וינוגרד הראשוני מוכיחים, במידה רבה, כי מה שהיה הוא שישנו גם בעת הזו. הגדרת התכלית האסטרטגית של המלחמה, אופן ניהולה של המלחמה ובעיקר מהלכי הסיום שלה, הוכיחו את עליונות החשיבה הצבאית על פני החשיבה המדינית לצד תלות מוחלטת של הדרג המדיני בדרג הצבאי, בתשתיות הידע הצבאי ובמערכות המושגים המפרשות שפיתח הדרג הצבאי בהקשר לזירת העימות.

מאחר ומדובר בכשל תרבותי מובנה בשיח שבין הדרגים ובעליונותו של השיח הביטחוני-צבאי על פני השיח המדיני-אזרחי בישראל, ומאחר והפיקוח האזרחי המהותי בישראל לוקה בחולשתו, הרי שהמלצותיה המוסדיות והמבניות של ועדת וינוגרד אינן מסוגלות לספק המענה הנדרש לבעייה, שמלחמת לבנון השנייה הייתה לסימפטום נוסף שלה.

מועדת גרינבאום (ועדת ה-5) לועדת וינוגרד-פתלוגיה של יחסי דרג מדיני-דרג צבאי

ד"ר עמיר בר-אור

בית הספר ללימודים רב-תחומיים, המכללה האקדמית בית ברל
והמחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים

baror_am@015.net.il

ועדת וינוגרד, ועדת החקירה הממשלתית שמונתה לבדוק את המערכה בלבנון 2006 עסקה בהכנות הצבא לקראתה, התנהלות הממשלה במהלכה ובממשק בין הדרג המדיני לדרג הצבאי. ליקויים רבים חשפה הועדה בכל אחד מהתחומים הללו, אך במוקד עיסוקנו מצוי הממשק בין הדרגים שעל חשיבותו חזר השופט וינוגרד פעמים רבות. הטענה המרכזית בהרצאתי תהא כי מרכיבים שונים של הממשק בין הדרגים עליהם עמדה הועדה העסיקו ועדות רבות שהראשונה מביניהן פעלה כבר בשלהי ההפוגה הראשונה של מלחמת העצמאות, בראשית חודש יולי 1948.

הועדה הראשונה היתה אפוא ועדת גרינבאום, ועדת 5 שרים בראשות שר הפנים בממשלה הזמנית, שחקרה את ניהול המלחמה בשלביה הראשונים על ידי בן-גוריון. הועדה השנייה היתה ועדת אולשן-דורי שבחנה את סוגיית "עסק הביש" שהתפתחה בהמשך ל"פרשת לבון", בה דנה ועדת שרים נוספת. היתה זו ועדת "ועדת השבעה" בראשות שר האוצר אשכול שעסקה בשאלה "מי נתן את ההוראה" להפעלת רשת הריגול והחבלה היהודית בקיץ 1954, בקהיר ובאלכסנדריה. בהמשך הוקמו שתי ועדות חקירה ממלכתיות לבחינת היבטים שונים של הממשק בין הדרגים. מדובר אפוא בועדת אגרנט שעסקה ב"מלחמת יום כיפור" ובעדת כאהן שעסקה בארועי סברה ושתילה במהלך מלחמת לבנון הראשונה (מלחמת של"ג). את הרצף הזה משלימה ועדת וינוגרד שבשונה משתי הועדות האחרונות היתה ועדת חקירה ממשלתית שמונתה על ידי ראש הממשלה.

מעבר לסקירה של עיקרי הממצאים שלה ועודות והקשר ביניהן תעסוק ההרצאה במאפיינים שונים של הממשק בין הדרגים כפי שעולים מתוך ממצאים אלה, ובאופן התפתחותם במהלך 60 שנות עצמאותנו.

פאנל 19: כלכלה פוליטית

יו"ר ד"ר עופר אריאן

החוג למדע המדינה, מכללת עמק יזרעאל

ofera@yvc.ac.il

1. ד"ר דניאלה שנקר-שרק, המחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת בר-אילן, "קומבינוקרטיה": שחיתות ציבורית בישראל מפרספקטיבה ניהולית".
2. ד"ר דוד שוורץ, אוניברסיטת בר אילן, המרכז האוניברסיטאי יהודה ושומרון באריאל, "יזמות כלכלית בשלטון המקומי בישראל והשלכותיה".
3. מר איתי בארי, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה, "תפיסת רשות מקומית ככושלת על פי ביצועים פיננסיים וביצועי ניהול ושירות: הצעה למודל ושימותו למקרה הישראלי".
4. גב' לורה ורטון, דוקטורנטית, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים, "אידיאולוגיה ומדיניות תעסוקתית בשנות ה-60".
5. ד"ר אבי סגל, החוג ליחסים בינ"ל, האוניברסיטה העברית בירושלים והחוג למדע המדינה, מכללת עמק יזרעאל, "ישראל והגלובליזציה".

1. "קומבינוקרטיה": שחיתות ציבורית בישראל מפרספקטיבה ניהולית

ד"ר דניאלה שנקר-שרק

המחלקה למדע המדינה

אוניברסיטת בר-אילן

schanker@mail.biu.ac.il

בסוף המאה ה-20 ותחילת המאה ה-21 החלו שאלות הקשורות באתיקה הפוליטית והציבורית של הגופים השלטוניים והמנהליים בישראל להעסיק גם את החברה הישראלית. מערכות יחסים ותיקות שהיו בבסיס הפוליטיקה והמנהל הציבורי בישראל כגון מערכות היחסים שבין הון ושלטון, מערכות היחסים שבין פעילים מפלגתיים ונבחר ציבור, מערכות יחסים בין מנהל ופוליטיקה, בין פקידי ציבור ונבחר ציבור בשלטון המרכזי והמקומי נבחנות עתה דרך מסגרות תקשורתיות משפטיות וציבוריות הבוחנות כל נתון, פיסת מידע ופרשייה מחשש לגילוי שחיתות.

מנקודת מבט כלכלית וחברתית שחיתות ציבורית היא דיספונקציונאלית לחברה, לכלכלה ולאינטרס הציבורי. היא מחבלת באימון הציבור בגופים השלטוניים והביצועיים, פוגעת בביצועי הממשלה והסקטור הציבורי, ועלולה אף לסכן את יציבות המשטר-Rose (Ackerman, 1999). בישראל, באופן פרדוקסאלי, למרות ריבוי שומרי הסף העוסקים במלחמה בשחיתות (מערכות אכיפת החוק, קרי, פרקליטות המדינה, המשטרה, ומבקר המדינה, גופים ציבוריים, משפטיים, ואקדמאיים), והנטייה למשפטיזציה של נורמות, נדמה כי הגופים השונים לא הצליחו למנוע, להכחיד או לצמצם את השחיתות הציבורית. המחקר הנוכחי מנסה להתחקות אחר הסיבה לתופעה זאת.

ההסבר הנפוץ על ידי חוקרים שונים הוא חולשת מערכות האכיפה בישראל. נקודת המוצא של המחקר הנוכחי היא שונה. היא מבקשת להעתיק את הדיון בנושא השחיתות הציבורית מחולשת מערכות האכיפה ושומרי הסף אל ההקשרים הפוליטיים-מנהליים שבה היא מתקיימת. בבסיס מערכות היחסים שבין הפוליטיקאים לאנשי השירות הציבורי, הברוקרטיה הממשלתית, מצויים מאבקי כוחות על שליטה, ניהול והקצאה של משאבים ציבוריים.

הטענה המרכזית של המחקר היא שכשלי הניהול הפוליטי הביאו להעתקת מרכז הכובד של קביעת המדיניות הלכה למעשה מהרשות המחוקקת אל הדרג הברוקראטי-מנהלי, ולהעברה סיטונית של סמכויות וכוחות לטובת הדרג המנהלי. במציאות הזאת פרקטיקות השחיתות משמשות כלי ניהול-פוליטי להשגת יעדים שונים. בהתבסס על

תיאורית הבחירה הציבורית יוצג מבנה התמריצים של שחקנים שונים (פוליטיקאים, פקידי ציבור, והציבור) להשתמש בפרקטיקות של שחיתות ככלי ניהולי להשגת יעדים קצרי טווח. המחקר אינו מתיימר להיות רשימה מלאה או מקיפת-כל המתעדת או מדגימה את כל גילויי השחיתות הציבורית (הפוליטית והמנהלית) בישראל אלא ניסיון להציג את ההיגיון הפוליטי-ניהולי במציאות פרדוקסאלית שבה תופעות של שחיתות ציבורית מתקיימות לצד מאבק עיקש למיגורן.

2. יזמות כלכלית בשלטון המקומי בישראל והשלכותיה

ד"ר דוד שוורץ

אוניברסיטת בר אילן, המרכז האוניברסיטאי יהודה ושומרון באריאל

Dvd99@015.net.il

השלטון המקומי בישראל המונה כ- 260 רשויות מקומיות-המתחלקות לעיריות, מועצות מקומיות, ומועצות אזוריות, הנו למעשה מיקרוקוסמוס של השלטון המרכזי. קשיי התפקוד ובעיקר הקשיים התקציביים וכן הפוליטיים, העלו באופן משמעותי את היקף הגידול ביזמות אותן נוקטות הרשויות המקומיות כדי לקדם פרויקטים, וכדי לקדם מדיניות מוניציפאלית עצמאית משלהן.

ברם, הקושי בפעילותן הוא חוסר היכולת להשתחרר מטבורו של השלטון המרכזי קרי: הממשלה ומשרד הפנים. גם השלטון המקומי על שלל הביורוקרטיה המצויה בו, אינו יוצא נשכר ללא ביקורת על דרך התנהלותו. השלטון המקומי מאופיין בריבוי גופים: מרכז השלטון המקומי הפועל כגוף מתאם של הרשויות המקומיות, דהיינו: עיריות ומועצות מקומיות. כאשר בסמיכות לו פועלים: החברה למשק וכלכלה, החברה לאוטומציה במנהל השלטון המקומי, מפעל הפיס בו יש לו נציגות, בנק אוצר השלטון, ממנו נטלות רשויות מקומיות רבות הלואות.

מרכז המועצות האזוריות: גוף נוסף המאגד רק את המועצות האזוריות. בתחום המדיניות כאמור מטפל משרד הפנים על שלל אגפיו, וועדת הפנים של הכנסת.

שאלת המחקר: כיצד באה לידי ביטוי היזמות בשלטון המקומי.
הנחת המחקר: היזמות תלויה בקשרי הגומלין משרד הפנים רשויות מקומיות.
השערת המחקר: ככל שהתלות בין השלטון המקומי לשלטון המרכזי תפחת כן יימצאו דרכי יזמות רבים יותר בקרב השלטון המוניציפאלי.

3. תפיסת רשות מקומית ככושלת על פי ביצועים פיננסיים וביצועי ניהול ושירות: הצעה

למודל ושימותו למקרה הישראלי

איתי בארי

המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, ביה"ס למדעי המדינה - אוניברסיטת חיפה

itaiberi@poli.haifa.ac.il

הרפורמות המבניות במנהל הציבורי הביאו במהלך העשורים האחרונים לדרישה גוברת והולכת מראשי השלטון המקומי להוות מנהיגות קהילתית וכן לספק שירותים איכותיים יותר לצד הסתפקות במשאבים מצומצמים יותר. הצרכים הגוברים של האזרחים והמשאבים המוגבלים העומדים לרשות השלטון המקומי הביאו לעיתים ליחסים מורכבים ואינטרסים מנוגדים בין השלטון המרכזי והמקומי. כתוצאה מהקשיים שהוזכרו לעיל בסביבת הרשות המקומית וכן כתוצאה מקשיים פנים-ארגוניים כשלו חלק מהרשויות המקומיות במשימתן. כישלון זה התאפיין בדרך כלל בהידרדרות רבת השפעה של משאבים העומדים לרשות הרשות המקומית, בשירותים ירודים וכן בביצועים פנים-ארגוניים חלשים.

בעוד שעל פי המודל האנגלי תפיסת הרשות המקומית ככושלת הינה רחבה וכוללת מספר רצפים של איכות הביצועים: ציר ביצועי הניהול והשירות וציר הביצועים הפיננסיים, בישראל תפיסת הכישלון הינה צרה ומוגבלת לתת-היבט אחד, דיכוטומי, איזון תקציבי (שיעור גירעון שוטף ומצטבר, תשלום שכר לעובדים ושיעורי גביית ארנונה ומים). על פי תפיסה

רחבה של כישלון ארגוני יוצרים שני הצירים שהוזכרו לעיל ארבעה טיפוסים של רשויות מקומיות: רשות מקומית מתפקדת, רשות מקומית קפואה, רשות מקומית גירעונית ורשות מקומית קורסת (ראה איור 1). שלושת הטיפוסים האחרונים מייצגים רשויות מקומיות כושלות. לעומת זאת, על פי התפיסה הישראלית, המצמצמת באופן יחסי את תפיסת הכישלון, רק חלק קטן ולא מייצג משלושת הטיפוסים שלעיל יוכרו ויוכרזו ככושלים.

התפיסה המצמצמת את גבולות כישלונם של ארגונים ציבוריים עלולה להקשות על השלטון המרכזי לנהל, לפקח, ולסייע בהבראתן של רשויות מקומיות כושלות. תפיסה צרה על פיה כשלים בשמירה על איזון תציבי הם הראי הבלבדי לכישלון מערכתי מונעת זיהוי מוקדם של כישלון, מצמצמת את היכולת למנוע את הידרדרות של הרשות המקומית לכישלון בתחומים אחרים ומצמצמת את היכולת להגיש לה סיוע ותמיכה מותאמים הולמים. יתרה מזאת, תפיסה זו עלולה להעמיד את השלטון המרכזי בפני עובדה מוגמרת, מאוחרת, בה הכלים הרלוונטיים להבראה הינם החלפת המנהיגות בוועדה ממונה.

המאמר סוקר את המדיניות הציבורית, החקיקה, ותפיסת השלטון המרכזי שהביאה להגדרת גבולות כישלון ארגוני צר. כמו כן, המאמר מציג את המודל המוצע תוך פירוט המאפיינים של כל אחד מארבעת הטיפוסים של רשויות מקומיות העולים ממנו. לסיכום, המאמר מציג את ההשלכות הצפויות של תפיסת הכישלון הישראלית הצרה על המדיניות הציבורית והניהול הציבורי בתחום הבראת רשויות מקומיות כושלות.

4. "אידיאולוגיה ומדיניות תעסוקתית בשנות ה-60"

לורה ורטון

תלמידת תואר שלישי, המחלקה למדע המדינה

האוניברסיטה העברית בירושלים

מנחים: פרופ' יצחק גל-נור, פרופ' שלמה אבינרי

laura.wharton@mail.huji.ac.il

למרות כלכלה משגשגת בשנות ה-60 המוקדמות (קצב גידול שנתי של כ-10% ב-GDP), מיתון קשה התחיל לפקוד את המשק החל מ-1964, שהתבטא בין היתר בעלייה חדה בשיעורי האבטלה. פרשנויות שונות ניתנו לתופעה זאת – מהערכה שהדבר חשף ליקויים בתכנון הכלכלי ועד כדי טענות של פגיעה מכוונת של הממשלה באזרחיה.

מה היו הנסיבות לאותן החלטות לגבי הטיפול במשק, ומה היו היעדים שנקבעו על-ידי קובעי המדיניות? בהערכה של הצעדים שנקטו, יש לקחת בחשבון את ההתפתחות של המשק, הרקע והנסיבות של חברי הממשלה, וכוונותיהם של בוני הכלכלה. אם פעם מפא"י שלטה במדינה וכל הצלחה היתה מיוחסת לה, לאחרונה התפתח שיח שבו כל כשלי המשק והמדינה מיוחסים למפלגה זו ולמנהיגיה -- אמנם הערכה מושכלת לא מביאה לאף אחת ממסקנות אלה.

מאמר זה מנתח את הרקע האידיאולוגי להחלטות שהתקבלו וגם בודק את השלכותיהן במדיניות. כך, למשל, אותה ממשלה שבשנת 1965 לא רצתה להכיר באבטלה ולשלם דמי אבטלה למעשה המשיכה קו של הכנסת הראשונה, בה טיוטה של החוקה ציינה את "זכות לעבודה". אותן עבודות יזומות לא היו המצאה של ממשלת ישראל, אלא תופעה מוכרת גם בארץ משנות ה-30 שגם היווה בסיס לתכנית השיקום של הנשיא רוזבלט הנערץ. למרות תנאים כלכליים קשים, ובלי להכחיש את הסבל שעבר על רבבות תושבי הארץ, דו"ח של נציג האו"ם פיליפ קליין קבע ש: "The general plan and structure of social a social engineer's dream." – presents an inspiring picture... Israel services in מאמר זה יציג גם נתונים על הבעיות החמורות שעלו בשנות ה-60 וגם רעיונות שעמדו מאחורי הטיפול בהן. תמונה מאוזנת תוכל לתרום להבנה יותר מעמיקה של מה שהיה באותה תקופה בארץ ואף לכיווני מחשבה חדשים לגבי תקופות אחרות.

פאנל 20: אזרחות בישראל בעידן הגלובליזציה

יו"ר פרופ' סילביה פוגל-ביז'אווי
המכללה למינהל ומכללת בית ברל

המשתתפים הם:

1. ד"ר אלון פאוקר, יד-יערי גבעת-חביבה והמכללה האקדמית בית-ברל, "דת ומדינה בדמוקרטיה מודרנית – גישתו הייחודית של הקיבוץ הדתי אל מול קום המדינה".
2. מר איל לזין, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה - "מה הם מאפייניו של מעשה פטריוטי ישראלי? מרכיבי מושג הפטריוטיות בחברה הישראלית בשנות האלפיים".
3. פרופ' סילביה פוגל-ביז'אווי, המכללה למינהל ומכללת בית ברל - "העם הלא נבחר: נשים, שריון והדמוקרטיה בישראל".
4. ד"ר דליה לירן-אלפר, בית הספר לתקשורת, המסלול האקדמי של המכללה למינהל ומכללת בית ברל, "נשיא עם טאץ' נשי - הנשיאה דליה איציק בראי התקשורת הישראלית".
5. מר בני פירסט, המחלקה לגיאוגרפיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, "תרבויות פוליטיות בארגונים סביבתיים בישראל".

1. דת ומדינה בדמוקרטיה מודרנית – גישתו הייחודית של הקיבוץ הדתי אל מול קום

המדינה

ד"ר אלון פאוקר

יד-יערי גבעת-חביבה והמכללה האקדמית בית-ברל

alonadi@beeri.org.il

בראשית שנות העשרים של המאה שעברה קם בארץ זרם חדש בציונות הדתית – הפועל המזרחי. עיקרו, השאיפה לשלב בין הציונות הדתית לבין הציונות העובדת. הקרבה לציונות העובדת כלה בין היתר אהדה לרעיונות של חדשנות חברתית. אווירת החדשנות החברתית, באה לידי ביטוי בין היתר בכך שהפועל המזרחי העמיק את השאיפה, שהייתה משותפת לציונות הדתית כולה, לשלב בין ההלכה לבין חברה מודרנית.

הקיבוץ הדתי היה התוצר הייחודי ביותר שצמח בזרם פועלי זה של הציונות הדתית. העובדה שקיים בפועל יישובים חקלאיים בעלי משק מעורב, יחד עם העובדה שקיים בפועל צורת חיים חדשנית, הובילו אותו להיות הסמן השמאלי של הפועל המזרחי בשני מובנים משלימים:

האחד, התמודדותו עם השילוב בין דת לחיים מודרניים הייתה אינטנסיבית יותר מאשר שאר גופי הציונות הדתית. זאת, הן משום שחקלאות מודרנית מציבה אתגרים לא פשוטים בפני ההלכה, והן בשל גישתו שאין לברוח מקשיי השילוב בין דת למודרנה, אלא להיפך: יש לחשוף את הקשיים ולפתור אותם, כך שתוכח היכולת לקיים חברה דתית מודרנית. גישה זו הובילה אותו לא פעם למחלוקות עם הרבנות הראשית.

השני, תפיסתו שתורתו הסוציאליסטית-דתית צריכה להוביל אותו לשאוף להשפיע ברוחו על דמותה של החברה היישובית על כלל מרכיביה, ולא להצטמצם להשפעה בתחום הדת בלבד.

עם קום המדינה, התמקדה הפעילות הציבורית של הציונות הדתית כולה, כולל זו של הפועל המזרחי, בהישגים ציבוריים בתחום הדת, והישגים עבור גופיה. נאמן לעקרונותיו, שלל הקיבוץ הדתי גישה זו, כמו גם את אחד מתוצריה הבולטים - עמעום השאיפה לשילוב חדשני בין דת למודרנה.

עמדתו זו הובילה אותו לסדרת עימותים מתמשכת עם הציונות הדתית בכלל, ועם המפלגה הפוליטית לה היה שייך, הפועל המזרחי, בפרט. חיייו הציבוריים בעשור העצמאות הראשון התאפיינו, על כן, בהתלבטות מתמדת לגבי דרכו הפוליטית והציבורית, כולל מחשבות על פנייה לדרך פוליטית עצמאית והשתלבות בגופי הציונות העובדת.

למרות ההתלבטויות, הקיבוץ הדתי נשאר בהפועל המזרחי, גם משמפלגה זו החליטה לוותר על דרכה הייחודית והקימה את המפד"ל, יחד עם תנועת הציונות הדתית הבורגנית – המזרחי. הקיבוץ הדתי ממשיך עד היום להשתייך פוליטית לגופי הציונות הדתית, אך לצד זאת ממשיך לבלוט בעמדה ציבורית השואפת לשילוב אפשרי בין האורתודוכסיה היהודית למדינה המודרנית. מדובר בהכרעה, שהתקבעה באמצע שנות החמישים, להיות חלק מהציונות הדתית, אך לבטא בה תדיר את דרך הפשרה. נראה שלהכרעה זו היו משמעויות רבות ומורכבות, שחרגו הרבה מעבר לעשור העצמאות הראשון, עליו תתבסס ההרצאה.

2. מה הם מאפייניו של מעשה פטריוטי ישראלי? מרכיבי מושג הפטריוטיות בחברה

הישראלית בשנות האלפיים

איל לוי

החוג למדע המדינה – אוניברסיטת חיפה

eyal.lew@walla.com

האתגר עימו מנסה מחקר זה להתמודד הוא זיהוי המעשה הפטריוטי בחברה הישראלית בשנות האלפיים, דרך איתור מרכיביו של מושג זה. שיטת המחקר שנבחרה לשם כך היא מתודולוגיית Q, אשר נועדה לשמש את חקר הגישות, האמונות וההעדפות. המחקר שנערך כאן לאיתור המעשה הפטריוטי בחברה הישראלית הוא ייחודי מסוגו הן בשיטה עצמה שננקטה בו והן במימדים הרחבים שבהם הוא נערך. בשלב ראשון של מחקר זה נערך תיחום מושגי המושתת על הספרות המחקרית הקיימת, והמגדיר את הפטריוטיות כנאמנות שמושאה המדינה, בסיס ההנעה שלה הוא טובת הכלל, היא מתאפיינת בשייכות קהילתית רחבה, והמעשה אליו אנו מתכוונים הוא חריג ומעבר למקובל. בשלב השני של המחקר נערכה אסופה [concourse], שבה נאגדו כמה מאות אמירות המייצגות את השיח הקיים בנושא, מתוך 3,450 כתבות במגוון של עיתונים, וכן מובאות מדברי הכנסת, נאומי נשיא המדינה וראש הממשלה. כמקור נוסף לאסופה שמשו ארבע קבוצות מיקוד שנערכו בקרב קהלי יעד שונים ומגוונים, וכן 200 שאלוני רחוב אשר מולאו ברחבי הארץ – בערים, בפריפריה, ובישובים ערביים. בשלב השלישי תומצתו מתוך האסופה הכוללת שמונים פריטים אשר נועדו ליצור את מערכת ההיגדים [q set] של המחקר, והוגשו לשיפוט של שלושה תלמידי מחקר, אשר ווידאו שהגדרות המעשה הפטריוטי עומדות בקנה אחד עם תחומי המושג המופשט כפי שאלו נקבעו בבסיס המחקר. בסיום התהליך נבנתה מתוך 80 הפריטים הללו מערכת של 71 היגדים המתארים פעילות אזרחית מגוונת. בשלב הרביעי הוצגו ההיגדים בפני 40 מרואיינים, אשר נבחרו במדגם מכוון ומגוון, במטרה לייצג את מירב התפיסות הקיימות בחברה. המרואיינים נקראו לבחון את ההיגדים ולאחר מכן לדרג אותם [q sort]. מתוצאות דירוג המרואיינים ובהתבסס על הערותיהם, אותרו 18 מרכיבים [factors] העומדים בבסיס המעשים. מרכיבים אלו מוינו לפי סדר העדיפויות הנגזר מציוניהם של המרואיינים, על פי ארבע קטגוריות: מרכיבי מעשה פטריוטי ביותר, מרכיבי מעשה פטריוטי, מרכיבי מעשה שיש בו פטריוטיות מועטה, מרכיבים שאין בהם פטריוטיות, מרכיבים שאינם שייכים לעניין.

ניתוח התוצאות מעלה כמה מסקנות מפתיעות. סדרי העדיפויות של החברה הישראלית באשר למעשה הפטריוטי מדגישים תחומי פעילות אזרחיים ולא דווקא ביטחוניים, נותנים דגש להקרבת קניין על פני הקרבת חיים, ומקבלים את עצם החיים בישראל כמעשה פטריוטי בתנאים מסוימים מאד. פעולות סמליות, ממחאה ועד להנפת דגלים אינן נתפסות כלל כמעשים פטריוטיים ולכל היותר מסומנות כמעשים שיש בהם פטריוטיות מועטה בלבד.

3. "העם הלא נבחר": נשים, שריון והדמוקרטיה בישראל.

פרופ' סילביה פוגל-ביז'אווי,
המכללה למנהל ומכלת בית ברל.
ibii@netvision.net.il

אחד המאפיינים המפתיעים בדמוקרטיה הישראלית הוא ייצוגן הדסקריפטיבי הנמוך של הנשים, ברמה המקומית וברמה לאומית. לא פחות מפתיעה היא העובדה שמול מצב זה, סוגיית השריון בקושי מופיעה במסגרת הדיון הציבורי. בהקשר זה, ראוי להזכיר כי המידע המחקרי המצטבר מצביע על כך ש **שריון מקומות לנשים מתברר כתנאי הכרחי, אם כי לא מספיק, לייצוגן הרב-תרבותי של הנשים, במישור הדסקריפטיבי ובמישור הסובסטנטיבי.**

המצב המתואר כאן מפתיע אם נתחשב בכמה גורמים כגון:

1. האקטיביזם הפוליטי - פמיניסטי של הנשים בתקופת היישוב, יחד עם המסורת שהוא יצר והשתית שהוא מיסד.

2. תחיית הפמיניזם בישראל, עם גאותו של "הגל הפמיניסטי השני", החל משנות ה-70.

3. התסיסה של החברה האזרחית בישראל, והתפקיד המרכזי אותן ממלאות הנשים בכלל והפמיניסטיות בפרט.

יחד עם זאת, ניתן להבין את המתואר כאן, תוך התייחסות לחמשת סוגיות מרכזיות:

1. הקונפליקט הישראלי-פלסטיני.

2. פוליטיקת הזהויות

3. הקיטוב המעמדי, על רקע כוחו של הניאו-ליברליזם בישראל

4. ה-NGOIZATION של הפמיניזם

5. עזיבת הפוליטיקה הממסדית על ידי רוב ההתארגנויות הפמיניסטיות, והתמקדותן בפוליטיקה החוץ ממסדית.

כאמור, התוצאה היא שסוגיית השריון לנשים איננה סוגיה מרכזית בדיון על

האזרחות,

וזאת בשונה מהמתרחש בעולם, בו הדיון על אזרחותן הפוליטית של הנשים הוא חלק מהדיון על זכויות האדם שלהן. (ראו תמונת מצב קצרה בנושא באתר של:

IDEA: International Institute for Democracy and Electoral Assistance:
<http://www.idea.int/gender>.)

על סמך טיעונים אלה, נראה לנו חיוני כיום לחבר מחדש את הפמיניזם עם הפוליטיקה הממסדית. בנוסף, בהתחשב בתפקיד הבולט שיש לנשים ולפמיניזם בתנועות לזכויות האדם, בתנועות השלום ובקידום החלטת האו"ם 1325, נראה לנו ש אימוץ מדיניות השריון לנשים יכולה לפתח אופקים חדשים למוסד האזרחות בישראל.

4. נשיא עם "טאץ' נשי" - הנשיאה דליה איציק בראי התקשורת הישראלית

ד"ר דליה לירן-אלפר,

בית הספר לתקשורת, המסלול האקדמי של המכללה למינהל ומכללת בית ברל

liranalper@gmail.com

המחקר בוחן מהו הנרטיב שמתווה לנו התקשורת הישראלית בתיאור אישה מנהיגה בתקופתנו. אציג **מחקר בתהליך** שסוקר ומנתח את דימויה התקשורתי של חברת הכנסת דליה איציק שכינה בתפקיד ממלאת מקום נשיא מדינת ישראל בחודשים ינואר עד יולי בשנת 2007. במחקר נבחנו בשיטות של ניתוח תוכן איכותני, כל הידיעות והכתבות, שהתפרסמו בעיתונים "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" בתקופה זו (360). בנוסף נותחו מכתבים, מאמרי דעה ו"טוקבקים" של קוראים שהתפרסמו בעקבות הכתבות העיתונאיות.

המחקר המצטבר בתחום מלמד כי אומנם נשים פוליטיקאיות זכו לעיתים לבולטות גבוהה ממתחריהן הגברים, אך תכופות הן הצטיירו כדמויות משונות, לא נשיות בהתנהגותן ובהופעתן ובאופן כללי כ"קוריוז" (לירן-אלפר, 1994). עוד העלו מחקרים שהתמקדו בסיקור התקשורתי של נשים בזירה פוליטית כי העיתונאים (והנשים העיתונאיות בדומה

מאד לעמיתים הגברים) המסקרים את התחום נוטים לנקוט לגבי הנשים פרקטיקות של הדרה והכללה. לפי מחקרה של הרצוג (1994) על נשים בפוליטיקה המקומית בישראל. פרקטיקות אלו מעודדות הבניית דימוין של נשים העוסקות במקצוע הפוליטיקה כקבוצה ייחודית ושולית, "גטו" של הנשים בפוליטיקה. **הנשים מוצגות כמסוגלות גבול בכניסתן לזירה הפוליטית.** הצלחת המעטות הללו בזירה הציבורית מחזקת את הדימוי שאין זה מקום נאות לנשים. סיקורן מודגש במדורים המיועדים לנשים ובעיתונות נשים ומעבר לכל מודגשת נשיותן והיותן **"קודם כל אשה"**

מסיכום הממצאים המצטברים עד כה במחקר חדש זה מסתבר, כי דימויי התקשורתיים של איציק מוסגרו בדפוסים המקובלים ביחס לנשים המכהנות בתפקידים מרכזיים בזירה הציבורית. הנשיאה דליה איציק מספקת נרטיב של אישה מנהיגה פוליטית, חרוצה אך דורסנית ומניפולטיבית, מושא לגיחוך וללעג על הופעתה. ניתוח הטקסט והסבטקסט מספקים את ההסבר. איציק מוצגת תכופות כקוריוז נלעג/משעשע בשל פעילותה במקום לא לה, אשה שנדחקת למרכז המרחב הציבורי אל מעבר לגדר ומחוץ לגבולות המגדר.

כפוליטיקאיות אחרות במדינות רבות, סבלה איציק מיחס ביקורתי במיוחד. באמצעות אסטרטגיות של **"הנכחה מדירה"** - הודגשו היבטים לא רלוונטים לתפקיד כהופעה חיצונית, הובלטו תכונות המערערות על התאמה לתפקיד מנהיגותי כ- רגשנות יתר (לב אישה) ויחסי תלות בגברים במערכת הפוליטית והובלטה העשייה בתחומים משניים הנתפסים כ"נשיים" (עיצוב המשכן). תכופות הוזכר העדר ניסיון בטחוני המוגדר כהכרחי לתפקיד מנהיגותי בחברה הישראלית. עם זאת, תפקיד בכיר זה מתאפיין במטלות חברתיות- ייצוגיות ללא כוח פוליטי משמעותי בניהול ענייני המדינה. מכאן, שההצטיינות המיוחסת לנשים במטלות ייצוגיות, ביחסי אנוש ובתקשורת בינאישית, הוצגה במסגרות התייחסות חיוביות בדרך כלל בתיאורים שליוו את התנהלותה בניהול טקסים ממלכתיים, כנשיאה בפועל של מדינת ישראל.

5. תרבויות פוליטיות בארגונים סביבתיים בישראל

בני פירסט

המחלקה לגיאוגרפיה, האוניברסיטה העברית בירושלים

benny.furst@mail.huji.ac.il

המחקר המוצע יעסוק בזיהוי ואפיון התרבויות הפוליטיות של ארגונים סביבתיים בישראל, ויבחן את אופן השפעתן על עיצוב המרחב הגיאוגרפי, על המערכת הפוליטית ועל התרבות הכוללת. במוקד המחקר נמצאים הארגונים ופעילותם, ואילו המאבקים הסביבתיים מהווים שדה המחקר בו ניתן לזהות ולהגדיר את הזמן, המרחב ובעיקר את האינטרקציה בין השחקנים הרלוונטיים.

הטענה המרכזית אותה אני מבקש להעמיד למבחן במחקר זה, היא כי התרבויות הפוליטיות של ארגוני הסביבה הן בבחינת משתנה בלתי תלוי, המהווה גורם דומיננטי המשפיע על פעילות הארגונים ומכאן על האינטרקציה (בינם ובין שאר השחקנים), והיא זו המעצבת את תוצאות פעולתם במרחב (הפיזי, הפוליטי והתרבותי). השערת המחקר היא כי התרבויות הפוליטיות של ארגוני הסביבה מהוות מסגרת ערכית, נורמטיבית והתנהגותית לפעילותם של ארגונים אלה.

בדינמיקה של פעולת הארגונים הסביבתיים ניתן להצביע על שלושה שלבים: **הפעולה** (גיוס הפעילים, הפצת המסרים, ארגון פעולות מחאה), **האינטרקציה** עם השחקנים השונים במערכת הפוליטית, במגזר הכלכלי או בחברה האזרחית (יצירת הסכמים/בריתות, בניית קונצנזוס, ניהול קונפליקט, יזימת תחרות, הצבת איומים) ו**עיצוב** המרחב (הכוונה להשפעת תוצאות הפעולה על המרחב הפיזי, הפוליטי והתרבותי).

החידוש התיאורטי במחקר זה הוא השימוש במושג התרבות הפוליטית כגורם מסביר, ובעצם כמתודולוגיה לבחינת הקשר בין שני משתנים. היות ומחקר זה הוא מכוון-תרבות, אני מבקש לבחון לעומק את מימד **המשמעות** של פעילות הארגונים, וזאת באמצעות תיאוריות של חיפוש זהות, שניצגן הבולט הוא אלן טורין הסבור כי פעולתן של תנועות חברתיות היא בעצם

מאבק על מהותה התרבותית של החברה ועל דמותה המוסרית, וכי מהות פעילותן היא בבחינת תרומה חשובה לדמוקרטיה השתתפותית. תרומה תיאורטית נוספת של המחקר היא חיזוק המימד התרבותי, כרובד שלישי של תאור המציאות החברתית, לצד הרבדים של מבנה (structure) וסוכן אנושי (agency).

בהישען על קביעתו של ג'יימס מילר, לפיה התרומה המשמעותית ביותר של התנועות החברתיות החדשות שהחלו לפעול בשנות ה-60 היא **תרבותית**, אני מבקש לטעון כי הרציונל העיקרי של המחקר הוא מרכזיות הקונטקסט התרבותי ותרומתו החיונית להבנת התופעה החברתית של פעילות ציבורית בנושא הסביבתי, וכי התרבויות הפוליטיות הן גורם משמעותי בעיצוב הפעילות של ארגוני הסביבה ובאפקטיביות הפוליטית והמרחבית שלהם.

פאנל 21: הגירה והשתלבות בתרבות פוליטית, כלכלית וחברתית בישראל

יו"ר ד"ר קארין אמית

המכון לחקר הגירה, המרכז האקדמי רופין

karina@ruppin.ac.il

משתתפים:

1. מיכאל פיליפוב, דוקטורנט, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים, "העמדות הפוליטיות של העולים מבריה"מ בסקרי מדד הדמוקרטיה 2002-2007".
2. מר אלכסנדר זיבנברג, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה, "תפישות מנהיגות במקום העבודה בקרב מהגרי חבר העמים וילידי ישראל".
3. גב' אולנה בגנו, דוקטורנטית, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב, "תרבות פוליטית של מהגרים: התפקיד של החברה הקולטת".

1. העמדות הפוליטיות של העולים מבריה"מ בסקרי מדד הדמוקרטיה 2003-2007

מיכאל פיליפוב

האוניברסיטה העברית והמכון הישראלי לדמוקרטיה

<http://michael.philippov.googlepages.com>

החל משנת 2003 עורך מרכז גוטמן במכון הישראלי לדמוקרטיה סקרי דעת קהל במסגרת הפרויקט "מדדי הדמוקרטיה". בין היתר במדד נבדקת זיקה של קבוצות שונות בחברה הישראלית לערכים דמוקרטיים. בהצגה זו אנו נאפיין את ההשוואה המרתקת בין דעות העולים כנגד ההתייחסויות של שאר הישראלים היהודים כלפי צורות השלטון השונות, מוסדות מדינתיים בישראל והכללים הערכיים שעל-פיהם מתנהלת המדינה. מדי שנה אנו מוצאים, כי המאפיינים של התרבות הפוליטית הפוסט-סובייטית הם מרכיבים חשובים בתרבות הפוליטית של עולי שנות ה-90 בישראל. למשל, עולים נוטים לתמוך בצורת השלטון האוטוריטארית יותר מאשר שאר הישראלים היהודים, נוטים לפתח ראייה מאוד סטריאוטיפית כלפי השוויון המגדרי, לא מרגישים יכולת להשפיע על מדיניות הממשלה ואינם רואים בשלטון החוק תנאי הכרחי ל"אזרחות טובה". כמו כן, בקרב העולים נמצאו עמדות מאוד ייחודיות כלפי השלטון הדמוקרטי באופן כללי, כאשר תמיכתם בדמוקרטיה משתנה משמעותית מדי שנה בעקבות נסיבות והתרחשויות כאלה ואחרות. ההערכה היא, כי העולים מבריה"מ לשעבר מביאים לישראל מערכת ערכים ודפוסי חשיבה שמקורם בעולם האוטוריטארי, אשר נשמרים גם לאחר שהות ממושכת בחברה דמוקרטית ואף מתחזקים במציאות הישראלית.

2. תפישות מנהיגות במקום העבודה בקרב מהגרי חבר העמים וילידי ישראל

אלכסנדר זיבנברג

חוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה

sirkoen3@gmail.com

מרבית המחקרים בתחום המנהיגות נערכו בארצות הברית, ומתעוררת השאלה לגבי הרלוונטיות וההתאמה של ממצאיהם למדינות ותרבויות אחרות. המחקר הנוכחי מתמקד באפשרות שהתנהגות שנתפשת כמנהיגותית בתרבות אחת, עשויה שלא להתפשט כמנהיגותית בתרבות אחרת. כמו כן, העבודה עוסקת בתהליך השינוי לאורך זמן שעוברים מהגרים לגבי תפישות המנהיגות שלהם. בעקבות ממצאים קודמים על ההבדלים הן בערכים תרבותיים והן בתפישות מנהיגות בין התרבות הסובייטית לבין התרבות הישראלית (e.g., House et al., 2004), המחקר הנוכחי מתמקד בהשוואה של תפישות מנהיגות אפקטיבית של ילידי ישראל לעומת מהגרים מחבר העמים. לצורך בדיקת ההשערות נדגמו 377 עובדים,

מתוכם 175 מהגרים ממדינות חבר העמים. התוצאות מאששות את ההשערות לגבי ההבדלים בין ילידי ישראל והמהגרים ומצביעות על השינוי החל במהלך השנים בתפישות המנהיגות של המהגרים. לגבי חלק ממימדי המנהיגות, תפישתם הופכת דומה לזו של ילידי ישראל.

3. המהגרים מחבר העמים, LOST IN LIMBO בין חבר העמים וישראל?

אולנה בגנו

החוג למדעי המדינה, אוניברסיטת תל-אביב

arib27@gmail.com

במהלך עשרים השנים האחרונות, הגיעו לישראל מהגרים המחפשים את מקומם החדש לאחר התמוטטות האימפריה הסובייטית. מערך הקליטה בארץ הצליח מהר באופן יחסי להתאים את עצמו לזרם ההגירה הגדול. אלמנט נוסף אשר תרם להשתלבותם של קבוצת מהגרים זו הוא רמת האמנציפציה המאפיינת אותה.

מחקרים סוציולוגיים וכלכליים מראים כי המהגרים השתלבו היטב בשוק העבודה וכי למרות שהם עדיין משלמים "קנס משכרם" על היותם מהגרים, הפערים ביניהם לבין עובדים מקומיים הולכים ומצטמצמים.

במישור התרבותי הצליחו המהגרים לתפוס נישה משלהם. כעת הקהל הישראלי מקבל באהדה שחקנים עם מבטא רוסי, מוזיקאים ומלחינים.

למרות האופטימיות המשודרת על ידי המערכת בנושא קליטת העלייה מחבר העמים, היחסים בין החברה הקולטת לבין המהגרים הנקלטים נשארים מתוחים למדי בתחום הפוליטי. מקובל לחשוב שמהגרים הביאו עמם לא רק מוזיקה והשכלה טכנית, אלא גם ערכים אוטוריטאריים או אף טוטליטאריים ההרסניים לדמוקרטיה.

בעבודה זו, אני עוקבת אחר השינויים שהתרחשו בערכים ובנורמות הדמוקרטיות של המהגרים. התפיסה התיאורטית שעליה מבוססת עבודתי מניחה כי סוציאליזציה פוליטית היא תהליך פתוח הנוכח בחיי בני אדם גם לאחר התבגרותם.

שאלה מרכזית בה עוסקת העבודה היא היקף השפעת הסביבה הכלכלית, החברתית והפוליטית על ערכים פסיכולוגיים, נורמות דמוקרטיות והתנהגות פוליטית של מהגרי חבר העמים.

מטרת העבודה הינה לנתח כיצד הגורמים הפוליטיים, החברתיים והכלכליים הנבחרים משפיעים על הערכים, הנורמות ומידת המעורבות הפוליטית של מהגרים בגירים.

המחקר האמפירי התבצע באוקראינה בחודשים ספטמבר עד אוקטובר 2005, בגרמניה ב-2006 ובישראל בשנתיים האחרונות.

תוצאות המחקר מעידות כי שינויים בערכים ובנורמות הדמוקרטיות של המהגרים מקרבים אותם לחברה הקולטת. יתרה מזאת, אופי המשטר הדמוקראטי ורמת הליברליות בחברה הקולטת, יחד עם מדיניות המכוונת לקבוצות המהגרים, משפיעים על הערכים המתפתחים בקרב קבוצות אלו.